DOMSTOLENS DOM (Femte Afdeling)

7. januar 2004 *

I de forenede sager C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P og C-219/00 P,

Aalborg Portland A/S, Aalborg (Danmark), ved advokaterne K. Dyekjær-Hansen og K. Høegh (sag C-204/00 P),

Irish Cement Ltd, Dublin (Irland), ved P. Sreenan, SC, for solicitor J. Glackin, og med valgt adresse i Luxembourg (sag C-205/00 P),

Ciments français SA, Paris (Frankrig), ved avocat A. Winckler, og med valgt adresse i Luxembourg (sag C-211/00 P),

Italcementi — Fabbriche Riunite Cemento SpA, Bergamo (Italien), ved avvocati A. Predieri, M. Siragusa, M. Beretta, C. Lanciani og F.M. Moretti, og med valgt adresse i Luxembourg (sag C-213/00 P),

* Processprog: dansk, engelsk, fransk og italiensk.

Buzzi Unicem SpA, tidligere Unicem SpA, Casale Monferrato (Italien), ved avvocati C. Osti og A. Prastaro, og med valgt adresse i Luxembourg (sag C-217/00 P),

og

Cementir — Cementerie del Tirreno SpA, Rom (Italien), ved avvocati G.M. Roberti og P. Criscuolo Gaito (sag C-219/00 P),

appellanter,

angående appeller iværksat til prøvelse af dom afsagt af De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans (Fjerde Udvidede Afdeling) den 15. marts 2000, Cimenteries CBR m.fl. mod Kommissionen (forenede sager T-25/95, T-26/95, T-30/95 — T-32/95, T-34/95 — T-39/95, T-42/95 — T-46/95, T-48/95, T-50/95 — T-65/95, T-68/95 — T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 og T-104/95, Sml. II, s. 491), og hvorunder der er nedlagt påstand om delvis ophævelse af denne dom,

den anden part i appelsagen:

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, i sag C-204/00 P ved R. Lyal samt H.P. Hartvig, som befuldmægtigede, og i de andre sager ved R. Lyal, bistået af avocat N. Coutrelis (sag C-211/00 P) og af avvocato A. Dal Ferro (sagerne C-213/00 P, C-217/00 P og C-219/00 P), og med valgt adresse i Luxembourg,

sagsøgt i første instans,

har

DOMSTOLEN (Femte Afdeling),

sammensat af P. Jann som fungerende formand for Femte Afdeling og dommerne D.A.O. Edward (refererende dommer) og A. La Pergola,

generaladvokat: D. Ruiz-Jarabo Colomer
justitssekretærer: assisterende justitssekretær H. von Holstein, og ekspeditionssekretær H.A. Rühl,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at parterne har afgivet mundtlige indlæg i retsmødet den 4. juli 2002, hvorunder Aalborg Portland A/S var repræsenteret ved K. Dyekjær-Hansen, Irish Cement Ltd ved P. Sreenan, Ciments français SA ved A. Winckler og avocat F. Brunet, Italcementi — Fabbriche Riunite Cemento SpA ved M. Siragusa, C. Lanciani og F.M. Moretti, Buzzi Unicem SpA ved C. Osti, Cementir — Cementerie del Tirreno SpA ved G.M. Roberti og avvocato G. Bellitti og Kommissionen i sag C-204/00 P ved R. Lyal samt H.P. Hartvig, og i de andre sager ved R. Lyal, bistået af N. Coutrelis (i sag C-211/00 P) og af A. Dal Ferro (i sagerne C-213/00 P, C-217/00 P og C-219/00 P),

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 11. februar 2003,

har

Dom

1 Ved appelskrifter indleveret til Domstolens Justitskontor mellem den 24. og den 31. maj 2000 har Aalborg Portland A/S (herefter »Aalborg«), Irish Cement Ltd (herefter »Irish Cement«), Ciments français SA (herefter »Ciments français«), Italcementi — Fabbriche Riunite Cemento SpA (herefter »Italcementi«), Buzzi Unicem SpA (herefter »Buzzi Unicem«) — hvilket selskab, der er resultatet af fusionen mellem Fratelli Buzzi SpA og Unicem SpA (herefter »Unicem«), i nærværende sag kun gør sidstnævntes interesser gældende — samt Cementir — Cementerie del Tirreno SpA (herefter »Cementir«) i medfør af artikel 49 i EF-statutten for Domstolen hver iværksat appel af dom afsagt af Retten i Første Instans den 15. marts 2000, Cimenteries CBR m.fl. mod Kommissionen (forenede sager T-25/95, T-26/95, T-30/95 — T-32/95, T-34/95 — T-39/95, T-42/95 — T-46/95, T-48/95, T-50/95 — T-65/95, T-68/95 — T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 og T-104/95, Sml. II, s. 491, herefter »den appellerede dom«), hvorved denne navnlig bekræftede, at de fleste af de overtrædelser af EF-traktatens artikel 85, stk. 1 (nu artikel 81, stk. 1, EF), forelå, som var blevet fastslået over for appellanterne i Kommissionens beslutning 94/815/EF af 30. november 1994 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (sag IV/33.126 og 33.322 — Cement) (EFT L 343, s. 1, herefter »cementbeslutningen«), men for en kortere varighed end den, der blev fastslået ved denne beslutning.

I — Sagens faktiske omstændigheder

2 Kommissionen foretog i perioden fra april 1989 til juli 1990 i henhold til artikel 14 i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i traktatens artikel 85 og 86 (EFT 1959-1962, s. 81), kontrolundersøgelser hos europæiske cementproducenter og brancheforeninger.

Meddelelsen af klagepunkter

3 Den 25. november 1991 fremsendte Kommissionen til de 76 berørte virksomheder og sammenslutninger af virksomheder en meddelelse af klagepunkter som omhandlet i artikel 2, stk. 1, i Kommissionens forordning nr. 99/63/EØF af 25. juli 1963 om udtalelser i henhold til artikel 19, stk. 1 og 2, i forordning nr. 17 (EFT 1963-1964, s. 42).

4 Der skelnes i meddelelsen af klagepunkter mellem to hovedkategorier af klagepunkter, nemlig klagepunkterne vedrørende virksomhedernes adfærd på internationalt plan og klagepunkterne vedrørende deres adfærd på nationalt plan i visse medlemsstater. Meddelelsen af klagepunkter, der var udarbejdet som ét dokument, blev imidlertid ikke sendt i sin fulde ordlyd til alle de virksomheder og sammenslutninger, der var omfattet af proceduren. Hver virksomhed eller sammenslutning modtog kun den del af meddelelsen af klagepunkter, der omhandlede de overtrædelser, som blev gjort gældende over for den. Kapitlerne vedrørende den internationale adfærd blev kun sendt til 61 virksomheder og sammenslutninger. Kapitlerne vedrørende den nationale adfærd blev kun sendt til virksomhederne og sammenslutningerne i de respektive medlemsstater.

5 Kommissionen vedlagde ikke som bilag til meddelelsen af klagepunkter de dokumenter, den støttede sig på, eller andre dokumenter, som den anså for relevante. På grund af det store antal dokumenter anbragte den »de vigtigste dokumenter vedrørende de internationale karteller«i en kasse (herefter »kassen«), der i slutningen af 1991 blev stillet til rådighed for hver enkelt modtager af meddelelsen af klagepunkter.

6 Kommissionen udarbejdede en liste over samtlige sagsakter i sagerne IV/33.126, IV/33.322 og IV/27.997, med nærmere angivelse af de dokumenter, som den enkelte modtager af meddelelsen af klagepunkter kunne få adgang til (herefter

»listen«). For så vidt angår adgangen til sagsakterne under den administrative procedure (herefter »de forberedende sagsakter«) fik hver virksomhed eller sammenslutning adgang til de dokumenter, som Kommissionen havde indsamlet hos virksomheden eller sammenslutningen, og til dokumenterne vedrørende de kapitler i meddelelsen af klagepunkter, som var fremsendt til den. Modtagerne af meddelelsen havde kun adgang til de nationale sagsakter for den medlemsstat, på hvis område de var hjemmehørende.

7 Efter at Kommissionen havde afslået at imødekomme modtagernes anmodninger om at få fremsendt de kapitler i meddelelsen af klagepunkter, som de ikke havde fået tilsendt, og give dem aktindsigt i samtlige dokumenter i de forberedende sagsakter — med undtagelse af interne og fortrolige dokumenter — anlagde visse virksomheder og sammenslutninger sager ved Retten med påstand om annullation af Kommissionens beslutning om ikke at fremsende de ønskede dokumenter og fremsatte samtidig begæringer om foreløbige forholdsregler i form af udsættelse af den indledte procedure. Begæringerne om foreløbige forholdsregler blev ikke taget til følge ved kendelse af 23. marts 1992, Cimenteries CBR m.fl. mod Kommissionen (forenede sager T-10/92 R — T-12/92 R, T-14/92 R og T-15/92 R, Sml. II, s. 1571).

8 Alle de involverede virksomheder og sammenslutninger fremsatte bemærkninger — de sidste den 31. marts 1992 — til meddelelsen af klagepunkter, som Kommissionen havde fremsendt til dem. De blev hørt fra den 1. marts til den 1. april 1993. Høringerne blev tilrettelagt som tre møderækker: En møderække om cementmarkedet, hvor samtlige virksomheder og virksomhedssammenslutninger kunne deltage, en møderække om den internationale del af klagepunkterne, hvor kun de virksomheder og virksomhedssammenslutninger, der havde modtaget denne del, kunne deltage, og en møderække om de nationale dele, hvor virksomheder og virksomhedssammenslutninger kunne deltage i de møder, der vedrørte deres respektive medlemsstater.

9 På grundlag af de skriftlige svar på meddelelsen af klagepunkter og de forklaringer, der blev afgivet mundtligt under høringerne, besluttede Kommissionen den 23. september 1993 at frafalde klagepunkterne vedrørende de

nationale karteller (herefter »beslutningen om at frafalde de nationale klagepunkter«). Den besluttede også at frafalde de klagepunkter, der i meddelelsens internationale del var fremsat over for tolv tyske og seks spanske virksomheder, og indstillede følgelig proceduren i forhold til disse virksomheder.

10 Den 5. oktober og den 23. november 1994 foretog Kommissionen en høring af Det Rådgivende Udvalg for Kartel- og Monopolspørgsmål.

Cementbeslutningen

11 Efter at den administrative procedure var afsluttet, vedtog Kommissionen den 30. november 1994 cementbeslutningen, hvorved den pålagde 42 virksomheder og sammenslutninger, der var aktive på markedet for grå cement, bøder. Størrelsen af de pålagte bøder lå på mellem 40 000 og 32 492 000 ECU og androg i alt 242 420 000 ECU. Endvidere blev seks virksomheder, der var aktive på markedet for hvid cement, ved beslutningen pålagt bøder, der lå på mellem 554 000 og 1 088 000 ECU, og som i alt androg 5 546 000 ECU.

12 Vedrørende markedet for grå cement fastslog cementbeslutningens artikel 1, at der forelå en generel aftale (herefter »Cembureau-aftalen«) om overholdelse af hjemmemarkedsprincippet og regulering af cementleverancerne fra det ene land til det andet, hvilket udgjorde en tilsidesættelse af traktatens artikel 85, stk. 1. For de seks appellanter i nærværende appelsager fastsatte Kommissionen overtrædelsens begyndelsestidspunkt til den 14. januar 1983, hvor der blev afholdt et møde mellem delegationslederne for de europæiske cementproducenter, der var medlemmer af Cembureau — Association européenne du ciment (herefter »Cembureau«). Bortset fra Ciments français var alle appellanter i nærværende appelsager medlemmer af denne sammenslutning.

13 Cembureau-aftalen blev af Kommissionen anset for en samlet og kontinuerlig aftale, idet den var blevet gennemført inden for rammerne af bi- eller multilaterale karteller, som blev konstateret i cementbeslutningens artikel 2-6 (herefter »gennemførelsesforanstaltningerne«). Nærmere bestemt omfatter disse foranstaltninger ifølge beslutningen følgende:

— aftaler mellem Cembureau og dennes medlemmer om udveksling af oplysninger om priser for at lette gennemførelsen af Cembureau-aftalen (cementbeslutningens artikel 2, stk. 1)

— samordnet praksis mellem Cembureau og dennes medlemmer om udveksling af oplysninger om priser for at lette gennemførelsen af Cembureau-aftalen (cementbeslutningens artikel 2, stk. 2)

— samordnet praksis mellem franske virksomheder og en italiensk virksomhed (cementbeslutningens artikel 3, stk. 1); en aftale om det spanske og portugisiske marked (cementbeslutningens artikel 3, stk. 2) og aftaler og samordnet praksis vedrørende det franske og tyske marked (cementbeslutningens artikel 3, stk. 3)

— samordning mellem flere europæiske producenter som reaktion på indførslerne af grøn cement og klinker til medlemsstaterne i midten af 1980'erne. Denne samordning førte til oprettelsen af European Task Force (herefter »ETF«) (cementbeslutningens artikel 4, stk. 1), til stiftelsen af selskabet Interciment SA (herefter »Interciment«), der havde til formål at gennemføre foranstaltninger, der skulle virke tilskyndende eller afskrækkende over for dem, der truede stabiliteten på markederne (cementbeslutningens artikel 4, stk. 2), og til deltagelsen i aftaler og samordnet praksis med henblik på at

træffe foranstaltninger, hvis formål var at forhindre og/eller begrænse indførslerne af græsk cement og græske klinker til medlemsstaterne, især på det italienske marked (cementbeslutningens artikel 4, stk. 3 og 4), og

— samordnet praksis inden for rammerne af to komitéer, nemlig European Cement Export Committee (herefter »ECEC«) (cementbeslutningens artikel 5) og European Export Policy Committee (herefter »EPC«) (cementbeslutningens artikel 6), bl.a. vedrørende udveksling af oplysninger om priserne samt om udbuds- og efterspørgselssituationen i importerende tredjelande samt på de nationale markeder, og som havde til formål at undgå konkurrenternes indtrængen på de respektive nationale markeder inden for Fællesskabet.

14 Vedrørende markedet for hvid cement fastslås det i cementbeslutningens artikel 7, at seks virksomheder deltog i aftaler og samordnet praksis inden for rammerne af White Cement Committee, bl.a. om overholdelse af hjemmemarkedsprincippet.

15 Ifølge cementbeslutningens konklusion deltog appellanterne i nærværende appelsager alle, enten direkte eller indirekte, i Cembureau-aftalen på markedet for grå cement. Virksomhedernes deltagelse i gennemførelsesforanstaltningerne beskrives i beslutningen nærmere således:

— alle appellanterne i nærværende appelsager, med undtagelse af Ciments français, har deltaget i udvekslinger af oplysninger om priser, som omhandlet i beslutningens artikel 2

— Ciments français har deltaget i former for samordnet praksis, som omhandlet i beslutningens artikel 3, stk. 1, litra b), og stk. 3, litra a)

— alle appellanterne i nærværende appelsager har deltaget i oprettelsen af ETF, som omhandlet i beslutningens artikel 4, stk. 1

— Ciments français, Italcementi, Unicem og Cementir har deltaget i stiftelsen af Interciment, som omhandlet i beslutningens artikel 4, stk. 2

— alle appellanterne i nærværende appelsager har deltaget i den i beslutningens artikel 4, stk. 3, litra a), nævnte samordnede praksis, der gik ud på, at græske producenter skulle fratages Calcestruzzi SpA (herefter »Calcestruzzi«) som kunde, men kun Italcementi, Unicem og Cementir har deltaget i en aftale, som vedrørte kontrakter, hvis formål var at undgå, at Calcestruzzi importerede græsk cement, således som omhandlet i beslutningens artikel 4, stk. 3, litra b)

— alle appellanterne i nærværende appelsager, med undtagelse af Ciments français, har deltaget i former for samordnet praksis inden for rammerne af ECEC, som omhandlet i beslutningens artikel 5, og

— Ciments français har deltaget i former for samordnet praksis inden for rammerne af EPC, som omhandlet i beslutningens artikel 6.

16 Cementbeslutningen pålagde hver enkelt virksomhed en samlet bøde under hensyn til den rolle, som den enkelte virksomhed spillede i forbindelse med indgåelsen af Cembureau-aftalen eller i forbindelse med de trufne gennemførelsesforanstaltninger samt under hensyntagen til overtrædelsernes varighed.

17 Appellanterne i nærværende appelsager pålægges i henhold til cementbeslutningens artikel 9 »for den i artikel 1 konstaterede overtrædelse, som navnlig blev iværksat ved den i artikel 2, 3, 4, 5 og 6 beskrevne adfærd«, bøder på markedet for grå cement med følgende beløb:

— Aalborg 4 008 000 ECU

— Irish Cement 3 524 000 ECU

— Ciments français 24 716 000 ECU

— Italcementi 32 492 000 ECU

— Unicem 11 652 000 ECU

— Cementir 8 248 000 ECU.

18 For så vidt angår markedet for hvid cement blev Ciments français og Italcementi pålagt bøder på henholdsvis 1 052 000 ECU og 1 088 000 ECU for deres deltagelse i de i cementbeslutningens artikel 7 omhandlede karteller.

II — Retsforhandlingerne ved Retten og den appellerede dom

19 Ved stævninger indleveret til Rettens Justitskontor i tiden mellem den 14. februar 1995 og den 12. april 1995 anlagde 41 af de virksomheder og sammenslutninger, som cementbeslutningen vedrørte, herunder appellanterne i nærværende appelsager, sag ved Retten.

20 De påstod navnlig cementbeslutningen annulleret helt eller delvis, og subsidiært ophævelse eller nedsættelse af bøden, som de var blevet pålagt ved denne beslutning.

21 I anledning af klager vedrørende tilsidesættelse af væsentlige formforskrifter under den administrative procedure anordnede Retten i 1996 og 1997 forskellige foranstaltninger med henblik på sagernes tilrettelæggelse (herefter »foranstaltningerne med henblik på sagernes tilrettelæggelse«) med det formål at gøre det muligt for sagsøgerne i første instans at angive, hvilke dele af meddelelsen af klagepunkter og hvilke relevante dokumenter de ikke havde haft adgang til under den administrative procedure.

22 Nærmere bestemt opfordrede Retten

— Kommissionen til at fremlægge forskellige dokumenter, herunder meddelelsen af klagepunkter, således som denne er meddelt hver enkelt berørt virksomhed eller sammenslutning, referatet af høringen af den pågældende part, listen, kassen og den korrespondance, der under den administrative procedure var udvekslet mellem institutionen og den berørte virksomhed eller sammenslutning (herefter »foranstaltningerne fra den 19. januar til den 2. februar 1996«)

— Kommissionen til at give sagsøgerne i første instans tilladelse til i dens lokaler at gennemse de nationale kapitler i meddelelsen af klagepunkter og for hvert af de nationale karteller at give dem samme aktindsigt i de nationale sagsakter som den, modtagerne af meddelelsen af klagepunkter i den pågældende medlemsstat havde haft under den administrative procedure (herefter »foranstaltningen af 2. oktober 1996«)

— sagsøgerne i første instans til at angive, hvilke dele af meddelelsen af klagepunkter og hvilke relevante dokumenter de ikke havde haft adgang til under den administrative procedure, og redegøre for grundene til, at den administrative procedure kunne have fået et andet udfald, hvis de havde haft adgang til disse oplysninger under proceduren

— ved afgørelse meddelt den 27. februar 1997 Kommissionen til med henvisning til listen præcist at angive, hvilke dokumenter sagsøgerne havde haft adgang til i kraft af foranstaltningen af 2. oktober 1996. Det fremgår i den forbindelse af Kommissionens besvarelse af 8. og 17. april 1997, at den kun havde givet dem adgang til ca. en fjerdedel af dokumenterne i sag IV/33.126 og IV/33.322

— ved afgørelser meddelt den 18. og 19. juni 1997 Kommissionen til senest den 30. september 1997 til Rettens Justitskontor at indlevere samtlige originale dokumenter i sag IV/33.126 og IV/33.322, som er opført på listen, bortset fra dokumenter indeholdende forretningshemmeligheder eller andre fortrolige oplysninger og Kommissionens interne dokumenter. For hvert internt dokument på listen blev Kommissionen anmodet om nærmere at angive dettes karakter. Den blev ligeledes anmodet om i de forberedende sagsakter at indsætte en ikke-fortrolig udgave eller et ikke-fortroligt resumé i stedet for de fortrolige dokumenter

— de 39 sagsøgere i første instans til på Rettens Justitskontor at gennemse den originale og ikke-fortrolige udgave af de dokumenter, som Kommissionen skulle indlevere. Parterne fik tilladelse til at fremlægge et processkrift, der alene måtte indeholde en nøjagtig angivelse af hvert enkelt dokument, de ikke havde haft adgang til under den administrative procedure, og som kunne have haft betydning for deres muligheder for at varetage deres forsvar, og en kort redegørelse for grundene til, at den administrative procedure kunne have fået et andet udfald, hvis de havde fået adgang til dette dokument. Kommissionen blev opfordret til at indgive et svarskrift i de pågældende sager.

23 Retsmøderne fandt sted ved Retten den 16., 18., 23., 25. og 30. september 1998 samt den 2., 7., 9., 14., 16. og 21. oktober 1998.

24 Den 15. marts 2000 afsagde Retten den appellerede dom, idet den med henblik på domsafsigelsen forenede alle sagerne vedrørende cementbeslutningen.

25 I sag T-39/95, Ciments français mod Kommissionen, udtalte og bestemte Retten i punkt 12 i den appellerede doms konklusion:

»— Artikel 1 [i cementbeslutningen] annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse efter den 17. februar 1989, og for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren gennemførte Cembureau-aftalen ved at deltage i den overtrædelse, der er omhandlet i [cementbeslutningens] artikel 3, stk. 1, litra b).

— Artikel 3, stk. 3, litra a) [i cementbeslutningen], annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i en aftale om opdeling af markedet i Saarland, og for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i en overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1, efter den 12. august 1987.

— Artikel 4, stk. 1 [i cementbeslutningen], annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse efter den 31. maj 1987.

— Artikel 4, stk. 2 [i cementbeslutningen], annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse efter den 7. november 1988.

— Artikel 4, stk. 3, litra a) [i cementbeslutningen], annulleres i forhold til sagsøgeren.

— Artikel 6 [i cementbeslutningen] annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse før den 18. november 1983.

— Den bøde, der er pålagt sagsøgeren ved artikel 9 [i cementbeslutningen], fastsættes til 12 519 000 EUR.

— Den bøde, der er pålagt sagsøgeren ved artikel 10 [i cementbeslutningen], fastsættes til 1 051 000 EUR.

— I øvrigt frifindes Kommissionen.

— Sagsøgeren bærer sine egne omkostninger og betaler en tredjedel af Kommissionens.

— Kommissionen bærer to tredjedele af sine egne omkostninger.«

26 I sag T-44/95, Aalborg Portland mod Kommissionen, udtalte og bestemte Retten i punkt 15 i den appellerede doms konklusion:

»— Artikel 1 [i cementbeslutningen] annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse efter den 31. december 1988.

— Artikel 2, stk. 1 [i cementbeslutningen], annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at der under møderne i eksekutivkomitéen i Cembureau [...] forelå aftaler om udveksling af oplysninger om priser, og for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse efter den 19. marts 1984.

— Artikel 2, stk. 2 [i cementbeslutningen], annulleres i forhold til sagsøgeren, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at den regelmæssige udveksling af oplysninger mellem Cembureau [...] og sammenslutningens medlemmer for så vidt angår de belgiske og nederlandske priser vedrørte de to landes producenters minimumspriser for levering af cement i lastbiler og for så vidt angår Luxembourg vedrørte dette lands producents priser, inklusive rabat.

— Artikel 4, stk. 1 [i cementbeslutningen], annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse før den 9. september 1986 og efter den 31. maj 1987.

— Artikel 4, stk. 3, litra a) [i cementbeslutningen], annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse før den 9. september 1986.

— Artikel 5 [i cementbeslutningen], annulleres i forhold til sagsøgeren.

— Den bøde, der er pålagt sagsøgeren ved artikel 9 [i cementbeslutningen], fastsættes til 2 349 000 EUR.

— I øvrigt frifindes Kommissionen.

— Sagsøgeren bærer sine egne omkostninger og betaler en tredjedel af Kommissionens.

— Kommissionen bærer to tredjedele af sine egne omkostninger.«

27 I sag T-50/95, Unicem mod Kommissionen, udtalte og bestemte Retten i punkt 19 i den appellerede doms konklusion:

»— Artikel 1 [i cementbeslutningen] annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse før den 9. september 1986 og efter den 3. april 1992.

— Artikel 2, stk. 1 [i cementbeslutningen], annulleres i forhold til sagsøgeren.

— Artikel 2, stk. 2 [i cementbeslutningen], annulleres i forhold til sagsøgeren, dels for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at den regelmæssige udveksling af oplysninger mellem Cembureau [...] og sammenslutningens medlemmer for så vidt angår de belgiske og nederlandske priser vedrørte de to landes producenters minimumspriser for levering af cement i lastbiler og for så vidt angår Luxembourg vedrørte dette lands producents priser, inklusive rabat, dels for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse før den 9. september 1986.

— Artikel 4, stk. 1 [i cementbeslutningen], annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse før den 9. september 1986 og efter den 31. maj 1987.

— Artikel 4, stk. 2 [i cementbeslutningen], annulleres i forhold til sagsøgeren.

— Artikel 4, stk. 3, litra a) [i cementbeslutningen], annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse før den 9. september 1986.

— Artikel 5 [i cementbeslutningen] annulleres i forhold til sagsøgeren.

— Den bøde, der er pålagt sagsøgeren ved artikel 9 [i cementbeslutningen], fastsættes til 6 399 000 EUR.

— I øvrigt frifindes Kommissionen.

— Sagsøgeren bærer sine egne omkostninger og betaler en tredjedel af Kommissionens.

— Kommissionen bærer to tredjedele af sine egne omkostninger.«

28 I sag T-60/95, Irish Cement mod Kommissionen, udtalte og bestemte Retten i punkt 29 i den appellerede doms konklusion:

»— Artikel 1 [i cementbeslutningen] annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse efter den 31. december 1988.

— Artikel 2, stk. 1 [i cementbeslutningen], annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at der under møderne i eksekutivkomitéen i Cembureau [...] forelå aftaler om udveksling af oplysninger om priser, og for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse efter den 19. marts 1984.

— Artikel 2, stk. 2 [i cementbeslutningen], annulleres i forhold til sagsøgeren, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at den regelmæssige udveksling af oplysninger mellem Cembureau [...] og sammenslutningens medlemmer for så vidt angår de belgiske og nederlandske priser vedrørte de to landes producenters minimumspriser for levering af cement i lastbiler og for så vidt angår Luxembourg vedrørte dette lands producents priser, inklusive rabat.

— Artikel 4, stk. 1 [i cementbeslutningen], annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse før den 9. september 1986 og efter den 31. maj 1987.

— Artikel 4, stk. 3, litra a) [i cementbeslutningen], annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse før den 9. september 1986.

— Artikel 5 [i cementbeslutningen] annulleres i forhold til sagsøgeren.

— Den bøde, der er pålagt sagsøgeren ved artikel 9 [i cementbeslutningen], fastsættes til 2 065 000 EUR.

— I øvrigt frifindes Kommissionen.

— Sagsøgeren bærer sine egne omkostninger og betaler en tredjedel af Kommissionens.

— Kommissionen bærer to tredjedele af sine egne omkostninger.«

29 I sag T-65/95, Italcementi — Fabbriche Riunite Cemento mod Kommissionen, udtalte og bestemte Retten i punkt 34 i den appellerede doms konklusion:

»— Artikel 1 [i cementbeslutningen] annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse før den 19. marts 1984 og efter den 3. april 1992.

— Artikel 2, stk. 1 [i cementbeslutningen], annulleres i forhold til sagsøgeren, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at der under møderne i eksekutivkomitéen i Cembureau [...] forelå aftaler om udveksling af

oplysninger om priser, og for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse før den 19. marts 1984 og efter dette tidspunkt.

— Artikel 2, stk. 2 [i cementbeslutningen], annulleres i forhold til sagsøgeren, dels for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at den regelmæssige udveksling af oplysninger mellem Cembureau [...] og sammenslutningens medlemmer for så vidt angår de belgiske og nederlandske priser vedrørte de to landes producenters minimumspriser for levering af cement i lastbiler og for så vidt angår Luxembourg vedrørte dette lands producents priser, inklusive rabat, dels for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse før den 19. marts 1984.

— Artikel 4, stk. 1 [i cementbeslutningen], annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse efter den 31. maj 1987.

— Artikel 4, stk. 2 [i cementbeslutningen], annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse efter den 7. november 1988.

— Artikel 5 [i cementbeslutningen] annulleres i forhold til sagsøgeren.

— Den bøde, der er pålagt sagsøgeren ved artikel 9 [i cementbeslutningen], fastsættes til 25 701 000 EUR.

— I øvrigt frifindes Kommissionen.

— Sagsøgeren bærer sine egne omkostninger og betaler en tredjedel af Kommissionens.

— Kommissionen bærer to tredjedele af sine egne omkostninger.«

30 I sag T-87/95, Cementir — Cementerie del Tirreno mod Kommissionen, udtalte og bestemte Retten i punkt 39 i den appellerede doms konklusion:

»— Artikel 1 [i cementbeslutningen] annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse efter den 3. april 1992.

— Artikel 2, stk. 1 [i cementbeslutningen], annulleres i forhold til sagsøgeren, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at der under møderne i eksekutivkomitéen i Cembureau [...] forelå aftaler om udveksling af oplysninger om priser, og for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse efter den 14. januar 1983.

— Artikel 2, stk. 2 [i cementbeslutningen], annulleres i forhold til sagsøgeren, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at den regelmæssige udveksling af oplysninger mellem Cembureau [...] og sammenslutningens medlemmer for så

vidt angår de belgiske og nederlandske priser vedrørte de to landes producenters minimumspriser for levering af cement i lastbiler og for så vidt angår Luxembourg vedrørte dette lands producents priser, inklusive rabat.

— Artikel 4, stk. 1 og 2 [i cementbeslutningen], annulleres i forhold til sagsøgeren.

— Artikel 4, stk. 3, litra a) [i cementbeslutningen], annulleres, for så vidt som det i bestemmelsen er fastslået, at sagsøgeren deltog i den heri omhandlede overtrædelse før den 9. september 1986.

— Artikel 5 [i cementbeslutningen] annulleres i forhold til sagsøgeren.

— Den bøde, der er pålagt sagsøgeren ved artikel 9 [i cementbeslutningen], fastsættes til 7 471 000 EUR.

— I øvrigt frifindes Kommissionen.

— Sagsøgeren bærer sine egne omkostninger og betaler en tredjedel af Kommissionens.

— Kommissionen bærer to tredjedele af sine egne omkostninger.«

III — Påstandene i appelsagerne

31 Aalborg har nedlagt følgende påstande:

— Principalt ophæves den appellerede dom i forhold til selskabet, for så vidt som den opretholder cementbeslutningen i forhold til dette, og sagen hjemvises til fornyet behandling ved Retten.

— Subsidiært ophæves den appellerede dom delvist i forhold til Aalborg, for så vidt som den opretholder cementbeslutningen i forhold til selskabet, og sagen hjemvises til fornyet behandling ved Retten.

— Bøden annulleres principalt i sin helhed, subsidiært delvist.

— Kommissionen tilpligtes at betale Aalborgs omkostninger ved behandling af sagen ved Retten og Domstolen.

32 Irish Cement har nedlagt følgende påstande:

— Den appellerede dom ophæves helt eller delvist, for så vidt som den opretholder cementbeslutningen i forhold til selskabet.

— Subsidiært annulleres cementbeslutningen, og/eller bøden, der er pålagt Irish Cement, nedsættes.

— Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

33 Ciments français har nedlagt følgende påstande:

— Den appellerede dom ophæves delvist i henhold til artikel 225 EF og artikel 54 i EF-statutten for Domstolen.

— Cementbeslutningen annulleres i henhold til artikel 230 EF.

— Subsidiært nedsættes bøden, der er pålagt Ciments français, i henhold til artikel 229 EF og artikel 17 i forordning nr. 17.

— Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

34 Italcementi har nedlagt følgende påstande:

— Principalt ophæves den appellerede dom i sin helhed.

— Subsidiært ophæves dommen delvist.

— Cementbeslutningen annulleres delvist, i det omfang Domstolen giver medhold i appellen, der er iværksat til prøvelse af dommen.

— Bøden nedsættes til et efter Domstolens skøn passende beløb.

— Sagen hjemvises til Retten, såfremt Domstolen finder, at sagen ikke er moden til, at den helt eller delvist kan træffe den endelige afgørelse.

— Kommissionen tilpligtes at betale sagsomkostningerne ved Retten og Domstolen.

35 Buzzi Unicem har nedlagt følgende påstande:

— Principalt ophæves den appellerede dom, cementbeslutningen annulleres og Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

— Subsidiært, såfremt Domstolen beslutter ikke at ophæve den appellerede dom, nedsættes bøden, som Unicem er blevet pålagt.

— Under alle omstændigheder træffes enhver anden foranstaltning, der viser sig nødvendig, eller som Domstolen finder hensigtsmæssig eller retfærdig.

36 Cementir har nedlagt følgende påstande:

— Principalt ophæves den appellerede dom helt eller delvist, og følgelig annulleres cementbeslutningen helt eller delvis, og/eller bøden, der er pålagt Cementir, ophæves eller nedsættes i det mindste.

— Subsidiært ophæves den appellerede dom helt eller delvist, og sagen hjemvises til Retten til pådømmelse i lyset af de anvisninger, som Domstolen måtte give den.

— Kommissionen tilpligtes at betale sagsomkostningerne ved Retten og Domstolen.

37 Kommissionen har nedlagt følgende påstande:

— Principalt, for så vidt angår den af Ciments français iværksatte appel, afvises påstanden om annullation af cementbeslutningen, og søgsmålet forkastes i øvrigt som ugrundet, og subsidiært forkastes søgsmålet som ugrundet i sin helhed.

— For så vidt angår de øvrige appeller afvises disse fra realitetsbehandling i det omfang, hvori de i sagerne fremførte anbringender ikke kan behandles under en appelsag, og i øvrigt forkastes appellerne som ugrundede.

— Alle appellanterne i nærværende appelsager tilpligtes at betale de omkostninger, som Kommissionen har afholdt i forbindelse med disse appelsager.

IV — Retsforhandlingerne ved Domstolen og appelanbringenderne

38 Ved begrundede kendelser af 5. juni 2002 forkastede Domstolen i medfør af procesreglementets artikel 119 uden videre nogle af de anbringender og argumenter, der er fremført af appellanterne i nærværende appelsager, idet de åbenbart ikke kunne antages til realitetsbehandling, og/eller åbenbart var ugrundede.

39 Aalborgs appelanbringender, som ikke uden videre blev forkastet ved kendelsen af 5. juni 2002, Aalborg Portland mod Kommissionen (sag C-204/00 P, ikke trykt i Samling af Afgørelser), er følgende:

— Retten til kontradiktion er tilsidesat, fordi der ikke blev givet adgang til dokumenter, der kunne indeholde diskulperende omstændigheder.

— Urigtig pålæggelse af ansvaret for overtrædelser af traktatens artikel 85.

— Tilsidesættelse af de grundlæggende principper for bødeudmålingen.

— Tilsidesættelse af Rådets forordning (EØF) nr. 2988/74 af 26. november 1974 om forældelse af adgangen til at pålægge økonomiske sanktioner inden for Det Europæiske Fællesskabs transport- og konkurrenceret og af adgangen til tvangsfuldbyrdelse af disse sanktioner (EFT L 319, s. 1).

40 Irish Cements appelanbringender, der ikke uden videre blev fuldstændig forkastet ved kendelsen af 5. juni 2002, Irish Cement mod Kommissionen (sag C-205/00 P, ikke trykt i Samling af Afgørelser), er følgende:

— Retten savnede kompetence.

— Rettergangsfejl.

— Tilsidesættelse af fællesskabsretten og åbenbare bedømmelsesfejl med hensyn til de processuelle regler om beskyttelse af retten til kontradiktion og relevansen af visse dokumentbeviser.

— Mangelfuld begrundelse samt manglende besvarelse af appellantens argumenter.

41 De eneste appelanbringender, der var fremført af Ciments français, og som ikke blev forkastet uden videre ved kendelsen af 5. juni 2002, Ciments français mod Kommissionen (sag C-211/00 P, ikke trykt i Samling af Afgørelser), er følgende:

— urigtig bedømmelse af det omsætningstal, der blev anvendt ved beregningen af bøden, som virksomheden blev pålagt

— tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet for så vidt angår størrelsen af denne bøde.

42 Italcementis appelanbringender, der ikke blev forkastet uden videre ved kendelsen af 5. juni 2002, Italcementi — Fabbriche Riunite Cemento mod Kommissionen (sag C-213/00 P, ikke trykt i Samling af Afgørelser), er følgende:

— tilsidesættelser af retten til kontradiktion på grund af mangelfuld aktindsigt i de dokumenter, der indgik i de forberedende sagsakter

— tilsidesættelse af retten til kontradiktion, mangelfuld begrundelse og modstrid med en tidligere beslutning for så vidt angår opgivelsen af de nationale klagepunkter

— urigtig anvendelse af fællesskabsretten samt en modsigelse i begrundelsen vedrørende bedømmelsen af den ulovlige karakter af aftalen om de kontrakter, der i april 1987 blev indgået med Calcestruzzi

— tilsidesættelse af billighedsprincippet, proportionalitetsprincippet og forbuddet mod forskelsbehandling, idet bøden er opretholdt uændret

— tilsidesættelse af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 samt mangelfuld begrundelse i forbindelse med bedømmelsen af grovheden af den overtrædelse, der er fastslået vedrørende Italcementi

— tilsidesættelse af den samme bestemmelse ved bedømmelsen af varigheden af den overtrædelse, der er fastslået vedrørende Italcementi.

43 Buzzi Unicems appelanbringender, der ikke uden videre blev fuldstændig forkastet ved kendelsen af 5. juni 2002, Buzzi Unicem mod Kommissionen (sag C-217/00 P, ikke trykt i Samling af Afgørelser), er følgende:

— tilsidesættelse af retten til kontradiktion, urigtig retsanvendelse samt en fejlagtig og selvmodsigende begrundelse i forbindelse med:

— afslaget på at give aktindsigt i meddelelsen af klagepunkter og i dokumenterne, der indgik i de forberedende sagsakter

— frafaldet af de nationale klagepunkter

— kontrakterne, der var indgået mellem Calcestruzzi og de italienske producenter

— Unicems deltagelse i ETF

— forbindelsen mellem ETF og Cembureau-aftalen

— en angivelig tilsidesættelse af princippet ne bis in idem og ligebehandlingsprincippet

— en angivelig tilsidesættelse af retten til ikke at inkriminere sig selv

— en åbenbart urigtig bedømmelse af bevisdokumenterne

— en retlig fejl og en mangelfuld begrundelse i forbindelse med betegnelsen af Unicem som »direkte medlem« af Cembureau

— en angivelig tilsidesættelse af EF-traktatens artikel 190 (nu artikel 253 EF), af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, af ligebehandlingsprincippet og proportionalitetsprincippet i forbindelse med:

— pålæggelsen af en enkelt bøde for samtlige fastslåede overtrædelser på markedet for grå cement

— bedømmelsen af de respektive virksomheders ansvar for overtrædelsen vedrørende deltagelsen i Cembureau-aftalen

— beregningen af overtrædelsens varighed.

44 Cementirs appelanbringender, der ikke uden videre blev forkastet fuldt ud ved kendelsen af 5. juni 2002, Cementir — Cementerie del Tirreno mod Kommissionen (sag C-219/00 P, ikke trykt i Samling af Afgørelser), er følgende:

— tilsidesættelse af retten til kontradiktion i forbindelse med adgangen til de forberende sagsakter

— retlig fejl, manglende begrundelse og tilsidesættelse af retten til kontradiktion i forbindelse med:

— eksistensen af Cembureau-aftalen

— udvekslingen af oplysninger om priserne

— foranstaltningerne, der omhandles i cementbeslutningens artikel 4, stk. 3 og 4

— retlig fejl og mangelfuld begrundelse med hensyn til begrebet samlet og kontinuerlig aftale

— retlig fejl og urigtig bedømmelse af kriterierne for beregningen af bøden, der blev pålagt Cementir.

45 I medfør af procesreglementets artikel 43 bør nærværende sager forenes med henblik på domsafsigelsen, da de har forbindelse med hinanden.

V — Domstolens prøvelse i nærværende appelsager

46 Domstolen skal fremsætte nogle indledende bemærkninger vedrørende den retlige prøvelse, der foretages i appelsager, samt om de retlige og faktiske omstændigheder, der er rammen for efterforskningen og sanktioneringen af adfærd i strid med konkurrencereglerne. Disse bemærkninger skal belyse retsgrundlaget, inden for hvilket Domstolen vil behandle nærværende appelsager.

Domstolens rolle i forbindelse med en appel

47 I forbindelse med en appel er Domstolens opgave begrænset til en undersøgelse af, om Retten ved udøvelsen af sin judicielle kontrolbeføjelse har begået en retlig fejl. I henhold til artikel 225 EF og artikel 51, stk. 1, i EF-statutten for Domstolen er appel begrænset til retsspørgsmål og kan kun støttes på, at Retten savner kompetence, at der er begået rettergangsfejl, som krænker appellantens interesser, eller at Retten har overtrådt fællesskabsretten.

48 En appel kan derfor kun støttes på, at Retten har overtrådt retsregler, og enhver bedømmelse af de faktiske omstændigheder er udelukket. Det er alene Retten, der er kompetent til dels at fastlægge, hvilke faktiske omstændigheder der skal lægges til grund, bortset fra tilfælde, hvor det fremgår af de sagsakter, den har fået forelagt, at den har lagt materielt urigtige omstændigheder til grund, dels at bedømme disse faktiske omstændigheder (jf. bl.a. dom af 16.3.2000, sag C-284/98 P, Parlamentet mod Bieber, Sml. I, s. 1527, præmis 31).

49 Det følger heraf, at bedømmelsen af de faktiske omstændigheder ikke — medmindre der er tale om en forkert gengivelse af de for Retten fremlagte beviser — udgør et retsspørgsmål, der som sådant er undergivet Domstolens prøvelsesret (jf. bl.a. dom af 21.6.2001, forenede sager C-280/99 P — C-282/99 P, Moccia Irme m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 4717, præmis 78).

50 Det følger af artikel 225 EF, artikel 51, stk. 1, i EF-statutten for Domstolen og procesreglementets artikel 112, stk. 1, første afsnit, litra c), at det navnlig påhviler en appellant, der gør gældende, at Retten har gengivet beviserne forkert, præcist at angive, hvilke beviser der er blevet forkert gengivet af Retten, og at påvise de fejl i dens undersøgelse, der efter appellantens opfattelse har foranlediget Retten til denne forkerte gengivelse.

51 Kravene, der følger af disse bestemmelser, er ikke opfyldt, når appelskriftet — endog uden at indeholde en argumentation, der særligt har til formål at angive den retlige fejl, som Rettens dom hævdes at være behæftet med — blot gentager de anbringender og argumenter, der allerede er blevet fremført for Retten, herunder de anbringender og argumenter, der var støttet på faktiske omstændigheder, som Retten udtrykkeligt har afvist at lægge til grund. En sådan appel har i realiteten kun til formål at opnå, at de i stævningen for Retten fremsatte påstande bedømmes endnu en gang, hvilket falder uden for Domstolens kompetence (jf. bl.a. kendelse af 9.7.1998, sag C-317/97 P, Smanor m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 4269, præmis 21, og dom af 4.7.2000, sag C-352/98 P, Bergaderm og Goupil mod Kommissionen, Sml. I, s. 5291, præmis 35).

52 Det er navnlig på grundlag af disse betragtninger, at nogle af de anbringender og argumenter, som appellanterne i nærværende appelsager havde fremført, uden videre er blevet forkastet af Domstolen, fordi de åbenbart ikke kunne antages til realitetsbehandling (jf. nærværende doms præmis 38).

De retlige og faktiske omstændigheder ved kontrollen med praksis og aftaler, der er i strid med konkurrencereglerne

53 En virksomheds deltagelse i praksis og aftaler, der er i strid med konkurrencereglerne, udgør en økonomisk overtrædelse, hvormed virksomheden søger at maksimere sin indtjening, normalt ved hjælp af en frivillig begrænsning af udbuddet, en kunstig opdeling af markedet og en kunstig forhøjelse af priserne. Virkningerne af sådanne aftaler eller af en sådan praksis er, at den frie konkurrence begrænses, og at virkeliggørelsen af det fælles marked hindres, navnlig ved hjælp af hindringer for samhandelen inden for Fællesskabet. Disse skadevirkninger overføres direkte på forbrugerne i form af prisforhøjelser og et mindre varieret udbud. Såfremt den konkurrencebegrænsende praksis eller aftale foreligger på cementmarkedet, vil sådanne virkninger ramme hele byggesektoren og boligmarkedet.

54 De beføjelser, Kommissionen har fået tillagt ved forordning nr. 17, har til formål at give den mulighed for at varetage den opgave, som påhviler den efter EF-traktatens artikel 89 (efter ændring nu artikel 85 EF), nemlig at påse overholdelsen af fællesmarkedets konkurrenceregler. Som det fremgår af den foregående præmis, er det således et hensyn af almen interesse at undgå konkurrencebegrænsende praksis og aftaler, at afsløre dem samt at sanktionere dem.

55 Da forbuddet mod at deltage i konkurrencebegrænsende praksis og aftaler såvel som de sanktioner, der kan ifaldes ved at overtræde dette forbud, er almindeligt kendt, er det hyppigt forekommende, at de aktiviteter, som en sådan praksis og sådanne aftaler indebærer, gennemføres hemmeligt, at møderne afholdes hemmeligt — som oftest i et tredjeland — og at dokumenterne herom begrænses til et minimum.

56 Selv i tilfælde, hvor Kommissionen opdager dokumenter, der udtrykkeligt viser en ulovlig kontakt mellem erhvervsdrivende, som f.eks. referater fra et møde, er disse normalt kun brudstykkeagtige og spredte, hvorfor det ofte viser sig nødvendigt at rekonstruere visse enkeltheder ved hjælp af følgeslutninger.

57 I de fleste tilfælde må den omstændighed, at der foreligger en konkurrencebegrænsende praksis eller aftale, udledes ved en slutning ud fra et vist antal sammenfaldende omstændigheder og indicier, der, når de betragtes samlet, og i mangel af en anden logisk forklaring kan udgøre beviset for en tilsidesættelse af konkurrencereglerne.

58 Kommissionens vanskeligheder kan endvidere skyldes visse erhvervsdrivendes komplicerede struktur, omstruktureringer og ændringer af virksomhedernes juridiske identitet.

59 Der skal i den forbindelse mindes om, at traktatens artikel 85 omhandler »virksomheders« aktiviteter. Ved anvendelsen af denne bestemmelse har den omstændighed, at en virksomhed ændrer juridisk form og navn, ikke nødvendigvis den virkning, at der opstår en ny virksomhed, der er fritaget for ansvar for den tidligere virksomheds konkurrencestridige adfærd, såfremt de to virksomheder er identiske i økonomisk henseende (jf. i denne retning dom af 28.3.1984, forenede sager 29/83 og 30/83, CRAM og Rheinzink mod Kommissionen, Sml. s. 1679, præmis 9).

60 En meddelelse af klagepunkter skal imidlertid klart angive, hvilken juridisk person der vil kunne blive pålagt en bøde, og være stilet til denne (dom af 2.10.2003, sag C-176/99 P, ARBED mod Kommissionen, Sml. I, s. 10687, præmis 21).

61 For at sikre den effektive virkning af den undersøgelsesbeføjelse, som artikel 11, stk. 1 og 5, i forordning nr. 17 tillægger Kommissionen, har den beføjelse til, om nødvendigt ved en beslutning, at pålægge en virksomhed dels at meddele alle nødvendige oplysninger om de omstændigheder, som virksomheden kan tænkes at være bekendt med, dels, om nødvendigt, at fremlægge de dokumenter om disse omstændigheder, som virksomheden er i besiddelse af, selv om de pågældende oplysninger eller dokumenter vil kunne anvendes som bevis for, at virksomheden selv, eller en anden virksomhed har handlet i strid med konkurrencereglerne.

62 Forordning nr. 17 pålægger en virksomhed, som er genstand for en undersøgelse, at medvirke aktivt, hvilket indebærer, at den skal forsyne Kommissionen med alt det materiale vedrørende undersøgelsens genstand, som den måtte råde over (jf. dom af 18.10.1989, sag 374/87, Orkem mod Kommissionen, Sml. s. 3283, præmis 27).

63 Kommissionen skal imidlertid ved varetagelsen af sine funktioner påse, at retten til kontradiktion ikke undergraves under procedurer, hvor der foretages indledende undersøgelser, som kan være afgørende for tilvejebringelse af bevismateriale, der godtgør, at virksomheder har handlet retsstridigt på en sådan måde, at de ifalder ansvar (dom af 21.9.1989, forenede sager 46/87 og 227/88, Hoechst mod Kommissionen, Sml. s. 2859, præmis 15).

64 Retten til kontradiktion er en af de grundrettigheder, der hører til de almindelige retsgrundsætninger, som Domstolen skal beskytte (jf. i denne retning dom af 28.3.2000, sag C-7/98, Krombach, Sml. I, s. 1935, præmis 25 og 26), hvorved den lægger de fælles forfatningsmæssige traditioner i medlemsstaterne til grund samt de anvisninger i form af internationale traktater, som medlemsstaterne har været med til at udarbejde, eller som de senere har tiltrådt, såsom den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende friheds-rettigheder, undertegnet i Rom den 4. november 1950 (herefter »EMK«) (jf. dom af 6.3.2001, sag C-274/99 P, Connolly mod Kommissionen, Sml. I, s. 1611, præmis 37 og 38).

65 Følgelig må Kommissionen ikke, når den anmoder om oplysninger, pålægge en virksomhed pligt til at besvare spørgsmål, såfremt virksomheden derved tvinges til at afgive tilståelse om at have begået retsstridige handlinger, som det påhviler Kommissionen at føre bevis for (jf. dommen i sagen Orkem mod Kommissionen, præmis 35).

66 Overholdelsen af retten til kontradiktion indebærer endvidere, at den pågældende virksomhed under den administrative procedure gives lejlighed til at tage stilling dels til, om de fremførte faktiske forhold og andre omstændigheder faktisk foreligger, og hvilken betydning de har, dels til de dokumenter, som Kommissionen påberåber sig til støtte for, at der foreligger en overtrædelse af traktaten (jf. dom af 7.6.1983, forenede sager 100/80-103/80, Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1825, præmis 10, og af 6.4.1995, sag C-310/93 P, BPB Industries og British Gypsum mod Kommissionen, Sml. I, s. 865, præmis 21).

67 Med henblik herpå foreskriver forordning nr. 17, at der skal tilstilles parterne en meddelelse af klagepunkter, der klart skal angive alle de væsentlige faktiske forhold, som Kommissionen støtter sig på i denne fase af proceduren. Dog kan denne angivelse være summarisk, og beslutningen skal ikke nødvendigvis være en kopi af fremstillingen af klagepunkterne (jf. dommen i sagen Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen, præmis 14), da en sådan meddelelse er et forberedende dokument, hvis faktiske og retlige bedømmelser alene er af foreløbig karakter (jf. i denne retning dom af 17.11.1987, forenede sager 142/84 og 156/84, BAT og Reynolds mod Kommissionen, Sml. s. 4487, præmis 70). Dette er begrundelsen for, at Kommissionen kan — og endog skal — tage hensyn til resultatet af den administrative procedure, bl.a. med henblik på at frafalde klagepunkter, der viser sig ikke at være tilstrækkeligt begrundede (jf. dommen i sagen Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen, præmis 14).

Retten til aktindsigt

68 Som det logiske supplement til princippet om overholdelse af retten til kontradiktion indebærer retten til aktindsigt, at Kommissionen skal give den pågældende virksomhed mulighed for at undersøge samtlige dokumenter blandt de forberedende sagsakter, der kan være relevante for virksomhedens forsvar (jf. i denne retning Rettens dom af 29.6.1995, sag T-30/91, Solvay mod Kommissionen, Sml. II, s. 1775, præmis 81, og Domstolens dom af 2.10.2003, sag C-199/99 P, Corus UK mod Kommissionen, Sml. I, s. 11177, præmis 125-128). Disse omfatter såvel belastende som diskulperende dokumenter, bortset fra andre virksomheders forretningshemmeligheder, Kommissionens interne dokumenter og andre fortrolige oplysninger (jf. dom af 13.2.1979, sag 85/76, Hoffmann-La Roche mod Kommissionen, Sml. s. 461, præmis 9 og 11, af 8.7.1999, sag C-51/92 P, Hercules Chemicals mod Kommissionen, Sml. I, s. 4235, præmis 75, og af 15.10.2002, forenede sager C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P — C-252/99 P og C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 8375, præmis 315).

69 Det er således muligt, at virksomheden kan gøre Kommissionen opmærksom på dokumenter, der kan give en anden økonomisk forklaring end Kommissionens samlede økonomiske analyse, navnlig dokumenter, der indeholder oplysninger om det pågældende marked, om størrelsen af de virksomheder, der er aktive på dette marked, samt om deres adfærd (jf. i denne retning dommen i sagen Solvay mod Kommissionen, præmis 76 og 77).

70 Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol har dog præciseret, at overholdelsen af kontradiktionsprincippet, ligesom overholdelsen af de andre processuelle garantier, der er fastslået i EMK's artikel 6, stk. 1, kun vedrører behandlingen for en »domstol«, og der opstilles intet generelt og abstrakt princip om, at parterne i alle situationer skal have adgang til at være til stede ved afholdte drøftelser eller til at få udleveret alle de aktstykker, der er taget i betragtning, og som vedrører andre personer (jf. i denne retning Menneskerettighedsdomstolens dom af 19.7.1995, Kerojärvi mod Finland, serie A, nr. 322, § 42, og af 18.3.1997, Mantovelli mod Frankrig, *Recueil des arrêts et décisions*, 1997-II, § 33).

71 Den omstændighed, at et dokument ikke er blevet udleveret, udgør kun en tilsidesættelse af retten til kontradiktion, hvis den berørte virksomhed for det første påviser, at Kommissionen har anvendt dette dokument til støtte for sit klagepunkt om, at der foreligger en overtrædelse (jf. i denne retning dom af 9.11.1983, sag 322/81, Michelin mod Kommissionen, Sml. s. 3461, præmis 7 og 9), og for det andet, at dette klagepunkt kun ville kunne bevises ved henvisning til det nævnte dokument (jf. dom af 25.10.1983, sag 107/82, AEG mod Kommissionen, Sml. s. 3151, præmis 24-30, og dommen i sagen Solvay mod Kommissionen, præmis 58).

72 Såfremt der fandtes andre dokumentbeviser, som parterne var bekendt med under den administrative procedure, og som konkret støtter Kommissionens konklusioner, kan den omstændighed, at det ikke udleverede, belastende dokument udelukkes som bevismiddel, ikke afkræfte rigtigheden af de klagepunkter, der er fastslået i den anfægtede beslutning (jf. i denne retning dommen i sagen Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen, præmis 30, og dommen i sagen Solvay mod Kommissionen, præmis 58).

73 Det påhviler således den berørte virksomhed at bevise, at det resultat, som Kommissionen er kommet til i beslutningen, ville have været et andet, såfremt et ikke udleveret dokument, som Kommissionen har benyttet som grundlag for at anse denne virksomhed for skyldig, måtte udelukkes som belastende bevis.

74 Hvad derimod angår den situation, hvor et diskulperende dokument ikke er blevet fremlagt, skal den berørte virksomhed blot godtgøre, at den manglende fremlæggelse heraf har kunnet påvirke procedurens forløb og indholdet af Kommissionens beslutning til skade for virksomheden (jf. dommen i sagen Solvay mod Kommissionen, præmis 68).

75 Det er tilstrækkeligt, at virksomheden påviser, at den kunne have anvendt de pågældende diskulperende dokumenter til sit forsvar (jf. dommen i sagen Hercules Chemicals mod Kommissionen, præmis 81, og dommen i sagen Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, præmis 318) i den forstand, at hvis den kunne have henvist til dem under den administrative procedure, havde den kunnet gøre omstændigheder gældende, der ikke stemte overens med de følgeslutninger, som Kommissionen var nået frem til i denne fase, og havde således på den ene eller den anden måde kunnet øve indflydelse på Kommissionens vurderinger i en eventuel beslutning, i det mindste hvad angår grovheden og varigheden af den adfærd, som virksomheden blev kritiseret for, og dermed på bødeniveauet (jf. i denne retning dommen i sagen Solvay mod Kommissionen, præmis 98).

76 Muligheden for, at et ikke udleveret dokument har kunnet påvirke procedurens forløb og indholdet af Kommissionens beslutning, kan kun godtgøres efter en foreløbig undersøgelse af visse beviser, der sandsynliggør, at de ikke udleverede dokumenter — i forhold til disse beviser — har kunnet have en betydning, som ikke burde være overset (jf. dommen i sagen Solvay mod Kommissionen, præmis 68).

77 Under denne foreløbige undersøgelse er det alene Retten, der har kompetence til at afgøre, hvilken bevisværdi der skal tillægges de oplysninger, den har fået forelagt (jf. kendelse af 17.9.1996, sag C-19/95 P, San Marco mod Kommissionen, Sml. I, s. 4435, præmis 40). Som det således er nævnt ovenfor i præmis 49, udgør Rettens bedømmelse af de faktiske omstændigheder ikke — medmindre der er tale om en forvanskning af de for Retten fremlagte beviser — et retsspørgsmål, der som sådant er undergivet Domstolens prøvelsesret.

Fastlæggelsen af virksomhedernes ansvar

78 Som Rådet har understreget for ganske nylig i femte betragtning til forordning (EF) nr. 1/2003 af 16. december 2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i traktatens artikel 81 og 82 (EFT 2003 L 1, s. 1), påhviler det den part eller myndighed, der gør en tilsidesættelse af konkurrencereglerne gældende, at føre bevis herfor, og det påhviler den virksomhed eller virksomhedssammenslutning, der påberåber sig retten til at bestride, at der foreligger en overtrædelse, at føre bevis for, at betingelserne for at gøre en sådan indsigelse gældende er opfyldt, således at myndigheden herefter må anvende andre beviser.

79 Selv om den i loven fastsatte bevisbyrde efter disse principper påhviler enten Kommissionen eller den berørte virksomhed eller sammenslutning, kan de faktiske omstændigheder, som en part gør gældende, forpligte den anden part til at fremkomme med en forklaring eller en begrundelse, i mangel af hvilken det kan antages, at bevisbyrden er blevet løftet.

80 I cementbeslutningen fastslog Kommissionen, at der forelå et kartel i cementbranchen, hvori 42 virksomheder og sammenslutninger ifølge Kommissionen havde deltaget, heriblandt appellanterne i nærværende appelsager. Denne

beslutning blev i det væsentlige opretholdt af Retten, som på grundlag af sin efterprøvelse af Kommissionens konstateringer om, i hvilket omfang virksomhederne havde medvirket og deltaget i kartellet, ændrede de pålagte bøder. Appellanterne i nærværende appelsager gør gældende, at den appellerede dom er behæftet med retlige fejl og mangelfuld begrundelse, og anfægter derudover i det væsentlige Rettens vurderinger vedrørende deres deltagelse i kartellet og omfanget og varigheden af denne deltagelse.

81 Ifølge fast retspraksis er det tilstrækkeligt, at Kommissionen beviser, at den pågældende virksomhed har deltaget i møder, hvorunder der blev indgået konkurrencestridige aftaler, uden klart at have taget afstand herfra, for at føre tilstrækkeligt bevis for, at denne virksomhed deltog i kartellet. Når deltagelsen i sådanne møder er blevet bevist, påhviler det virksomheden at fremføre indicier af en sådan beskaffenhed, at den kan påvise, at dens deltagelse i de nævnte møder ikke var sket for at begrænse konkurrencen, og herved påvise, at den over for konkurrenterne havde oplyst, at den deltog i møderne med et andet formål end deres (jf. dom af 8.7.1999, sag C-199/92 P, Hüls mod Kommissionen, Sml. I, s. 4287, præmis 155, og af 8.7.1999, sag C-49/92 P, Kommissionen mod Anic Partecipazioni, Sml. I, s. 4125, præmis 96).

82 Begrundelsen for dette retsprincip er, at virksomheden, der har deltaget i det nævnte møde uden offentligt at tage afstand fra det, der blev drøftet, har givet de andre deltagere det indtryk, at den tilsluttede sig mødets resultat og ville rette sig efter det.

83 De principper, der fremgår af den ovenfor i præmis 81 nævnte retspraksis, gælder også for deltagelsen i gennemførelsen af en samlet aftale. For at godtgøre, at en virksomhed har deltaget i en sådan aftale, skal Kommissionen føre bevis for, at virksomheden ved sin egen adfærd havde til hensigt at bidrage til de fælles mål, som deltagerne som helhed forfulgte, og at den havde kendskab til de konkrete handlinger, som de øvrige virksomheder havde planlagt eller foretaget med de samme mål for øje, eller at den med rimelighed kunne forudse dem, og at den var indstillet på at løbe den dermed forbundne risiko (jf. dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, præmis 87).

84 I den forbindelse virker den stiltiende godkendelse af et ulovligt initiativ, uden offentligt at tage afstand fra dets indhold eller gøre myndighederne opmærksom på det, som en tilskyndelse til at fortsætte overtrædelsen og hindrer, at den bliver opdaget. Denne medvirken udgør en form for passiv deltagelse i overtrædelsen, som derfor kan gøre virksomheden ansvarlig inden for rammerne af en samlet aftale.

85 Endvidere bemærkes, at den omstændighed, at en virksomhed ikke følger udfaldet af et møde, der havde et konkurrencebegrænsende formål, ikke fritager den for ansvaret for sin deltagelse i et kartel, medmindre den offentligt har taget afstand fra dets indhold (jf. dom af 16.11.2000, sag C-291/98 P, Sarrió mod Kommissionen, Sml. I, s. 9991, præmis 50).

86 Den omstændighed, at en virksomhed ikke har deltaget i samtlige de elementer, som skal være til stede, for at der er tale om et kartel, eller at den kun har spillet en mindre rolle i de elementer, som den har deltaget i, er heller ikke relevant med hensyn til beviset for, at virksomheden har begået en overtrædelse. Disse omstændigheder skal kun tages i betragtning ved vurderingen af overtrædelsens grovhed og i givet fald ved udmålingen af bøden (jf. i denne retning dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, præmis 90).

87 Såfremt virksomhedernes ansvar for en konkurrencebegrænsende adfærd ifølge Kommissionen er et resultat af deres deltagelse i møder, hvis formål var en sådan adfærd, påhviler det Retten at efterprøve, om disse virksomheder såvel under den administrative procedure som ved Retten fik lejlighed til at tage til genmæle over for de således dragne konklusioner og, alt efter forholdene, fik mulighed for at godtgøre omstændigheder, der kaster et andet lys over de af Kommissionen fastslåede faktiske omstændigheder, og som gør det muligt at give en anden forklaring på de faktiske omstændigheder end den, som Kommissionen lagde til grund.

88 Under en appelsag påhviler det Domstolen at efterprøve, at Retten i så henseende ikke har begået fejl af retlig art eller givet en forkert begrundelse og heller ikke har forvansket beviserne.

Relevante kriterier for bødeudmålingen

89 Artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 fastsætter de betingelser, der skal være opfyldt, for at Kommissionen kan pålægge bøder for en konkurrencebegrænsende adfærd. Overtrædelsen skal være begået forsætligt eller uagtsomt. I øvrigt fastsættes bødebeløbet under hensyn til overtrædelsens grovhed og, hvis det er relevant, dens varighed (jf. dom af 17.7.1997, sag C-219/95 P, Ferriere Nord mod Kommissionen, Sml. I, s. 4411, præmis 32).

90 Overtrædelsens grovhed skal ifølge Domstolen fastslås på grundlag af kriterier såsom sagens særlige omstændigheder, dens sammenhæng og bødernes afskrækkende virkning (jf. dommen i sagen Ferriere Nord mod Kommissionen, præmis 33).

91 Objektive faktorer, såsom den konkurrencebegrænsende adfærds indhold og varighed, dens hyppighed og dens intensitet, hvor stort det påvirkede marked er, og hvilken skade der er påført de samfundsøkonomiske interesser, skal tages i betragtning. Ved bedømmelsen skal der endvidere tages hensyn til de ansvarlige virksomheders relative størrelse og markedsandel såvel som til en eventuel gentagelsessituation.

92 Såfremt en overtrædelse er begået af flere personer, skal der foretages en undersøgelse af, hvor alvorlig den enkeltes deltagelse har været (jf. dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1663, præmis 622 og 623).

VI — Vedrørende appelanbringenderne

A — *Anbringenderne om påståede proceduremangler og tilsidesættelse af retten til kontradiktion*

1) Anbringenderne vedrørende Rettens rolle i forbindelse med sagernes tilrettelæggelse

Parternes argumenter

93 Aalborg, Irish Cement, Italcementi, Buzzi Unicem og Cementir har kritiseret Retten for at have overtrådt processuelle eller materielle regler, fordi den ikke automatisk annullerede cementbeslutningen, selv om den i den appellerede doms præmis 152 udtrykkeligt fastslog, at Kommissionen ikke havde givet en forskriftsmæssig aktindsigt i de forberedende sagsakter, idet den havde afslået aktindsigt i omkring tre fjerdedele af de dokumenter, der fandtes heri.

94 Med henvisning til dommen i sagen Hercules Chemicals mod Kommissionen har Italcementi og Buzzi Unicem gjort gældende, at parternes ret til at gøre sig bekendt med de dokumenter, der udgør de forberedende sagsakter, er en nødvendig følge af retten til kontradiktion og har snæver sammenhæng med retten til at blive hørt, med uskyldsformodningen, med kravet om overholdelse af princippet »audi alteram partem« under sagsbehandlingen og med det grundlæggende princip om, at Kommissionen og de berørte virksomheder anses for ligestillede parter. Retten til aktindsigt i disse dokumenter må betragtes som en grundlæggende ret efter artikel F i traktaten om Den Europæiske Union (efter ændring nu artikel 6 EU) samt i medfør af EMK's artikel 6 og artikel 42 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, der blev proklameret i Nice den 7. december 2000 (EFT C 364, s. 1).

95 Retten til aktindsigt skal således have virkning under den administrative procedure, der gennemføres ved Kommissionen, og ikke under en senere fase. Det kan ikke accepteres, at Kommissionen i sin dobbelte funktion som den myndighed, der giver meddelelse om klagepunkter, og den myndighed, der tager stilling til, hvorvidt de påtalte overtrædelser foreligger, skulle have ret til ensidigt at afgøre, hvorvidt dokumenterne i dens besiddelse er relevante, og til at hindre den berørte virksomhed i at gøre sig bekendt med dem for at udarbejde sin forvarsstrategi i den kontradiktoriske procedure, som den deltager i med Kommissionens tjenestegrene. Dette gælder så meget mere, som Retten ikke har kompetence til under den retlige prøvelse at forbeholde sig retten til at bedømme relevansen af dokumenter for bevisførelsen, hvilken bedømmelse skulle være foretaget i forbindelse med den administrative undersøgelse.

96 Irish Cement, Italcementi, Buzzi Unicem og Cementir — der understreger, at en tilsidesættelse af retten til kontradiktion under den administrative procedure ikke kan afhjælpes under sagen for Retten — kritiserer Retten for ved hjælp af foranstaltninger med henblik på sagernes tilrettelæggelse at have søgt at afhjælpe Kommissionens manglende overholdelse af de processuelle krav. Denne fremgangsmåde er i strid med dommen i sagen Hercules Chemicals mod Kommissionen, dommen i sagen Solvay mod Kommissionen samt med Rettens domme af 29. juni 1995, ICI mod Kommissionen (sag T-36/91, Sml. II, s. 1847), og ICI mod Kommissionen (sag T-37/91, Sml. II, s. 1901), såvel som med generaladvokat Warners forslag til afgørelse i sagen Distillers Company mod Kommissionen (dom af 10.7.1980, sag 30/78, Sml. s. 2229).

97 Denne fremgangsmåde er ikke omfattet af den kompetence, der er tillagt Retten, og ændrer følgelig den ved traktaten indførte ligevægt mellem beføjelser og funktioner.

98 Kommissionen — der erkender, at tilrettelæggelsen af aktindsigten i de forberedende sagsakter ikke var på højde med den ønskelige standard for åbenhed — har gjort gældende, at anbringendet om, at den manglende fremlæggelse af dokumenter under den administrative procedure udgør en

proceduremangel, der automatisk medfører, at beslutningen, der er truffet ved afslutningen af denne procedure, skal annulleres, er i strid med såvel den ovennævnte retspraksis som med almindelige retsprincipper.

99 Retten undersøgte, om og i hvilket omfang en procedurefejl, der måtte føre til annullation af cementbeslutningen, faktisk var forekommet. Da den traf bestemmelse om de omhandlede foranstaltninger med henblik på sagernes tilrettelæggelse, tilrettelagde den ikke en aktindsigt på et efterfølgende stadium i den hensigt at afhjælpe eventuelle mangler ved den aktindsigt, der var givet af Kommissionen, men den ønskede at undersøge, om Kommissionen ved ikke at give parterne rådighed over dokumenter, der var relevante for deres forsvar, faktisk havde gjort indgreb i retten til kontradiktion. Følgelig overskred Retten ikke sin kompetence.

Domstolens bemærkninger

100 Det står fast, at Kommissionen under den administrative procedure ikke udleverede langt størstedelen af dokumenterne i de forberedende sagsakter, og at den ikke gav appellanterne i nærværende appelsager en forskriftsmæssig adgang til de forberedende sagsakter, og den administrative procedure var følgelig klart ikke forskriftsmæssig på dette punkt.

101 Det bemærkes imidlertid, således som fastslået af Retten i den appellerede doms præmis 240, at en hel eller delvis annullation af cementbeslutningen kun kunne være foretaget på dette grundlag, såfremt det var fastslået, at den omstændighed, at de berørte virksomheder ikke havde haft forskriftsmæssig aktindsigt i de forberedende sagsakter under den administrative procedure, havde afskåret dem fra at få kendskab til dokumenter, som de kunne have anvendt til deres forsvar, og at deres ret til kontradiktion dermed var blevet tilsidesat.

102 Under en retssag, der er anlagt til prøvelse af beslutningen, der afslutter en administrativ procedure, har Retten adgang til at anordne foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse og tilrettelægge en fuld aktindsigt i sagen for herved at kunne bedømme, om Kommissionens afslag på at udlevere et dokument eller fremlægge et dokument kan skade den berørte virksomheds forsvar.

103 Idet denne bedømmelse er begrænset til en retlig prøvelse af de fremførte anbringender, har den hverken til formål eller til følge at træde i stedet for en fuldstændig undersøgelse af sagen under en administrativ procedure (jf. dommen i sagen Solvay mod Kommissionen, præmis 98 og 103). Det står fast, at det sene kendskab til visse dokumenter i sagsakterne ikke placerer den virksomhed, der har anlagt sag til prøvelse af Kommissionens beslutning, i den situation, den ville have stået i, såfremt den kunne have henvist til de samme dokumenter ved fremsættelsen af sine skriftlige og mundtlige bemærkninger for denne institution (jf. dommen i sagen Hercules Chemicals mod Kommissionen, præmis 79).

104 Det kan heller ikke bestrides, at en krænkelse af retten til kontradiktion, der har fundet sted under den administrative procedure, ikke lovliggøres blot ved, at der senere er givet aktindsigt, navnlig under en retssag, hvis genstand er en påstand om annullation af den anfægtede beslutning (jf. dommen i sagen Hercules Chemicals mod Kommissionen, præmis 78, og i sagen Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, præmis 318).

105 I modsætning til hvad appellanterne i nærværende appelsager gør gældende, har Retten i denne sag, da den anordnede foranstaltningerne med henblik på sagernes tilrettelæggelse, på ingen måde søgt at erstatte Kommissionen i dennes rolle som undersøger af sagerne eller at afhjælpe proceduremanglerne, som denne institution var ansvarlig for. Inden for rammerne af de opgaver, den er tillagt, foretog den i denne forbindelse blot en foreløbig undersøgelse af beviserne med henblik på at fastslå, om der var sket en tilsidesættelse af retten til kontradiktion.

106 Da Retten ikke begik nogen retlig fejl ved at anordne foranstaltninger til sagernes tilrettelæggelse i stedet for uden videre at annullere cementbeslutningen, er anbringenderne om Rettens rolle ved sagernes tilrettelæggelse ugrundede.

2) Anbringenderne om Rettens bedømmelse af dokumenternes relevans for de berørte virksomheders forsvar

Parternes argumenter

107 Appellanterne i nærværende appelsager har fremført en række argumenter, hvormed de anfægter den ramme for undersøgelsen, som Retten har opstillet i den appellerede doms præmis 241-248.

— Kriteriet vedrørende »objektiv forbindelse«

108 Italcementi og Cementir har anført, at det af Retten stillede krav om en objektiv forbindelse mellem de ikke udleverede dokumenter og et klagepunkt, som er fastslået over for den berørte virksomhed i cementbeslutningen, er helt vilkårligt og savner grundlag. Anvendelsen af dette krav fører reelt til, at den grundlæggende ret til aktindsigt i de forberedende sagsakter tømmes for ethvert indhold.

109 For det første er dette krav i strid med den generelle karakter af retten til aktindsigt i de forberedende sagsakter, som omfatter samtlige dokumenter heri. Kravet indebærer således, at selv en forholdsvis alvorlig begrænsning af udøvelsen af retten til kontradiktion under sagsforberedelsen ikke nødvendigvis udgør en proceduremangel, der vil kunne gøre den endelige beslutning ugyldig. For det andet har Retten — idet den udelukker dokumenter, som, selv om de ikke har nogen direkte forbindelse med de klagepunkter, der konkret er fastslået over for den berørte virksomhed, dog kan kaste et andet lys på situationen på markedet såvel som på virksomhedens adfærd og dens deltagelse i de omtvistede forhold — tilsidesat princippet om, at enhver overtrædelse skal bedømmes ud fra sin økonomiske og faktiske baggrund.

110 Det anførte gælder så meget mere, som disse dokumenter eventuelt kan indeholde diskulperende oplysninger og dermed være af afgørende betydning for holdbarheden af de klagepunkter, der er gjort gældende mod en bestemt virksomhed. Idet dokumenterne giver relevante oplysninger om markedet, kan de muligvis påvirke selve indholdet og bevisværdien af de dokumenter, der anses at indeholde bevis for overtrædelsen.

111 Kommissionen har heroverfor fuldt ud tilsluttet sig betingelsen om en objektiv forbindelse, som Retten har anvendt i den appellerede dom. Et dokument, der ikke har nogen forbindelse med de i cementbeslutningen fremførte klagepunkter, kan således ikke falde inden for området af den overtrædelse, der er fastslået i den nævnte beslutning, og det er vanskeligt at se, hvordan et dokument, der er uden forbindelse med de klagepunkter, der er fastslået over for en virksomhed, vil kunne anvendes af denne.

— Kriteriet vedrørende betydningen af, at dokumenter ikke er udleveret

112 Irish Cement, Italcementi, Buzzi Unicem og Cementir har anfægtet Rettens udtalelse i den appellerede doms præmis 247 om, at den manglende fremlæggelse

af et dokument kun kan udgøre en tilsidesættelse af retten til kontradiktion, såfremt det på grundlag af de beviser, som Kommissionen har fremført til støtte for klagepunkterne i cementbeslutningen, må antages, at fremlæggelsen af dette dokument ville have givet en — selv begrænset — mulighed for, at den administrative procedure havde fået et andet udfald, hvis virksomheden havde kunnet påberåbe sig dokumentet under den administrative procedure.

113 For det første kritiserer Italcementi den måde, hvorpå dette princip konkret er blevet anvendt i sagen. Der er efter virksomhedens opfattelse en klar og vilkårlig forskel mellem den teoretiske undersøgelse, som Retten udtrykkeligt angav at ville begrænse sine egne undersøgelser til, og den praktisk orienterede undersøgelse af relevansen af en række ikke fremlagte dokumenter, som den i realiteten i vid udstrækning foretog i den appellerede dom.

114 Ifølge Italcementi og Cementir sammenblandede Retten bedømmelsen af de anbringender om formelle mangler, som sagsøgerne fremførte i første instans, med realitetsundersøgelsen af, hvorvidt dokumenterne virkelig var relevante med henblik på at bedømme rigtigheden af de klagepunkter, som Kommissionen havde fastslået. I sidste ende satte Retten således sin egen vurdering i stedet for den, som Kommissionen skulle have foretaget under den administrative procedure. Dermed handlede Retten som domstol i sidste — og eneste — instans, idet den fratog de berørte virksomheder retten til, at deres situation først behandles af den administrative myndighed og dernæst af Retten.

115 Ifølge Irish Cement var Retten ikke beføjet til at drage de konklusioner, den nåede frem til, da den ikke havde mulighed for at sætte sig i den samme situation — med det samme niveau henset til viden og forståelse — som Kommissionen i 1992 og i 1993.

116 Irish Cement, Italcementi, Buzzi Unicem og Cementir har endvidere gjort gældende, at Retten ved at anvende dette vilkårlige kriterium har begået en retlig

fejl og tilsidesat de principper, der fremgår af de tidligere nævnte domme i sagerne Hercules Chemicals mod Kommissionen og Solvay mod Kommissionen samt af dom af 29. juni 1995, ICI mod Kommissionen (sag T-36/91). Ifølge Irish Cement hviler den sondring, Retten har foretaget med henblik på at frakende denne retspraksis betydning, på en cirkelslutning, som præjudicerer sagens afgørelse.

117 Såvel Italcementi som Buzzi Unicem har understreget, at Domstolen i dommen i sagen Hercules Chemicals mod Kommissionen præciserede, at det ikke er nødvendigt, at virksomhederne efterfølgende beviser, at deres eventuelle kendskab til sagsakterne under den administrative procedure ville have foranlediget Kommissionen til at vedtage en endelig beslutning, der var en helt anden end den, som den konkret vedtog. Det er tilstrækkeligt, at de beviser, at de på en eller anden måde kunne have anvendt de ikke fremlagte dokumenter i deres forsvar.

118 Ved hjælp af denne — mindre snævre — norm for bedømmelsen kan det endvidere undgås, at Retten i forbindelse med sin retlige prøvelse foretager en analytisk bedømmelse af betydningen og konsekvenserne af forskellige dokumenter, der forblev utilgængelige under sagernes oplysningsfase.

119 Endelig har Italcementi, Buzzi Unicem og Cementir anført, at i strid med princippet om, at det påhviler Kommissionen at bevise, at der er begået en overtrædelse, har den af Retten fulgte fremgangsmåde den virkning, at der byttes om på rollerne, idet de berørte virksomheder pålægges bevisbyrden for, at de dokumenter, som de indtil da ikke havde haft kendskab til, i sig selv kan afkræfte konklusionerne i Kommissionens beslutning.

— Relevansen af visse dokumentbeviser

120 Under henvisning til svagheden ved de beviser, som Kommissionen har fremlagt til støtte for, at Cembureau-aftalen fandtes, har såvel Irish Cement som Italcementi for det første bestridt Rettens udtalelse i den appellerede doms præmis 260, hvorefter Kommissionen til støtte for de i meddelelsen af klagepunkter og i cementbeslutningen konstaterede overtrædelser »udelukkende har henvist til direkte dokumentbeviser«. Ifølge Cementir har dette kriterium — der indebærer, at Retten foretager en form for tidsforskudt undersøgelse af de ikke fremlagte dokumenters indhold og konsekvenser — ingen som helst støtte i Fællesskabets retsinstansers praksis.

121 Italcementi har anført, at idet Retten konkluderede, at virksomheden havde tilsluttet sig Cembureau-aftalens formål, blot fordi den deltog i mødet mellem delegationslederne for de europæiske cementproducenter, der var medlemmer af Cembureau, den 19. marts 1984 (herefter »mødet af 19. marts 1984«) uden offentligt at give udtryk for sin uenighed, anvendte den en vid fortolkning af begrebet direkte bevis og tillod en urimelig vidtgående anvendelse af formodninger, hvilket begrunder en ophævelse af den appellerede dom.

122 Irish Cement, Italcementi og Cementir kritiserer endvidere Retten for at have foretaget en urigtig fortolkning af dommen af 29. juni 1995, ICI mod Kommissionen (sag T-37/91), da den pålagde sagsøgerne i første instans at bevise, at de dele af de forberedende sagsakter, der ikke havde været tilgængelige, modsagde indholdet af de direkte beviser, der var anvendt af Kommissionen. Dermed afviste Retten a priori relevansen af dokumenter, der muligvis kunne have givet en anden økonomisk forklaring på cementproducenternes markedsadfærd. Derved blev deres muligheder for at forsvare sig alvorligt begrænset.

123 Cementir har yderligere bemærket, at Retten i dommen af 29. juni 1995, ICI mod Kommissionen (sag T-37/91), klart begrænsede sig til en almindelig bedømmelse ex ante og ikke foretog en bedømmelse ex post af det særlige indhold og af den bevismæssige betydning af hvert dokument, der ikke var blevet fremlagt.

124 Buzzi Unicem har endelig gjort gældende, at Rettens begrundelse er selvmodsigende. I den appellerede doms præmis 264 angav Retten klart og på en måde, der er uforenelig med de principper, der blev givet udtryk for i den foregående præmis i dommen, at selv om der var blevet fremlagt andre økonomiske forklaringer, kunne den administrative procedure under alle omstændigheder ikke have fået et andet udfald, idet Kommissionen netop havde begrundet sin opfattelse med henvisning til direkte dokumentbeviser.

Domstolens bemærkninger

125 Spørgsmålet om, hvorvidt Retten har anvendt rigtige kriterier med henblik på at fastslå, om Kommissionens udelukkelse af et bestemt dokument har skadet en berørt virksomheds ret til kontradiktion, er et retsspørgsmål, der kan prøves af Domstolen. Det samme gælder spørgsmålet om, hvorvidt et dokument skal betegnes som et »diskulperende dokument«, der kan være relevant for en virksomheds forsvar (jf. i denne retning dommen i sagen Corus UK mod Kommissionen, præmis 131).

126 Hvad for det første angår kriteriet vedrørende den objektive forbindelse bemærkes, at det ikke alene tilkommer Kommissionen, der meddeler klagepunkterne og træffer beslutningen, hvorved der pålægges en bøde, at bestemme, hvilke dokumenter der kan være nyttige for den berørte virksomheds forsvar (jf. dommen i sagen Solvay mod Kommissionen, præmis 81 og 83). Den kan dog

udelukke omstændigheder fra den administrative procedure, der ikke har nogen forbindelse med de faktiske og retlige påstande, der fremgår af meddelelsen af klagepunkter, og som følgelig er uden relevans for undersøgelsen. En sagsøger kan ikke som annullationsanbringende med rette påberåbe sig en manglende fremsendelse af dokumenter, der ikke er relevante.

127 Der skal i den forbindelse mindes om, at en tilsidesættelse af retten til kontradiktion må undersøges ud fra de specielle omstændigheder i hvert enkelt tilfælde, eftersom tilsidesættelsen hænger nøje sammen med de klagepunkter, som Kommissionen har anført for at bevise den overtrædelse, der er begået af den pågældende virksomhed (jf. dommen i sagen Solvay mod Kommissionen, præmis 60).

128 I modsætning til hvad Italcementi og Cementir gør gældende, udelukker kriteriet vedrørende den objektive forbindelse ikke dokumenter, der indeholder diskulperende forhold eller oplysninger om situationen på markedet eller om den adfærd, der udvises af de erhvervsdrivende på dette marked, forudsat at de har en objektiv forbindelse med de klagepunkter, der måtte være fastslået over for den pågældende virksomhed.

129 Retten har således ikke begået en retlig fejl, da den i den appellerede doms præmis 241 fastslog, at det skulle undersøges, om de dokumenter, der ikke havde været tilgængelige under den administrative procedure, havde en objektiv forbindelse med et klagepunkt, der var fastslået over for virksomheden i cementbeslutningen.

130 Hvad dernæst angår de bedømmelseskriterier, som Retten anvendte i sagen ved vurderingen af, om den manglende fremlæggelse af et dokument havde kunnet skade en berørt virksomheds forsvar under den administrative procedure, skal der, således som Retten gjorde det i den appellerede doms præmis 237-248 og

281-379, sondres mellem aktindsigt i dokumenter, der kan frikende virksomheden, og aktindsigt i dokumenter, der er bevis for den påståede overtrædelse (jf. dommen af 29.6.1995, sag T-37/91, ICI mod Kommissionen, præmis 60).

131 Retten begik ingen retlig fejl, da den i den appellerede doms præmis 241 og 247 fastslog, at den på grundlag af de beviser, som Kommissionen havde fremført til støtte for klagepunkterne i cementbeslutningen, måtte undersøge, om der havde været en — selv begrænset — mulighed for, at den administrative procedure kunne have fået et andet udfald, såfremt et dokument var blevet fremlagt, og hvis den berørte virksomhed havde kunnet påberåbe sig dokumentet under den nævnte procedure. Dermed gav Retten blot udtryk for betingelsen om, at denne virksomhed skal bevise, at den kunne have anvendt et dokument til sit forsvar.

132 En sådan undersøgelse indebærer nødvendigvis, at Retten foretager en sammenlignende og foreløbig undersøgelse af bevisværdien af de ikke udleverede dokumenter samt af de beviser, som Kommissionen finder tilstrækkelige som grundlag for konklusionerne i cementbeslutningen. Såfremt Kommissionen godtgør, at den pågældende virksomhed har deltaget i en konkurrencebegrænsende foranstaltning, påhviler det denne virksomhed at fremkomme med en anden forklaring på sin adfærd, hvorved den ikke alene kan anvende dokumenter, der ikke var blevet udleveret, men alle de midler, den råder over. Det følger heraf, at klagepunkterne om en påstået omlægning af bevisbyrden og en påstået tilsidesættelse af uskyldsformodningen er ugrundede.

133 Endelig begik Retten ingen retlig fejl, da den i den appellerede doms præmis 260-264 fastslog, at når Kommissionen både i meddelelsen af klagepunkter og i cementbeslutningen udelukkende henviser til direkte dokumentbeviser med henblik på at føre bevis for forskellige overtrædelser og virksomhedernes deltagelse heri, påhviler det disse virksomheder at påvise, at de oplysninger, som de ikke fik adgang til under den administrative procedure, modsiger indholdet af disse beviser eller i det mindste sætter dem i et andet lys. I øvrigt bemærkes, i modsætning til hvad Buzzi Unicem har gjort gældende, at disse præmisser ikke indeholder nogen selvmodsigelse.

134 Under hensyn til det anførte må anbringenderne om Rettens bedømmelse af dokumenters relevans for de berørte virksomheders forsvar forkastes.

3) De forskellige anbringender vedrørende Rettens anvendelse af kriterierne vedrørende bevisværdien af dokumenter, der ikke er udleveret, på sagens konkrete omstændigheder

Parternes argumentation

135 Aalborg, Irish Cement og Cementir kritiserer Retten for, at den i sagen har foretaget en for streng anvendelse af de principper, som den i den appellerede doms præmis 247 angav for vurderingen af bevisværdien af ikke udleverede dokumenter.

— Beviserne for, at Cembureau-aftalen fandtes (overtrædelse omhandlet i cementbeslutningens artikel 1)

136 Cementir har for det første kritiseret Retten for at have afslået at genåbne den mundtlige forhandling, til trods for at Kommissionen under retsmøderne udtrykkeligt havde erkendt, at de berørte virksomheder under den administrative procedure burde have haft adgang til Toscanos notat af 17. februar 1983 (herefter »Toscanos notat«), der vedrørte mødet mellem delegationslederne for de europæiske cementproducenter, der var medlemmer af Cembureau, den 14. januar 1983 (herefter »mødet den 14. januar 1983«), og som angav, at dette møde drejede sig om dumpingproblemer. Disse erklæringer er af afgørende betydning for korrekt at kunne vurdere, hvilken betydning Toscanos notat havde, og dermed følgerne af, at der ikke blev givet adgang til dette dokument under den administrative procedure.

137 For det andet finder Aalborg, Irish Cement og Cementir, at det var åbenbart fejlagtigt, at Retten i den appellerede doms præmis 1122-1132 fandt, at der ikke havde været en — selv begrænset — mulighed for, at den administrative procedure kunne have fået et andet udfald, hvis de havde kunnet bruge Toscanos notat i deres forsvar.

138 Ifølge Irish Cement besvarede Retten ikke virksomhedens argument om, at det nævnte notat afkræftede Kommissionens fortolkning af, hvad der var formålet med eller indholdet af mødet den 14. januar 1983. Ifølge Cementir giver dette notat, der udelukkende henviser til drøftelser vedrørende dumpingindførsler fra andre lande på kontinentet, en anden fortolkning af dette mødes dagsorden. Retten burde derfor have antaget, at det udgjorde et »relevant«dokument for forsvaret, og at den manglende fremsendelse heraf var en tilsidesættelse af retten til kontradiktion, at det ikke blev fremlagt.

139 Aalborg har anført, at Toscanos notat, som er et internt dokument, der direkte refererer mødet den 14. januar 1983 uden på den mindste måde at henvise til en konkurrencebegrænsende aftale, selvsagt kunne have haft en væsentlig betydning for den administrative procedures udfald.

140 Ifølge Irish Cement begik Retten en fejl, idet den tillagde de forberedende dokumenter til mødet den 14. januar 1983, som Kommissionen har påberåbt sig, større betydning end et autentisk referat af mødet selv. Retten gav ingen forklaring på, hvorfor den forkastede argumentet om, at et afsnit i Toscanos notat bekræftede, at deltagerne i dette møde havde til hensigt at overholde Fællesskabets konkurrenceregler.

141 Ifølge Irish Cement tog Retten ligeledes fejl med sin konklusion om, at Toscanos notat ikke syntes at udgøre et udtømmende referat af mødet. Dermed blev Retten fanget i en cirkelslutning, og den lagde reelt Kommissionens bevisbyrde over på virksomheden.

142 Cementir har yderligere bemærket, at bevisværdien af Toscanos notat forstærkes af to andre dokumenter, der nævnes i den appellerede doms præmis 1131, og som ikke indeholder nogen omtale af en drøftelse vedrørende hjemmemarkedsprincippet. Der foreligger følgelig en helhed af beviselementer, der klart modsiger Kommissionens opfattelse, hvorefter handelen inden for Fællesskabet, der var et emne, som blev behandlet på mødet den 14. januar 1983, nødvendigvis indebar, at deltagerne i dette møde havde til hensigt at indgå en konkurrencebegrænsende aftale.

143 Aalborg kritiserer Retten for i den appellerede doms præmis 1209-1213 fejlagtigt at have antaget, at en række dokumenter vedrørende dumping og et Basing Points System ikke kunne sætte de forskellige direkte dokumentbeviser, der var citeret i meddelelsen af klagepunkter og i cementbeslutningen, i et andet lys.

144 For det første har Aalborg gjort gældende, at virksomheden under den administrative procedure kunne have påberåbt sig de anmeldelsesdokumenter, der var indleveret af den britiske Cement Makers' Federation (herefter »CMF«), samt de kontakter, som den europæiske cementindustri havde haft med Kommissionen vedrørende spørgsmålet om indførelsen af et prisfastsættelsessystem (herefter »BPS«), for at påvise, at Van Hoves redegørelse på mødet den 14. januar 1983 drejede sig om et lovligt paritetspunktssystem, og at de førte drøftelser drejede sig om muligheden for under overholdelse af de fællesskabsretlige konkurrenceregler at indføre et prisfastsættelsessystem på bilateralt eller fælleseuropæisk plan svarende til BPS.

145 For det andet har Aalborg anført, at virksomheden kunne have støttet sig på en række andre dokumenter (herunder Van Hoves brev af 18.2.1983 og dok. nr. 33.126/6162, hvori der henvises til »spilleregler«) for at underbygge sit anbringende om, at dumping var det emne, der reelt blev behandlet på de pågældende møder i 1983 og 1984.

146 Retten anvendte således et strengere kriterium end det, der fremgår af Fællesskabets retsinstansers praksis. Den retlige fejl, som dermed er begået, bør ifølge Aalborg medføre, at den appellerede dom ophæves i sin helhed.

— Beviserne vedrørende udvekslingen af oplysninger om priserne (overtrædelser omhandlet i cementbeslutningens artikel 2)

147 Cementir kritiserer Retten for at have afslået at tage hensyn til dokumenter, der bekræftede, at de priser, som et selskab anvendte, varierede stærkt på grundlag af forskellige faktorer. Ifølge virksomheden var disse dokumenter objektivt af interesse for forsvaret, eftersom de godtgjorde, at udveksling af oplysninger om priserne ikke på nogen måde kunne støtte gennemførelsen af den påståede Cembureau-aftale. De kaster derfor et andet lys på de omstændigheder, der blev taget i betragtning af Kommissionen.

— Beviserne vedrørende mødet, hvorunder ETF blev oprettet (overtrædelse omhandlet i cementbeslutningens artikel 4, stk. 1)

148 Aalborg har anført, at en række dokumenter, der indeholder diskulperende oplysninger — herunder referaterne fra møderne i CMF, et internt notat fra

selskabet Blue Circle Industries plc (herefter »Blue Circle«) og andre dokumenter, som vedrører lobbying-initiativer — kunne have understøttet virksomhedens argument om, at dens tilstedeværelse på mødet mellem de europæiske cementproducenter, der var medlemmer af Cembureau, i Baden-Baden (Tyskland) den 9. september 1986 (herefter »mødet den 9. september 1986«), hvorunder ETF blev oprettet, ikke viste, at virksomheden deltog i det ulovlige kartel inden for ETF. Aalborg havde kun deltaget i et møde, hvorunder man som led i lobbying-aktiviteterne forberedte en aktion dagen efter i Strasbourg (Frankrig) for at skabe forståelse hos medlemmerne af Europa-Parlamentet for problemet med den ulovlige støtte, som Den Hellenske Republik ydede til sin cementindustri.

149 Aalborg har navnlig understreget betydningen af disse dokumenter, som diskulperende materiale, idet de viser, at virksomheden forholdt sig passiv på et kort møde, hvorunder de øvrige deltagere vidste, at virksomheden var til stede med et andet og lovligt formål. Disse dokumenter skulle derfor have påvirket omfanget af virksomhedens ansvar i relation til ETF samt størrelsen af den pålagte bøde.

150 Aalborg foreholder Retten, at den i den appellerede doms præmis 2888-2898 fejlagtigt konkluderede, at der ikke var en — selv begrænset — mulighed for, at virksomhedens bemærkninger ville have medført, at den administrative procedure havde fået et andet udfald. Ifølge appellanten anvendte Retten ikke i praksis det kriterium, som den opstillede i den appellerede doms præmis 241. Efter Rettens opfattelse kræves det af den berørte virksomhed, at den med sikkerhed beviser, at der ville være truffet en anden beslutning på grundlag af en vurdering af andre beviser, såfremt de pågældende dokumenter var blevet udleveret. I realiteten har Retten givet det nævnte kriterium et så begrænset anvendelsesområde, at der ikke bliver nogen tilfælde tilbage, hvor selv meget grove tilsidesættelser af retten til aktindsigt og dermed af virksomhedernes ret til kontradiktion vil kunne få konsekvenser.

151 Retten har følgelig begået en retlig fejl ved anvendelsen af kriteriet om dokumenternes relevans for forsvaret, således som det fremgår af Fællesskabets

retsinstansers praksis, og den appellerede dom må herefter ophæves i sin helhed eller i hvert fald delvist, i det omfang den bekræfter overtrædelserne i relation til ETF.

— Beviserne vedrørende aftalerne med Calcestruzzi [overtrædelse omhandlet i cementbeslutningens artikel 4, stk. 3, litra a)]

152 Cementir foreholder Retten, at den undlod at begrunde, hvorfor den ikke tog hensyn til de nedennævnte dokumenter, som bekræfter, at virksomhedens deltagelse i aftalerne med Calcestruzzi udelukkende var bestemt af forretningsmæssige overvejelser:

— referatet af mødet den 23. juli 1986 i bestyrelsen for Heracles General Cement Company (herefter »Heracles«) (dok. nr. 33.126/19878-19880), som efter Cementirs opfattelse viser, at Heracles og Titan Cement Company SA (herefter »Titan«) indbyrdes havde truffet aftaler med henblik på at kunne levere i fællesskab i Italien, og bekræfter rigtigheden af dens synspunkt om, at i betragtning af den betydelige mængde, Calcestruzzi efterspurgte, måtte Cementir deltage i en aftale, der inddrog andre producenter, og som udelukkende var indgået af forretningsmæssige grunde

— dok. nr. 33.126/2945-2951, 2934, 2935, 3065-3068 og 2954-2966, hvoraf det ifølge Cementir fremgår, at visse italienske producenter havde truffet »lokale« foranstaltninger for at beskytte deres marked mod import fra Grækenland, foranstaltninger, der ikke havde nogen forbindelse med Cembureau-aftalen

— dok. nr. 33.126/19369-19377, 19387, 19389 og 19412 samt 20275-20282, 20294, 19889, 19781, 20124-20137, 20140-20156, 19433, 20001, 19401 og 19410, som ifølge Cementir støtter virksomhedens opfattelse om, at aftalerne med Calcestruzzi ikke havde nogen skadelig virkning på handelen med cement mellem Italien og Grækenland, i hvilken forbindelse virksomheden henviser til, at indførslerne fra Grækenland var trængt stærkt ind på det italienske marked.

153 Cementir, der gør opmærksom på, at der ikke forelå direkte beviser for, at virksomhedens deltagelse i aftalerne med Calcestruzzi havde forbindelse med drøftelserne inden for ETF, har anført, at Retten ikke foretog en korrekt vurdering af de pågældende dokumenters relevans med henblik på at sikre den fulde udøvelse af retten til kontradiktion, og at den navnlig så bort fra omstændigheder, der klart havde betydning, og som kastede et helt andet lys over virksomhedens forretningsmæssige adfærd.

— Beviserne vedrørende aftalen mellem de italienske cementvirksomheder [overtrædelse omhandlet i cementbeslutningens artikel 4, stk. 3, litra b)]

154 Ifølge Italcementi foretog Retten en fejlagtig fortolkning, da den i den appellerede doms præmis 118 fandt, at den uløselige forbindelse mellem de nationale og internationale karteller kun gik i én retning, fordi Cembureau-aftalen og gennemførelsesforanstaltningerne hertil på internationalt plan på ingen måde var afhængig af de nationale karteller.

155 Italcementi kritiserer Retten, fordi den på grundlag af denne urigtige argumentation fandt, at beviset for, at der forelå ulovlige karteller på nationalt plan, var uden interesse og ikke havde nogen virkning på handelen mellem medlemsstater. I strid med retten til kontradiktion undlod den herefter at undersøge de dokumenter, som Italcementi havde fremlagt til støtte for virksomhedens mangesidige og detaljerede undersøgelse af forbindelserne mellem cementvirksomhederne på nationalt plan, som den havde gennemført efter at have gennemset de administrative sagsakter.

Domstolens bemærkninger

— Beviserne for, at Cembureau-aftalen fandtes

156 For så vidt angår Rettens afslag på at imødekomme Cementirs anmodning om at genåbne den mundtlige forhandling, bemærkes, at Retten i den appellerede doms præmis 1123 med rette fastslog, at Toscanos notat var relevant for forsvaret i den forstand, at det direkte vedrørte de af Kommissionen fremførte klagepunkter, og at dette dokument i de forberedende sagsakter derfor skulle have været fremsendt til de virksomheder, som undersøgelsen var rettet imod.

157 Den omstændighed, at dette notat ikke blev udleveret, indebærer imidlertid ikke automatisk, at retten til kontradiktion er blevet tilsidesat. Kommissionens udtalelser under retsmøderne ved Retten havde alene til formål at gentage denne opfattelse og udgør derfor på ingen måde nogen form for indrømmelse. De har ikke haft nogen afgørende indflydelse på sagsbehandlingen.

158 Med hensyn til Rettens bedømmelse af spørgsmålet, hvorvidt Toscanos notat kunne anvendes af de berørte virksomheder som et diskulperende dokument, bemærkes, at Retten på intet tidspunkt har benægtet, at dette notat beviste, at man på mødet den 14. januar 1983 drøftede problemerne med dumping-import af cement (jf. den appellerede doms præmis 1130). Det var imidlertid Rettens opfattelse, at når det nævnte notat blev set i lyset af de øvrige beviser, kunne det ikke anses for loyalt og udtømmende at angive de drøftelser, der fandt sted på det nævnte møde, og kunne ikke kaste et andet lys over de direkte dokumentbeviser, som Kommissionen havde henvist til (jf. den appellerede doms præmis 1129 og 1130).

159 Appellanterne i nærværende appelsager har ikke tydeligt angivet de beviser, der skulle være forkert gengivet af Retten, og har ikke påvist de fejl, som skulle have foranlediget den til en sådan forkert gengivelse.

160 I øvrigt bemærkes — i modsætning til hvad Irish Cement har gjort gældende — at Retten ikke fejlagtigt tillagde de forberedende dokumenter til mødet den 14. januar 1983, som Kommissionen har påberåbt sig, større betydning end referatet af dette møde, men den fandt, at Toscanos notat savnede betydning i sammenligning med de af Kommissionen fremlagte beviser.

161 De af Irish Cement fremførte klagepunkter om, at Retten ikke besvarede virksomhedens argumenter vedrørende Toscanos notat, kan heller ikke tages til følge. Retten svarede detaljeret på de nævnte argumenter i den appellerede doms præmis 1126-1130, inden den forkastede dem som ugrundede, og Irish Cement kan ikke anfægte Rettens argumentation med den ene begrundelse, at den foretrak en anden fortolkning.

162 Ifølge Retten udgjorde de forskellige dokumentbeviser, der er citeret i nr. 9 og 61 i meddelelsen af klagepunkter samt i nr. 18, 19 og 45 i betragtningerne til cementbeslutningen, tilstrækkeligt bevis for, at delegationslederne på mødet den 14. januar 1983 blev enige om hjemmemarkedsprincippet. Efter Rettens opfattelse beviste de diskulperende dokumenter, der blev påberåbt af sagsøgerne i første instans, i det højeste, at spørgsmålene vedrørende dumping og BPS også var blevet drøftet på dette møde. De kunne ikke sætte de direkte dokumentbeviser, som Kommissionen havde henvist til, i et andet lys (jf. den appellerede doms præmis 1183 og 1211).

163 Retten konkluderede, at samtlige disse dokumenter var uden betydning i forhold til de af Kommissionen påberåbte beviser.

164 Aalborg har blot ordret gengivet de argumenter, som virksomheden allerede havde fremført for Retten, uden præcist at angive de elementer, som Retten skulle have forvansket, og uden at påvise de fejl, der angiveligt foranledigede den til en sådan forvanskning. Af de i nærværende doms præmis 47-52 anførte grunde må disse argumenter herefter forkastes.

— Beviserne vedrørende udvekslingen af oplysninger om priserne

165 Med Cementirs anbringende om, at retten til kontradiktion er tilsidesat, søger virksomheden at anfægte rigtigheden af Rettens konklusion om, at den påtalte udveksling af oplysninger om priserne udgjorde en foranstaltning til gennemførelse af Cembureau-aftalen. I modsætning til hvad Cementir gør gældende, fremgår det klart af den appellerede doms præmis 1772 og 1773, at Retten fastslog, at de nævnte dokumenter var blevet taget i betragtning af Kommissionen under den administrative procedure, men at denne ikke fandt dem tilstrækkeligt overbevisende i forhold til de øvrige beviser, den rådede over. De øvrige bemærkninger, som Cementir havde kunnet fremsætte på daværende tidspunkt for at godtgøre, at de udvekslede prisoplysninger kunne variere, ville således ikke have afkræftet Kommissionens vurderinger. Der skete følgelig ikke nogen tilsidesættelse af retten til kontradiktion.

— Beviserne vedrørende mødet den 9. september 1986

166 Med hensyn til Rettens bedømmelse af beviserne vedrørende mødet den 9. september 1986 bemærkede den i den appellerede doms præmis 2890, at Kommissionen i cementbeslutningen havde taget behørigt hensyn til den politiske dimension af og den økonomiske baggrund for problemet med importen fra Grækenland. Den var imidlertid af den opfattelse, at de af Aalborg påberåbte dokumenter ikke kunne have medført, at der måtte ses bort fra de dokumenter, på grundlag af hvilke Kommissionen havde fastslået, at da spørgsmålet om denne import opstod, havde dette sideløbende med lobbying-aktiviteterne givet

anledning til oprettelsen af ETF med det formål at undersøge stokke- og gulerodsaktioner, der kunne forhindre lavprisimport af cement (primært fra Grækenland) til Vesteuropa.

167 I modsætning til hvad Aalborg gør gældende, har Retten faktisk ikke krævet, at virksomheden skulle påvise, at cementbeslutningen ville have været anderledes, hvis virksomheden havde kunnet henvise til de diskulperende dokumenter. Retten fik i sagen forelagt Aalborgs argumenter vedrørende det virkelige formål med, at virksomhedens repræsentant, O. Stevens Larsen, deltog i mødet den 9. september 1986 og om den betydning, som de diskulperende dokumenter kunne have haft for Kommissionens vurderinger af alvorligheden og varigheden af virksomhedens deltagelse i ETF.

168 Retten afviste imidlertid disse argumenter i lyset af de beviser, som Kommissionen havde fremlagt. Som Retten fastslog i den appellerede doms præmis 2891, kunne de angiveligt diskulperende dokumenter for det første ikke medføre, at der måtte ses bort fra Kommissionens objektive konstatering af, at O. Stevens Larsen havde deltaget i mødet den 9. september 1986, hvor oprettelsen af ETF, det konkurrencebegrænsende formål hermed, gruppens sammensætning, tilrettelæggelsen af dens arbejde og de forskellige stokke- og gulerodsaktioner, som den skulle undersøge, emne for emne var blevet behandlet.

169 For det andet bemærkes, således som Retten har anført i samme præmis i den appellerede dom, at de bemærkninger, som Aalborg kunne have fremsat under den administrative procedure på grundlag af de angiveligt diskulperende dokumenter for at bevise, at virksomheden alene havde deltaget i dette møde med henblik på de politiske initiativer, ikke havde kunnet afhjælpe den fuldstændige mangel på bevis for, at virksomheden på mødet den 9. september 1986 udtrykkeligt havde meddelt de øvrige deltagere, at den deltog i dette møde med et helt andet sigte end deres.

170 I virkeligheden består dette klagepunkt blot i en ren gengivelse af de anbringender, der allerede blev fremført for Retten, og det søges hermed blot opnået, at den til Retten indgivne stævning behandles på ny.

— Beviserne vedrørende aftalerne med Calcestruzzi

171 Med hensyn til beviserne vedrørende aftalerne med Calcestruzzi bemærkes, at Cementir, således som det klart fremgår af den appellerede doms præmis 3390 og 3391, blot gentager de klagepunkter for Domstolen, der allerede blev fremført for Retten, og som denne med en detaljeret begrundelse forkastede som ugrundede. Cementir kan på dette punkt ikke kritisere Retten for en manglende begrundelse.

172 I modsætning til hvad Cementir gør gældende, anerkendte Retten i den appellerede doms præmis 3392 bevisværdien af referaterne af møderne i ETF den 11. februar 1987 (herefter »mødet den 11. februar 1987«) og af mødet den 15. marts 1987, hvorunder den italienske repræsentant aflagde rapport om udviklingen i aftalen mellem de italienske cementvirksomheder og Calcestruzzis moderselskab, Ferruzzi (jf. nr. 27, punkt 5, i betragtningerne til cementbeslutningen). Disse beviser styrkes endvidere af den omstændighed, at Cementir den 3. og den 15. april 1987 indgik aftaler og kontrakter med Calcestruzzi, Italcementi og Unicem, hvorved virksomheden forpligtede sig til solidarisk at levere al den cement, som Calcestruzzi-koncernen havde behov for, og til at samarbejde med de nævnte italienske cementproducenter (jf. nr. 27, punkt 6, i betragtningerne til cementbeslutningen). Herudover deltog Cementir aktivt i forhandlingen med Titan og de øvrige italienske producenter, der fandt sted i Luxembourg i maj 1987 (herefter »mødet i Luxembourg«, jf. nr. 27, punkt 7-10, i betragtningerne til cementbeslutningen).

173 Retten fandt således, at disse dokumenter tilsammen udgjorde tilstrækkeligt bevis for en aftale mellem Italcementi, Unicem og Cementir, der gik ud på at undgå

truslen om Calcestruzzis import af cement fra Grækenland. Ifølge Retten kunne de af Cementir fremførte argumenter vedrørende virksomhedens forretningsmæssige overvejelser og den økonomiske situation på det italienske marked, hvor udførsler fra Grækenland var trængt stærkt ind, ikke afkræfte de konklusioner, der måtte drages på grundlag af de af Kommissionen påberåbte dokumenter.

174 Eftersom Cementir blot har anfægtet Rettens bevisbedømmelse, kan virksomhedens klagepunkter ikke prøves af Domstolen og må afvises.

— Beviserne vedrørende aftalerne mellem de italienske cementvirksomheder

175 I forbindelse med beviserne for de italienske virksomheders aftaler og samordnede praksis opstillede meddelelsen af klagepunkter en klar sondring mellem kartellerne på nationalt plan i Italien, dvs. aftalerne med Calcestruzzi, der førte til stiftelsen af Sociétà Italiana per le Promozioni ed Applicazioni del Calcestruzzo SpA (herefter »SIPAC«), og kartellerne mellem disse cementvirksomheder, der havde virkninger på internationalt plan, dvs. den samordnede praksis mellem Italcementi, Unicem og Cementir med det formål at fratage de græske producenter en kunde, som havde stor betydning for deres muligheder for at trænge ind på det italienske marked.

176 Det fremgår, at kartellerne på internationalt plan på ingen måde var afhængige af de nationale karteller. Rettens argumentation er således ikke behæftet med nogen selvmodsigelse på dette punkt.

177 Klagepunktet vedrørende relevansen af de dokumenter, der vedrørte forbindelserne mellem de italienske cementvirksomheder på nationalt plan, indeholder

ingen henvisning, der gør det muligt at udpege de for Retten fremførte argumenter og de til støtte herfor påberåbte dokumenter, og heller ikke, hvilke præmisser der anfægtes i den appellerede dom. Navnlig bemærkes, at da Italcementi ikke har fremlagt disse oplysninger, har virksomheden ikke påvist de fejl, som efter dens opfattelse foranledigede Retten til at gengive beviserne forkert.

178 Under henvisning til det ovenfor anførte må anbringenderne vedrørende Rettens anvendelse på sagens konkrete omstændigheder af kriterierne vedrørende bevisværdien af ikke fremlagte dokumenter forkastes.

4) Anbringenderne om tilsidesættelse af retten til kontradiktion i forbindelse med beslutningen om at frafalde de nationale klagepunkter

Italcementis argumenter

179 Italcementi foreholder Retten, at den dels ikke påtalte den tilsidesættelse af retten til kontradiktion, der blev begået derved, at der ikke blev givet forhåndsunderretning om beslutningen om at frafalde de nationale klagepunkter, dels ikke tog hensyn til modsigelsen mellem denne beslutning og cementbeslutningen.

180 Italcementi har anført, at såfremt beslutningen om at frafalde de nationale klagepunkter var blevet meddelt virksomheden, før den blev endeligt vedtaget, kunne den i det mindste have overbevist Kommissionen om at begrænse sine klagepunkter til virkningerne af indgåelsen af aftalen mellem de italienske cementvirksomheder, der direkte deltog i Cembureau-aftalen. Efter virksomhedens opfattelse er der ikke den mindste forbindelse mellem formålet med Cembureau-aftalen og opfyldelsen af leveringskontrakterne mellem de italienske cementvirksomheder og Calcestruzzi.

181 Italcementi har ligeledes gjort gældende, at der foreligger en modsigelse mellem Kommissionens beslutning om at frafalde sine klagepunkter på nationalt plan, således som de er beskrevet i kapitlerne 3-9 og 13-19 i meddelelsen af klagepunkter, og cementbeslutningens artikel 4, stk. 3, litra b), der placerer overtrædelsen, der hævdes at være begået af de italienske producenter, på det internationale plan, fordi de deltog i en aftale, hvis formål var at undgå, at Calcestruzzi indførte græsk cement.

182 Ifølge Italcementi fastslog Retten med urette, at denne aftale også var omfattet af det afsnit i meddelelsen af klagepunkter, der omhandlede de internationale klagepunkter, hvorved den indirekte angav, at der ikke var nogen modsigelse mellem beslutningen om at frafalde de nationale klagepunkter og cementbeslutningen. Italcementi har gjort gældende, at der i kapitlerne 2 og 10 i meddelelsen af klagepunkter, som omhandler internationale klagepunkter, ikke findes nogen omtale af en aftale mellem italienske cementproducenter, der gik ud på at dæmme op for de græske indførsler. Derimod undersøges forbindelserne mellem disse producenter undersøgt i kapitel 13, nr. 70, i meddelelsen af klagepunkter, hvis overskrift er »Aftaler og samordnet praksis beskrevet i kapitel 3 — Italien«.

183 Italcementi har bemærket, at beslutningen om at frafalde de nationale klagepunkter alligevel udtrykkeligt nævner kapitlerne 3 og 13 som hørende til de kapitler, hvis genstand frafaldes. Retten foretog ikke en tilbundsgående undersøgelse af cementbeslutningen set i relation til meddelelsen af klagepunkter og beslutningen om at frafalde de nationale klagepunkter, idet den ikke påviste, at cementbeslutningens artikel 4, stk. 3, litra b), er ulovlig og ikke påtalte Kommissionens fremgangsmåde i den forbindelse.

184 Italcementi har nærmere gjort gældende, at hvis virksomheden havde haft mulighed for at fremsætte bemærkninger til Kommissionens overvejelser om at frafalde de nationale klagepunkter, ville den ikke have undladt at gøre opmærksom på denne anomali og kunne måske have overbevist Kommissionen om at ændre opfattelse eller trække sine klagepunkter vedrørende forbindelserne mellem de italienske cementproducenter og Calcestruzzi tilbage.

185 Italcementi har i denne forbindelse bestridt Rettens opfattelse, hvorefter de argumenter, som Italcementi havde kunnet gøre gældende vedrørende følgerne af, at de nationale klagepunkter blev frafaldet, ikke ville have givet — selv begrænset — mulighed for, at Kommissionen blev foranlediget til ikke at pålægge bøder for aftalen mellem de italienske cementvirksomheder og Calcestruzzi som et udslag af Cembureau-aftalen. Virksomheden finder, at eftersom den første aftale er det eneste punkt i de nationale klagepunkter, der ikke er blevet frafaldet af Kommissionen, er det ikke logisk at udelukke, at disse argumenter kunne have overbevist Kommissionen.

Domstolens bemærkninger

186 Hvad for det første angår den påståede modsigelse mellem beslutningen om at frafalde de nationale klagepunkter og cementbeslutningen bemærkes, at virkningen af, at kapitlerne 3 og 13 i meddelelsen af klagepunkter, som vedrørte Italien, blev trukket tilbage, ganske vist var, at der blev givet afkald på klagepunkterne om det på grundlag af aftalerne mellem Italcementi, Unicem, Cementir og Calcestruzzi stiftede datterselskab SIPAC, inden for hvilket de tre italienske cementvirksomheder samarbejdede for solidarisk at levere al den cement, som Calcestruzzi-koncernen havde behov for, og for at gennemføre prisnedsættelser.

187 Uanset dette afkald videreførte Kommissionen undersøgelserne af de internationale virkninger af aftalen mellem Italcementi, Unicem og Cementir vedrørende disse samme aftaler med Calcestruzzi, før den over for virksomhederne fastslog den i cementbeslutningens artikel 4, stk. 3, litra a), omhandlede overtrædelse.

188 Imidlertid bemærkes, at i modsætning til hvad Italcementi gør gældende, har Kommissionen ved denne undersøgelse og denne påtale på ingen måde handlet i modstrid med dens beslutning om at frafalde de nationale klagepunkter. Institutionen foretog blot en sondring mellem foranstaltninger, der havde rent nationale følger og foranstaltninger med virkninger på internationalt plan.

189 Hvad dernæst angår påstanden om, at der i meddelelsen af klagepunkter savnes enhver henvisning til en aftale mellem Italcementi, Unicem og Cementir, bemærkes, at som Retten har anført i den appellerede doms præmis 443, fremgår det klart af nr. 61, litra h), nr. iv), i meddelelsen af klagepunkter, som findes i kapitel 10 i det afsnit af meddelelsen, der vedrører de internationale klagepunkter, og hvis indhold er gengivet i cementbeslutningens nr. 55, litra a), punkt 1, at »[d]et pres, der blev lagt på Calcestruzzi, og Calcestruzzis manglende opfyldelse af kontrakten med Titan om køb af cement [...] er resultatet af en samordnet praksis mellem de italienske producenter Italcementi, Unicem og Cementir samt mellem dem og de andre deltagere i Cembureau Task Force [...] med det formål at fratage de græske producenter en kunde, som havde stor betydning for deres muligheder for at trænge ind på det italienske marked«.

190 Meddelelsen af klagepunkter sondrer i dette afsnit klart mellem på den ene side en »samordnet praksis mellem de italienske producenter Italcementi, Unicem og Cementir« [der var omfattet af klagepunkterne i cementbeslutningens artikel 4, stk. 3, litra b)] og på den anden side den samordnede praksis mellem de samme italienske producenter og de øvrige deltagere i ETF [der var genstand for klagepunkterne i cementbeslutningens artikel 4, stk. 3, litra a)].

191 Italcementis argumentation, hvorefter Retten fejlagtigt så bort fra, at der i det afsnit i meddelelsen af klagepunkter, der vedrører de internationale klagepunkter, savnedes enhver omtale af en aftale mellem kun disse italienske producenter, kan følgelig ikke tiltrædes.

192 Hvad endelig angår spørgsmålet, om det var nødvendigt at give Italcementi lejlighed til at udtale sig om frafaldet af de nationale klagepunkter, skal der mindes om, at det ifølge Domstolens praksis kun er nødvendigt at give de berørte meddelelse om en udvidelse af klagepunkterne, når resultatet af undersøgelserne foranlediger Kommissionen til at foreholde virksomhederne nye omstændigheder

eller mærkbart at ændre vurderingen af beviserne for de bestridte overtrædelser (jf. dom af 14.7.1972, sag 53/69, Sandoz mod Kommissionen, Sml. 1972, s. 229, org.ref.: Rec. s. 845, præmis 14).

193 Som Retten imidlertid med føje bemærkede i den appellerede doms præmis 439 og 440, påvirkede frafaldet af de nationale klagepunkter i denne sag på ingen måde den faktiske og retlige sammenhæng, hvori de klagepunkter, der var fastslået over for Italcementi, var fremsat. Dette klagefrafald var endog i virksomhedens interesse. Overholdelsen af retten til kontradiktion gjorde det derfor ikke nødvendigt, at Italcementi senere fik adgang til at fremsætte bemærkninger.

194 I øvrigt havde Italcementi allerede haft lejlighed til at forsøge at overbevise Kommissionen om at begrænse sine klagepunkter vedrørende forbindelsen mellem indgåelsen af aftalen mellem de italienske cementvirksomheder og Cembureau-aftalen dels, da virksomheden fremsatte sine bemærkninger til meddelelsen af klagepunkter (hvori afsnittet vedrørende de internationale klagepunkter omtalte en samordnet praksis mellem disse cementvirksomheder), dels da virksomheden blev hørt af Kommissionen i marts og april 1993.

195 Endvidere bemærkes, at når henses til, at det afsnit i meddelelsen af klagepunkter, som vedrørte de internationale klagepunkter, udtrykkeligt omhandlede den samordnede praksis mellem de italienske cementvirksomheder, er de argumenter, der bestrider Rettens opfattelse i den appellerede doms præmis 447 — hvorefter de bemærkninger, som Italcementi kunne have fremført vedrørende frafaldet af de nationale klagepunkter, åbenbart ikke ville have medført, at Kommissionen frafaldt det internationale klagepunkt vedrørende aftalen mellem de italienske cementproducenter — irrelevante.

196 I betragtning af det ovenfor anførte må anbringenderne om en tilsidesættelse af retten til kontradiktion i forbindelse med beslutningen om at frafalde de nationale klagepunkter forkastes som ugrundede.

5) Anbringendet om retten til at udspørge ophavsmændene til de af Kommissionen påberåbte dokumenter

Irish Cements argumenter

197 Irish Cement foreholder Retten, at den i den appellerede doms præmis 1399 fejlagtigt forkastede virksomhedens argument om, at Blue Circles interne notater (dok. nr. 33.126/11332-11337) og Kalogeropoulos' erklæring (dok. nr. 33.126/19875-19877) ikke kunne gøres gældende over for virksomheden, fordi den ikke havde haft lejlighed til at udspørge ophavsmændene til disse dokumenter.

198 Irish Cement finder, at anvendelsen over for virksomheden af disse dokumenter, der ikke stammer fra Irish Cement, og hvis ophavsmænd den ikke har kunnet udspørge, udgør en tilsidesættelse af grundlæggende retsprincipper og processuelle regler.

Domstolens bemærkninger

199 Som Retten anførte i den appellerede doms præmis 1399, udgjorde Blue Circles interne notater og Kalogeropoulos' erklæring ikke det eneste eller afgørende grundlag for sagen mod Irish Cement, da andre dokumenter, som Irish Cement fik lejlighed til at gennemse og knytte bemærkninger til, beviste, at Cembureau-aftalen blev indgået og bekræftet på delegationsledernes møder, og at Irish Cement deltog i disse.

200 Da proceduren ved Kommissionen kun er af rent administrativ karakter, er Kommissionen ikke forpligtet til at give den berørte virksomhed mulighed for at udspørge et bestemt vidne og undersøge vidnets forklaringer under sagens forberedelse. Hvad angår EMK bemærkes, at den ikke omfatter regler om bevisførelsen som sådan (jf. dommen i sagen Mantovanelli mod Frankrig, § 34).

201 Følgelig begik Retten ikke en retlig fejl, da den afviste Irish Cements argumenter med den begrundelse, at de relevante bestemmelser i forordning nr. 17 og forordning nr. 99/63 ikke foreskriver, at der skal være adgang for en virksomhed til at udspørge ophavsmanden til dokumenter, der gøres gældende over for virksomheden, og da den fastslog, at der på dette punkt ikke var begået nogen tilsidesættelse af retten til kontradiktion.

202 Anbringendet skal følgelig forkastes som ugrundet.

6) Anbringendet om en påstået tilsidesættelse af retten til ikke at inkriminere sig selv

Buzzi Unicems argumenter

203 Buzzi Unicem kritiserer Retten for ikke at have taget hensyn til dommen i sagen Orkem mod Kommissionen, idet den afviste, at Kommissionen havde tilsidesat Unicems ret til kontradiktion, fordi institutionen havde bygget sin argumentation på udtalelser, der var afgivet af parterne under sagen, hvilket er i strid med princippet om, at en person ikke må pålægges at vidne mod sig selv.

204 For det første antog Retten med urette i den appellerede doms præmis 733, at Kommissionen over for Unicem havde ret til at støtte sig på, at andre parter end Unicem havde erkendt, at der forelå en overtrædelse. Hvis en sådan udtalelse ikke kan benyttes over for den, der har afgivet den, følger det nødvendigvis, at den ikke kan fremlægges som bevis for en anden virksomheds ulovlige adfærd, da dette vil være i strid med ligebehandlingsprincippet og princippet om retten til forsvar.

205 For det andet er begrundelsen i den appellerede doms præmis 735 urigtig. Rettens udtalelse om, at virksomhederne ikke var forpligtet til at besvare en anmodning om oplysninger i medfør af artikel 11, stk. 1, i forordning nr. 17, har ingen relevans i forhold til Unicem, da de oplysninger, der berørte virksomheden, var blevet tilvejebragt med hjemmel i den nævnte forordnings artikel 14, stk. 2.

Domstolens bemærkninger

206 Buzzi Unicem hævder ikke, at Kommissionen stillede Unicem spørgsmål om visse former for adfærd eller foranstaltninger, der kunne tvinge virksomheden til at vedgå overtrædelser. Den tilsidesættelse af retten til kontradiktion, der gøres gældende af Buzzi Unicem, skyldes alene de svar, der blev afgivet af Cembureau i forbindelse med en kontrolundersøgelse i henhold til artikel 14, stk. 2, i forordning nr. 17 og Cembureaus svar på meddelelsen af klagepunkter.

207 Ved udførelsen af den opgave, som traktatens artikel 89 pålægger den, har Kommissionen ret til at stille spørgsmål til den virksomhed, der er genstand for en undersøgelsesforanstaltning, om alle de andre berørte virksomheders adfærd. Endvidere pålægger forordning nr. 17 virksomheden en forpligtelse til aktiv

medvirken, og Kommissionen kan nedsætte størrelsen af den bøde, der eventuelt pålægges virksomheden, på grundlag af dens samarbejde i undersøgelsen (jf. i denne retning dom af 10.3.1992, sag T-13/89, ICI mod Kommissionen, Sml. II, s. 1021, præmis 393).

208 Disse betragtninger finder også anvendelse med hensyn til spørgsmål til virksomhedssammenslutninger om deres medlemmers individuelle adfærd. En ret til at nægte at udtale sig som defineret af Buzzi Unicem, hvis virkning ville være at beskytte medlemmerne af en virksomhedssammenslutning, idet denne afskæres fra at vidne mod sine medlemmer, ville således være mere vidtgående end nødvendigt for at sikre virksomhedernes ret til kontradiktion og ville udgøre en ubegrundet hindring for Kommissionens opfyldelse af pligten til at påse, at konkurrencereglerne overholdes inden for fællesmarkedet.

209 Følgelig begik Retten ikke en retlig fejl, da den i den appellerede doms præmis 733 fandt, at Kommissionen ikke under den administrative procedure havde tilsidesat Unicems ret til at nægte at vidne mod sig selv, fordi de pågældende svar ikke var afgivet af denne virksomhed, men af Cembureau.

210 Anbringendet må følgelig forkastes som ugrundet.

211 Det følger i det hele af det anførte, at anbringenderne om påståede proceduremangler og en tilsidesættelse af retten til kontradiktion som helhed må forkastes.

B — *Anbringenderne om realiteten*

212 Appellanterne i nærværende appelsager har fremført en række anbringender, hvorved Retten kritiseres for at have gjort sig skyldig i retlige fejl, mangelfuld begrundelse og forkert gengivelse af bevisdokumenterne, da den bekræftede virksomhedernes deltagelse i Cembureau-aftalen og i gennemførelsesforanstaltningerne hertil.

213 Kommissionen har gjort gældende, at appellanterne med visse af disse anbringender i det væsentlige blot kritiserer Rettens konklusioner vedrørende de faktiske omstændigheder eller anmoder Domstolen om at fastlægge de faktiske omstændigheder med andre ord end dem, Retten har anvendt.

1) Anbringenderne om påståede retlige fejl, mangelfuld begrundelse og forkert gengivelse af beviser for så vidt angår spørgsmålet, om Cembureau-aftalen fandtes (overtrædelse omhandlet i cementbeslutningens artikel 1)

Parternes argumenter

— Den juridiske kvalifikation af beviserne som »direkte dokumentbeviser«

214 Irish Cement, Italcementi, Buzzi Unicem og Cementir har bestridt Rettens udtalelse i den appellerede doms præmis 260 om, at Kommissionen »udelukkende har henvist til direkte dokumentbeviser« for at bevise, at Cembureau-aftalen fandtes i forhold til disse virksomheder.

215 Italcementi har nærmere understreget, at de eneste direkte dokumentbeviser, som Kommissionen fremlagde til støtte for, at Cembureau-aftalen fandtes, er svage, nemlig beviserne vedrørende betegnelsen af de berørte virksomheder som medlemmer af Cembureau, vedrørende nogle af disse virksomheders deltagelse i møderne den 14. januar 1983 og den 19. marts 1984 samt vedrørende mødet mellem delegationslederne for de europæiske cementproducenter, der var medlemmer af Cembureau, den 7. november 1984 (herefter »mødet den 7. november 1984«), såvel som vedrørende indholdet af disse møders dagsorden. Ifølge Italcementi fandt Retten, at det på grundlag af den blotte omstændighed, at virksomheden deltog i mødet den 19. marts 1984 uden klart at udtrykke en afstandtagen, begrundede den konklusion, at Italcementi havde ønsket at tilslutte sig formålet med Cembureau-aftalen. En sådan konklusion følger ikke af et direkte bevis, men af en formodning.

216 Cementir har anført, at det på grundlag af sikre og klare beviser, der ikke gav plads for nogen rimelig tvivl, måtte bevises, at der mellem bestemte virksomheder forelå en enighed om at indgå Cembureau-aftalen. Rettens konklusioner, der bekræfter Kommissionens vurderinger med hensyn til møderne mellem delegationslederne inden for rammerne af Cembureau samt med hensyn til indgåelsen af den påståede Cembureau-aftale, har efter virksomhedens opfattelse intet grundlag i en juridisk argumentation og skyldes en forvanskning af væsentlige beviser. Retten foretog således en retlig kvalifikation af Cementirs adfærd uden at tage hensyn til principperne om bevisbyrde og formodningen om uskyld. Endvidere var denne kvalifikation ikke korrekt begrundet.

217 Buzzi Unicem, der henviser til, at ingen af de dokumenter, som Kommissionen i den forbindelse har henvist til, nævner Unicem, har anført, at Retten via en formodning og udelukkende på grundlag af en fortolkning anså Cembureau-aftalen for ulovlig. Retten afgav en mangelfuld begrundelse ved ikke at tage stilling til den omstændighed, at Unicem ikke var nævnt i disse dokumenter. Rettens argumentation er forvirrende, uklar og selvmodsigende på en lang række punkter.

— Kalogeropoulos' erklæring

218 Ifølge Irish Cement, Buzzi Unicem og Cementir tog Retten åbenbart fejl, da den i den appellerede doms præmis 904 bedømte relevansen af Kalogeropoulos' erklæring. Denne erklæring — der stammer fra 1986 — gør det ikke muligt at bedømme Kommissionens opfattelse om, at der blev indgået en aftale på mødet den 14. januar 1983. Retten besvarede heller ikke virksomhedernes argument om, at Kalogeropoulos' erklæring var en politisk erklæring, der skulle forklare Heracles' vanskeligheder, og et forsøg på at retfærdiggøre og forlænge statsstøtten til denne virksomhed.

— Blue Circles interne notater

219 Irish Cement har anført, at Retten ikke besvarede argumenterne, der bestred bevisværdien af Blue Circles interne notater. Disse notater beviser ikke, at det, der blev accepteret på mødet den 14. januar 1983, var Cembureau-aftalen eller selve princippet om en sådan aftale.

220 Buzzi Unicem har anført, at disse notater, der ikke nævner Unicem, ikke er et direkte bevis for, at Cembureau-aftalen blev en realitet, eller for Unicems deltagelse i denne aftale. Under alle omstændigheder viser de ikke, at Cembureau-aftalen omfattede hele Europa.

221 Cementir har gjort gældende, at virksomheden intetsteds nævnes i Blue Circles interne notater, der blev udarbejdet af en tredjemand, som virksomheden ikke var bekendt med. Den kritiserer endvidere Rettens opfattelse, hvorefter disse notater

ikke kunne fortolkes således, at de vedrørte dumping-import fra tredjelande. Ifølge Cementir kan de nævnte notater som sådan ikke udgøre et sikkert indicium — og så meget mindre et direkte bevis — for virksomhedens ansvar.

— Cembureaus indrømmelse

222 Ifølge Buzzi Unicem indeholder Cembureaus indrømmelse (dok. nr. 33.126/11525 og 13568-13573) ingen henvisning til en eventuel deltagelse fra Unicems side i Cembureau-aftalen, hvorfor den ikke kan være et direkte bevis for virksomhedens deltagelse i den nævnte aftale. Retten gav en forkert begrundelse, da den ikke tog stilling til dette punkt.

— Brevene om indkaldelse til mødet den 14. januar 1983

223 Irish Cement, Buzzi Unicem og Cementir kritiserer den bevisværdi, som Retten i den appellerede doms præmis 934-940 tillagde brevene om indkaldelse til mødet den 14. januar 1983.

224 Irish Cement foreholder Retten, at den undlod at undersøge virksomhedens anbringende om, at Braz de Oliveiras brev ikke var en indkaldelsesskrivelse til mødet mellem delegationslederne, fordi ophavsmanden ikke handlede i egenskab af officiel repræsentant for Cembureau, men blot som medlem af dettes eksekutivkomité. Det eneste formål med dette brev var at underrette de to andre medlemmer af den nævnte komité, dvs. den danske og den irske repræsentant, om, at der måtte afholdes et møde.

225 Buzzi Unicem kritiserer Retten for ikke at have været opmærksom på, at det i denne mødeindkaldelse nævnte eksempel vedrørende »bestemte forholdsregler« alene vedrørte samhandelen mellem Belgien og Nederlandene.

226 Cementir kritiserer Rettens konklusion i den appellerede doms præmis 935 og 936, hvorefter der på ingen måde var modstrid mellem de to versioner af mødeindkaldelsen (nemlig dels brevet, der blev underskrevet af Braz de Oliveira, og hvori der blev henvist til handelen med cement mellem de lande, som medlemmerne af Cembureau var hjemmehørende i, dels den »officielle« indkaldelse til mødet den 14. januar 1983, som ikke indeholder denne henvisning). Ifølge Cementir kom Retten til denne konklusion via en deduktion.

227 Cementir har i øvrigt gjort gældende, at Rettens konklusion i den appellerede doms præmis 940, ifølge hvilken den nævnte »officielle« mødeindkaldelse er et relevant bevis i forhold til virksomheden, hviler på irrelevante grunde. Den har herved anført, at den på intet tidspunkt har modtaget Braz de Oliveiras brev, der omtalte handelen med cement. Virksomheden deltog heller ikke i mødet i Cembureaus eksekutivkomité den 5. november 1982, som denne mødeindkaldelse ifølge Retten henviste til, og hvorunder der formodes at være ført drøftelser om behovet for at beskytte cementindustrien mod »alvorlige problemer« ved hjælp af »bestemte forholdsregler«.

— Formandens indledning på mødet den 14. januar 1983

228 Cementir har anført, at Retten på grundlag af en tekst til formandens indledende bemærkninger på mødet den 14. januar 1983, der blot var et udkast, fejlagtigt fastslog, at de erhvervsdrivendes fastsættelse af »spilleregler« udgjorde en konkurrencebegrænsende aftale. Eftersom dette dokument blot gav udtryk for

det ønskelige i, at der blev fastsat eventuelle regler, kan det ikke være et sikkert og klart bevis for, at Cementir gav sit samtykke til en konkurrencebegrænsende aftale, der oven i købet skulle have varet næsten ti år. Rettens konklusion er derfor åbenbart ulogisk og mangelfuldt begrundet. Den udspringer af en klart forkert opfattelse af det pågældende dokument med henblik på den retlige kvalifikation af virksomhedens adfærd.

229 Endvidere kritiserer Cementir Retten for fejlagtigt at have fastslået, at virksomheden var medansvarlig for indgåelsen af Cembureau-aftalen, fordi formanden for mødet den 14. januar 1983 havde meddelt, at der ikke ville blive taget noget referat af mødet. Den omstændighed, at der ikke blev taget noget referat af mødet, kan ikke udgøre et direkte og positivt bevis for, at denne aftale blev indgået. At deltagerne i dette møde ønskede at hemmeligholde deres eventuelle aktioner, har ingen relevans som bevis for, at Cementir deltog i denne aftale.

— Møderne den 19. marts og den 7. november 1984

230 Cementir bestrider Rettens vurdering, hvorefter mødet den 19. marts 1984 var »en bekræftelse«, med henvisning til, at virksomheden ikke var til stede på dette møde.

231 Cementir og Buzzi Unicem kritiserer Rettens argumentation, ifølge hvilken delegationsledernes erklæring om det ønskelige i, at der blev indgået en aftale mellem spanske og græske producenter (herefter »den spansk-græske aftale«), støttede antagelsen om, at delegationslederne på mødet den 7. november 1984 havde givet udtryk for, at de ville bekræfte deres deltagelse i den påståede Cembureau-aftale. En sådan erklæring kan ikke uden at tilsidesætte princippet om formodning om uskyld betragtes som et sikkert og klart indicium for, at den påståede Cembureau-aftale fandtes.

232 Ifølge Cementir begik Retten en fejl, da den fastlagde selve bevisernes karakter og herved anså en omstændighed for et direkte bevis, hvor denne i virkeligheden var fremkommet ved en logisk deduktion og således udgjorde et indirekte bevis. Denne fejl viser også selvmodsigelsen i Rettens begrundelse.

233 Ifølge Buzzi Unicem forkastede Retten med urette virksomhedens argument, hvormed den anfægtede Kommissionens fortolkning af dokumentet af 12. november 1984, der sammenfattede drøftelserne på mødet den 7. november 1984 (herefter »Summary Notes«), og ifølge hvilket udtrykket »opnå en fast aftale mellem de største europæiske eksportører«, som findes i notatet, ikke beviser, at der blev indgået en aftale mellem de europæiske producenter. Hertil kommer, at Unicem ikke kunne have hørt til blandt de største eksportører af cement.

— Andre diskulperende omstændigheder

234 Ifølge Cementir lagde Retten ikke megen vægt på visse forhold, såsom den omstændighed, at der fra 1983 til 1985 blev afholdt to andre møder mellem delegationslederne, hvorunder handelen inden for Fællesskabet ikke blev drøftet, konstateringen af, at Cementir kun deltog i to af de fem omhandlede møder, og hvor det andet møde med sikkerhed ikke havde handelen inden for Fællesskabet som emne, og den omstændighed, at selskabet kun i ganske ringe udstrækning havde deltaget i Cembureau-aktiviteterne, fordi den havde koncentreret sin virksomhed om kunder på regionalt plan.

235 Cementir har anført, at når Retten har forkastet disse omstændigheder, foreligger der ikke en korrekt bedømmelse af de forskellige virksomheders adfærd. Når der foreligger brudstykkevise, usikre og uklare beviser, der i det væsentlige drejer sig

om karakteren af de drøftelser, der angiveligt blev ført på mødet den 14. januar 1983, og når henses til sammenblandingen af direkte og indirekte beviser, kunne de i den foregående præmis nævnte omstændigheder ikke anses for at være helt uden bevisværdi.

Domstolens bemærkninger

236 Irish Cement, Italcementi, Buzzi Unicem og Cementir kritiserer Retten for at have undladt at tage hensyn til den omstændighed, at de dokumenter, som Kommissionen henviste til, ikke udgjorde uigendrivelige beviser for indgåelsen af Cembureau-aftalen og virksomhedernes medvirken i dette kartel. Disse klagepunkter synes at hvile på en urigtig fortolkning af begrebet »direkte beviser«.

237 I modsætning til hvad Italcementi og Cementir har gjort gældende, foretog Retten ikke en ubegrundet omlægning af bevisbyrden og tilsidesatte heller ikke uskyldsformodningen. Retten fastslog for det første, at de dokumenter, der nævnes i nr. 18 i betragtningerne til cementbeslutningen, nemlig Blue Circles interne notater, Kalogeropoulos' erklæring og Cembureaus egne udtalelser (dok. nr. 33.126/11525 og 13568-13573), udtrykkeligt angav, at der fandtes et kartel mellem europæiske cementproducenter gående ud på at respektere hjemmemarkederne og at regulere salget fra et land til et andet (jf. den appellerede doms præmis 920), og den fandt for det andet, at de dokumenter, der nævnes i nr. 19 og 45 i betragtningerne til cementbeslutningen, viste, at der på mødet den 14. januar 1983 var blevet indgået en aftale som omhandlet i traktatens artikel 85, stk. 1 (jf. den appellerede doms præmis 1003). I den appellerede doms præmis 862 betegnede Retten med føje de nævnte dokumenter som »direkte dokumentbeviser« for, at Cembureau-aftalen fandtes.

238 Da argumenterne vedrørende relevansen af Kalogeropoulos' erklæring blot er en ordret gengivelse af anbringender, der allerede blev fremført for Retten, og ikke påviser nogen retlig fejl, må de afvises under nærværende appelsager i overensstemmelse med de ovenfor i præmis 51 nævnte principper.

239 Hvad angår klagepunktet om, at afvisningen i den appellerede dom af argumentet vedrørende denne erklærings karakter er utilstrækkeligt begrundet, er det nok at konstatere, at Retten udtrykkeligt nævnte dette argument i den appellerede doms præmis 902, før den forkastede det som ikke troværdigt i dommens præmis 907 med henvisning til, at den nævnte erklæring ikke indeholdt nogen omtale af en statsstøtte, som Heracles ville kunne opnå, og ikke fremførte nogen retfærdiggørelse af en adfærd, som selskabet tidligere skulle have udvist. Der kan ikke rettes nogen kritik mod denne detaljerede begrundelse.

240 Anfægtelsen af bevisværdien af Blue Circles interne notater, fordi de hverken nævnte Cembureau-aftalen eller parterne i denne aftale, hviler på den samme fejl som den der er omtalt i nærværende doms præmis 236 med hensyn til rækkevidden af begrebet »direkte beviser«. Som Retten bemærkede i den appellerede doms præmis 876-878 nævner disse notater for det første i forbindelse med Cembureau en aftale, et princip eller en politik, hvorefter de europæiske hjemmemarkeder skulle respekteres. For det andet spillede Blue Circle en aktiv rolle inden for Cembureau, og Reiss, der affattede de nævnte notater, og som var regionsdirektør i Blue Circles eksportafdeling, deltog i en række møder i EPC. Disse omstændigheder er tilstrækkelige til, at de to notater kan betegnes som »direkte beviser« for, at Cembureau-aftalen fandtes.

241 De nævnte notaters karakter af »direkte beviser«afkræftes på ingen måde af den omstændighed, at de ikke udtrykkeligt omtaler de berørte virksomheder. At disse virksomheder deltog i Cembureau-aftalen fremgår tværtimod af, at de deltog i delegationsledernes møder eller, for så vidt angår Unicem, af denne virksomheds

deltagelse i en gennemførelsesforanstaltning, nemlig oprettelsen af ETF, idet dens repræsentant, Albert, deltog i mødet den 17. marts 1987 i underarbejdsgruppen vedrørende »beskyttelsesforanstaltninger« (herefter »mødet den 17. marts 1987«).

242 Cementir kritiserer blot Rettens konklusioner uden at påvise de fejl, der angiveligt foranledigede Retten til at forvanske beviserne. Virksomhedens kritik udgør alene et forsøg på at sætte sin version af begivenhederne i stedet for Rettens vurdering.

243 Vedrørende udtalelserne fra Cembureau nævnte Retten Cembureaus udtalelse om, at henvisningerne til Cembureau-aftalen i Blue Circles interne notater hentydede til »etiske regler og sædvaner, der [var] udviklet lidt efter lidt gennem virksomhedernes samhandel og den økonomiske udvikling i de forskellige lande«, hvorefter Retten i den appellerede doms præmis 917 konkluderede, at Cembureau ikke havde bestridt, at der var en enighed mellem sammenslutningen og dens medlemmer vedrørende regler om godt naboskab og om etiske regler og sædvaner.

244 Selv om Unicem ikke nævnes udtrykkeligt i Cembureaus indrømmelse, udgør denne et stærkt bevis for, at der forelå den enighed, der er nødvendig for, at der foreligger en aftale i traktatens artikel 85, stk. 1's forstand. Da denne indrømmelse ikke drejede sig om Unicems deltagelse i aftalen, gjorde Retten sig ikke skyldig i en fejlagtig begrundelse, da den ikke udtalte sig om argumentet om, at Unicem ikke var nævnt i denne indrømmelse.

245 Argumenterne vedrørende brevene om indkaldelse til mødet den 14. januar 1983 er begrænset til en kritik af rigtigheden af Rettens bedømmelser af faktiske omstændigheder og gentager blot en fremstilling af de faktiske omstændigheder, som Retten allerede har forkastet. Med hensyn til den påståede manglende begrundelse for vurderingen af karakteren af Braz de Oliveiras brev gengav Retten

i den appellerede doms præmis 933 Irish Cements argument om, at dette brev var blevet fremsendt af »ophavsmanden [...] til den danske delegationsleder (O. Stevens Larsen) og den irske delegationsleder (Dempsey), og at han gjorde det på egne vegne«. I den appellerede doms præmis 934 forkastede Retten imidlertid dette argument med den begrundelse, at mødeindkaldelsen var blevet »fremsendt til Aalborg Portland og Irish Cement [...] 'efter anmodning fra Cembureaus formand, Jean Bailly'«. Denne klare og logiske begrundelse kan ikke kritiseres.

246 Buzzi Unicems argument vedrørende handelen mellem Belgien og Nederlandene må afvises, da det ikke indeholder retlige elementer.

247 Med hensyn til argumentet, der støttes på sammenhængen mellem Braz de Oliveiras brev og den »officielle«indkaldelse til mødet den 14. januar 1983, bemærkes, at Cementirs kritik udelukkende vedrører Rettens fortolkning af beviserne og ikke påviser nogen forvanskning af beviserne. Selv om Cementir ikke nævnes individuelt i brevene om indkaldelse til dette møde, bekræfter de, når henses til beviserne som helhed, at der var et konkurrencebegrænsende formål med mødet den 14. januar 1983, som Cementir deltog i.

248 Argumenterne vedrørende de indledende bemærkninger fra formanden på mødet den 14. januar 1983 hviler på den samme fejl som den, der er omtalt i nærværende doms præmis 236 vedrørende rækkevidden af begrebet »direkte beviser«. Selv om formanden ikke foreslog, at der blev indgået en formel aftale inden for Cembureau, gav han udtryk for et ønske om, at deltagerne på dette møde enedes om visse »spilleregler«. Når erhvervsdrivende fastsætter »spilleregler« for deres adfærd på markedet, udgør dette efter Fællesskabets retsinstansers praksis ubestrideligt en aftale i traktatens artikel 85, stk. 1's forstand. Der kan i den forbindelse ikke påvises nogen forkert gengivelse af beviser eller nogen mangelfuld begrundelse. Med hensyn til kritikpunktet vedrørende den bevismæssige betydning af, at der ikke foreligger noget referat fra det pågældende møde, bemærkes, at dette blot er en gentagelse af anbringender, der allerede blev forkastet af Retten i den appellerede doms præmis 976.

249 Vedrørende mødet den 19. marts 1984 fastslog Retten i den appellerede doms præmis 1353, at Cementirs medansvar for indgåelsen af Cembureau-aftalen følger af den omstændighed, at virksomheden ved sin deltagelse i et eller flere delegationsledermøder, hvorunder der blev opnået enighed om at overholde hjemmemarkedsprincippet og om regulering af salget fra et land til et andet, eller en sådan enighed blev bekræftet, havde tilsluttet sig eller i det mindste havde givet de øvrige deltagere det indtryk, at den tilsluttede sig indholdet af Cembureau-aftalen. Retten begik ingen retlig fejl, da den i den appellerede doms præmis 1376 fastslog, at den blotte omstændighed, at Cementir deltog i et af de delegationsledermøder, hvorunder Cembureau-aftalen blev indgået eller bekræftet, var tilstrækkeligt til at fastslå, at virksomheden tilsluttede sig den opnåede enighed. Rettens bedømmelse med hensyn til den »bekræftende«karakter af mødet den 19. marts 1984 afkræftes således på ingen måde af, at Cementir ikke var til stede på dette møde.

250 Vedrørende mødet den 7. november 1984 bemærkes, at Retten efter at have foretaget en omhyggelig undersøgelse af de forskellige mulige fortolkninger af »Summary Notes« forkastede Unicems og Cementirs argumenter, ifølge hvilke den i dette dokument nævnte spansk-græske aftale udelukkende havde til formål at stabilisere eksportpriserne uden for Europa. Ifølge Retten — som det tilkommer at foretage den endelige bedømmelse af de beviser, der er fremlagt for den — forfulgte delegationslederne med deres støtte til den nævnte aftale to mål, nemlig dels at opnå bedre eksportpriser, dels at undgå risikoen for en destabilisering i Europa. Efter Rettens opfattelse var beskyttelsen af hjemmemarkederne og afsætningen af eksporten to sider af samme sag (jf. den appellerede doms præmis 1034-1036).

251 Med de i den forbindelse fremførte argumenter om, at der foreligger en angiveligt urigtig kvalifikation af beviserne, og at Rettens begrundelse er selvmodsigende, forsøger Buzzi Unicem og Cementir i realiteten kun at rejse tvivl om vurderinger af faktiske omstændigheder, hvilket ikke kan tillades under en appel. Det bemærkes nærmere bestemt, at argumenterne om en angiveligt urigtig kvalifikation af beviserne er baseret på en fejlagtig fortolkning af begrebet »direkte beviser«.

252 Da den støtte til den spansk-græske aftale, der kom til udtryk på mødet den 7. november 1984, havde nøjagtigt det samme formål som Cembureau-aftalen, nemlig at forhindre en destabilisering af de europæiske markeder, var det med føje, at Retten i den appellerede doms præmis 1046 fastslog, at »Summary Notes« var relevante beviser, for så vidt som de viste, at enigheden om hjemmemarkedsprincippet og om regulering af salget fra et land til et andet var blevet bekræftet på dette møde. Følgelig gjorde Retten sig ikke skyldig i nogen forvanskning af beviserne og gav heller ikke en ulogisk begrundelse, da den i den appellerede doms præmis 1037 bekræftede rigtigheden af konklusionen i nr. 45, punkt 2, andet afsnit, i betragtningerne til cementbeslutningen, ifølge hvilke indholdet af Cembureau-aftalen endnu en gang var blevet bekræftet på mødet den 7. november 1984.

253 Hvad endvidere angår den omstændighed, at der i perioden 1983-1985 blev afholdt andre delegationsledermøder, hvorunder handelen inden for Fællesskabet ikke blev drøftet, bemærkes, at Rettens vurdering af bevisværdien af de angiveligt diskulperende omstændigheder, der er gjort gældende over for Kommissionens beviser, ikke som sådan er undergivet Domstolens prøvelse, og at intet i de af Cementir fremførte argumenter begrunder, at denne vurdering drages i tvivl i denne sag. Retten forvanskede ikke beviserne, da den i den appellerede doms præmis 1049 fastslog, at dokumenterne, der viste, at handelen i Fællesskabet ikke var blevet drøftet ved møderne den 30. maj 1983 og den 10. juni 1985, ikke kunne kaste et andet lys på den sammenhængende række af dokumenter, der var fremlagt som bevis af Kommissionen, og hvoraf det fremgik, at en aftale om at beskytte hjemmemarkederne blev indgået, henholdsvis bekræftet, ved møderne den 14. januar 1983 samt den 19. marts og den 7. november 1984.

254 Anbringenderne om påståede retlige fejl, mangelfuld begrundelse og forkert gengivelse af beviserne for, at Cembureau-aftalen fandtes, må følgelig afvises og/eller forkastes som ugrundede.

2) Anbringenderne om påståede retlige fejl, mangelfuld begrundelse og forkert gengivelse af beviser med hensyn til Cembureau-aftalens samlede og kontinuerlige karakter

Parternes argumenter

255 Italcementi, Buzzi Unicem og Cementir beskylder Retten for fejlagtigt at have betragtet Cembureau-aftalen og gennemførelsesforanstaltningerne hertil som en »samlet aftale«, idet den fandt, at formålet i alle tilfælde var det samme, og idet den påpegede, at parterne var de samme.

256 Ifølge Buzzi Unicem forudsætter begrebet »samlet aftale«, at der er tale om en samlet adfærd, der ikke afbrydes, og som er tidsmæssigt kontinuerlig. Virksomheden har gjort gældende, at de handlinger, der blev undersøgt i den administrative fase og under retssagen, ikke udgør en sådan adfærd. Dette bevises af de lange mellemrum mellem delegationsledermøderne. Tiden på 14 måneder mellem mødet den 14. januar 1983 og mødet den 19. marts 1984 udelukker, når der tages hensyn til Rettens dom af 7. juli 1984, Dunlop Slazenger mod Kommissionen (sag T-43/92, Sml. II, s. 441), at disse møder kan anses for at ligge tilstrækkeligt nær i tid til, at der heraf kan drages en slutning om en fortsættelse af en samlet adfærd. Den nøjagtige gentagelse af de handlinger, som de af cementbeslutningen berørte virksomheder blev beskyldt for, inden for rammerne af en »samlet ulovlig plan«, snarere end inden for rammerne af en »samlet aftale«, kunne have foranlediget Kommissionen og Retten til at fastsætte bøden under hensyn til den rolle, som den enkelte virksomhed spillede.

257 Ifølge Italcementi tog Retten fejl, da den, når det først var antaget, at der forelå en principiel tilslutning til Cembureau-aftalen, fandt, at alle handlinger, som de berørte virksomheder foretog på markedet, kun kunne udgøre gennemførelsesforanstaltninger, der bekræftede den konkrete anvendelse. Da disse foranstalt-

ninger angiveligt havde til formål at gennemføre et kartel, hvis eksistens blev anset for at være blevet bevist direkte ved hjælp af dokumentbeviser, blev det formodet, at de var blevet bevist ved hjælp af direkte dokumentbeviser.

Domstolens bemærkninger

258 En tilsidesættelse af traktatens artikel 85, stk. 1, kan foreligge ikke alene ved en enkeltstående handling, men også ved en række handlinger eller en sammenhængende adfærd. Denne fortolkning kan ikke anfægtes under henvisning til, at et eller flere elementer i rækken af handlinger eller i den sammenhængende adfærd også i sig selv og isoleret betragtet kan udgøre en tilsidesættelse af den nævnte bestemmelse (jf. i denne retning dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, præmis 81). Når de forskellige handlinger indgår i en »samlet plan«, fordi de har det samme formål, nemlig at fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet, kan Kommissionen med rette pålægge ansvaret for disse handlinger på grundlag af deltagelsen i overtrædelsen betragtet i sin helhed.

259 I modsætning til hvad Buzzi Unicem har anført, er det i nærværende sag kunstigt at opdele Cembureau-aftalen, der kendetegnes ved et antal foranstaltninger med det samme økonomiske mål, nemlig beskyttelsen af hjemmemarkederne, i en række særskilte handlinger.

260 Eftersom hver enkelt af disse handlinger er omfattet af begrebet overtrædelse i traktatens artikel 85, stk. 1's forstand, kan dommen i sagen Dunlop Slazenger mod Kommissionen, som vedrørte retssikkerhedsspørgsmålet i forbindelse med bevisbyrden, klart ikke anses for relevant i nærværende sag. I forbindelse med en samlet aftale, der strækker sig over flere år, er en afbrydelse på nogle måneder i kartellets aktiviteter af mindre betydning. Den omstændighed, at de forskellige aktiviteter indgår i en »samlet plan«, fordi de har det samme formål, er derimod afgørende.

261 Den af Buzzi Unicem foretagne sondring mellem en »samlet aftale« og en »samlet ulovlig plan« har heller ingen betydning. Med henblik på anvendelsen af traktatens artikel 85, stk. 1, er det ikke nødvendigt at tage hensyn til de konkrete virkninger af en aftale, når det fremgår, at aftalen har til formål at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet (jf. dom af 11.1.1990, sag C-277/87, Sandoz prodotti farmaceutici mod Kommissionen, Sml. I, s. 45).

262 Det følger af det anførte, at Retten ikke begik en fejl ved bedømmelsen, da den bekræftede Kommissionens opfattelse, hvorefter Cembureau-aftalen er såvel samlet som kontinuerlig og udgøres af »alle de forskellige foranstaltninger, der er vedtaget i Cembureau eller gennem de bilaterale og multilaterale møder og kontakter« (nr. 46, punkt 1, i betragtningerne til cementbeslutningen).

263 Anbringenderne om angivelige retlige fejl, mangelfuld begrundelse og forkert gengivelse af beviser for så vidt angår Cembureau-aftalens samlede og kontinuerlige karakter må følgelig forkastes som ugrundede.

3) Anbringenderne om angivelige retlige fejl, mangelfuld begrundelse og tilsidesættelse af retten til kontradiktion for så vidt angår udvekslingerne af oplysninger om priserne

Parternes argumenter

264 Aalborg, Buzzi Unicem og Cementir har gjort en række anbringender gældende, hvormed Retten kritiseres for at have foretaget en fejlagtig retlig kvalifikation af

dels de lejlighedsvise udvekslinger af prisoplysninger, der fandt sted under delegationsledermøderne (som omhandlet i cementbeslutningens artikel 2, stk. 1, herefter »de lejlighedsvise udvekslinger«), dels af de regelmæssige udvekslinger af oplysninger [som omhandlet i cementbeslutningens artikel 2, stk. 2, litra b), herefter »de regelmæssige udvekslinger«], idet den betragtede dem som gennemførelsesforanstaltninger. Retten overdrev også varigheden af Cembureau-aftalen.

— Det konkurrencebegrænsende formål med udvekslingerne af prisoplysninger

265 Ifølge Aalborg, Buzzi Unicem og Cementir var de regelmæssige udvekslinger samt — ifølge Cementir — også de lejlighedsvise udvekslinger i konkurrencemæssig henseende neutrale af følgende grunde:

— Salgspriserne for cement var let tilgængelige for offentligheden og blev endog for så vidt angår det danske marked offentliggjort.

— Disse priser var som oftest underlagt offentlige kontrolforanstaltninger, såsom det danske Monopoltilsyns godkendelse.

— Indsamlingen af oplysninger om priserne hørte traditionelt til en brancesammenslutnings opgaver og havde i betragtning af sin begrænsede rækkevidde ingen konkurrencemæssig betydning.

— Cembureau havde altid sendt prisoplysningerne til medlemmerne, efter at de meddelte priser var trådt i kraft, i forbindelse med en årlig ajourføring.

266 Aalborg har anført, at selv om Retten fandt, at de regelmæssige udvekslinger konkurrencemæssigt var uden betydning, udvidede den fejlagtigt Cembureau-aftalens rækkevidde til at omfatte en lovlig praksis, der havde bestået mellem de samme parter i en længere periode, før denne aftale blev indgået.

267 Buzzi Unicem tilslutter sig disse argumenter og har gjort gældende, at Rettens vurderinger er i modstrid med de fastlagte kriterier, der i fast praksis er blevet anvendt på området af Fællesskabets retsinstanser, og ifølge hvilke en tilsidesættelse af traktatens artikel 85, stk. 1, forudsætter, at de udvekslede oplysninger kan betragtes som forretningshemmeligheder.

268 Aalborg og Buzzi Unicem har anført, at den begrundelse, som Retten har anvendt i den appellerede doms præmis 1651 og 1652 for at godtgøre, at de regelmæssige udvekslinger lettede gennemførelsen af Cembureau-aftalen, er uklar og ulogisk. Konstateringen af, at disse udvekslinger er i strid med konkurrencereglerne, fordi de har det samme konkurrencebegrænsende formål som Cembureau-aftalen, er udtryk for en cirkelslutning.

— Fejl i den italienske version af den appellerede dom

269 Ifølge Buzzi Unicem gav Retten i den appellerede doms præmis 1680-1682 en urigtig begrundelse for afvisningen af virksomhedens anbringende om, at udvekslingen af oplysninger under alle omstændigheder var lovlig, fordi markedet ikke var oligopolt. I den italienske version af den appellerede dom anfører Retten tilsyneladende, at Unicem gjorde gældende, at markedet var oligopolt. Selv om der, således som det hævdes af Kommissionen, er tale om en ren skrivefejl i den italienske version, der på ingen måde gør Rettens konklusion ugyldig, har Buzzi Unicem gjort gældende, at virksomhedens ret til kontradiktion blev berørt, fordi det ikke var muligt at påvise denne fejl og som konsekvens heraf formulere virksomhedens anbringende anderledes.

— Den påståede ulighed i behandlingen

270 Buzzi Unicem kritiserer Rettens begrundelse for afvisningen af virksomhedens anbringende om, at der forelå en forskelig behandling og en tilsidesættelse af dens ret til kontradiktion, fordi klagepunkterne vedrørende udvekslingen af oplysninger ikke var blevet gjort gældende i forhold til Associazione Italiana Tecnico Economica del Cemento (herefter »AITEC«), der befandt sig i samme situation som virksomheden. Buzzi Unicem har gjort gældende, at det krav, som Retten stillede til virksomheden, nemlig at bevise, at den omstændighed, at dette samme klagepunkt ikke blev gjort gældende i forhold til AITEC, har stillet virksomheden dårligere, er en form for probatio diabolica. Kun såfremt AITEC også havde været inddraget i sagen, kunne Unicem have fremlagt et håndgribeligt og sikkert bevis for, hvad der kunne være sket i denne situation.

271 Ifølge Buzzi Unicem begik Retten også en retlig fejl ved ikke at tage hensyn til Fællesskabets retsinstansers faste praksis, hvorefter der foreligger en ulovlig adfærd hos de brancheforeninger, igennem hvilke udvekslingen af oplysninger finder sted.

— Betegnelsen af udvekslingerne som en gennemførelsesforanstaltning

272 Aalborg, Buzzi Unicem og Cementir kritiserer Retten for at have begået en retlig fejl, gengivet beviserne forkert samt givet en urigtig begrundelse, da den fastslog, at udvekslingerne af prisoplysninger udgjorde en integrerende del af en påstået samlet og kontinuerlig aftale, der løb over flere år. Efter virksomhedernes opfattelse savnes den fornødne tidsmæssige forbindelse mellem disse udvekslinger og møderne den 14. januar 1983 samt den 19. marts og 7. november 1984, hvorunder Cembureau-aftalen antages at være blevet indgået og bekræftet, og de nævnte udvekslinger kan ikke betragtes som en gennemførelsesforanstaltning til denne aftale.

273 Cementir har for det første gjort gældende, at det ikke fremgår af noget punkt i formandens indledende bemærkninger på mødet den 14. januar 1983, at de specielt ved den lejlighed udvekslede enkeltstående oplysninger kunne forenkle indførelsen eller gennemførelsen af en hemmelig ordning. Ifølge Cementir har disse indledende bemærkninger en helt generel karakter, der ikke gør det muligt at drage den mindste konklusion om, at de udsendte oplysninger skulle have et konkurrencestridigt indhold.

274 For det andet har Cementir gjort gældende, at de to dokumenter, som Kommissionen har påberåbt sig med hensyn til mødet den 19. marts 1984, ikke kan gøres gældende over for virksomheden, da den ikke var til stede på dette møde. Retten anerkendte, at virksomheden ikke kunne drages til ansvar for de ved den lejlighed foretagne udvekslinger. Den af Retten fremsatte antagelse om, at de udvekslede oplysninger muliggjorde en sammenligning mellem de anvendte priser på de forskellige nationale markeder, er følgelig uden grundlag.

275 Med hensyn til de regelmæssige udvekslinger har Cementir for det tredje kritiseret Retten for at have gengivet beviserne forkert og anført en mangelfuld begrundelse for så vidt angår den retlige bedømmelse af de nævnte udvekslinger, hvilket begrundes med følgende:

— Retten begik en logisk fejl, da den antog, at henvisningerne til de nationale priser i formandens indledende bemærkninger på mødet den 14. januar 1983 skulle ses i sammenhæng med den udveksling af oplysninger, der fandt sted på dette møde. Dette er ikke tilstrækkeligt til at anse en længe før dette møde etableret ordning for udveksling af oplysninger for ulovlig.

— I modsætning til hvad Retten har anført i den appellerede doms præmis 1645 og 1646, blev dokumentet vedrørende de nationale gennemsnitspriser, som ifølge Retten var et eksempel på udvekslingen af prisoplysninger mellem

Cembureaus medlemmer, uddelt på mødet den 30. maj 1983, som Cementir ikke deltog i, og ikke på mødet den 14. januar 1983. Dette dokument er derfor ikke relevant med henblik på at bevise en overtrædelse over for Cementir.

276 Buzzi Unicem har nærmere gjort gældende, at den appellerede doms præmis 1698 hviler på en cirkelslutning, idet den anser Unicems deltagelse i Cembureau-aftalen for bevist ved virksomhedens deltagelse i udvekslingen af oplysninger, og anser deltagelsen i denne udveksling for bevist ved virksomhedens deltagelse i den nævnte aftale.

277 Ifølge virksomheden udgør Rettens følgeslutninger med hensyn til en foreliggende forbindelse mellem overholdelse af Cembureau-aftalen og Unicems deltagelse i de regelmæssige udvekslinger ikke »den eneste sandsynlige forklaring på denne adfærd«, som omhandlet i Fællesskabets retsinstansers praksis, men er udtryk for rene formodninger og hypoteser, der klart ikke har større bevisværdi end den af Unicem fremførte helt sandsynlige begrundelse.

— Udvekslingernes varighed

278 Aalborg har understreget, at lovligheden af udvekslingerne af oplysninger om priser på ingen måde blev ændret efter indgåelsen af Cembureau-aftalen, og anfører, at intet i Fællesskabets retsinstansers praksis eller i disse udvekslinger i sig selv kan begrunde, at Cembureau-aftalen blev anset for at vare ved indtil den 31. december 1988. Følgen heraf er, at de omstændigheder, for hvilke der i cementbeslutningen blev pålagt en bøde, er forældet i forhold til virksomheden, og følgelig skal den bøde, den blev pålagt, annulleres eller nedsættes.

Domstolens bemærkninger

279 Vedrørende udvekslingerne af prisoplysninger har Aalborg, Buzzi Unicem og Cementir i det væsentlige gentaget de samme argumenter som dem, de allerede uden held havde fremført for Retten. Imidlertid må den kontrol, som Fællesskabets retsinstanser foretager af Kommissionens komplekse økonomiske vurderinger nødvendigvis begrænses til en efterprøvelse af, om de processuelle regler er overholdt, om begrundelsen er tilstrækkelig, om de faktiske omstændigheder materielt er rigtige, samt om der foreligger et åbenbart urigtigt skøn eller magtfordrejning (jf. navnlig dom af 11.7.1985, sag 42/84, Remia m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 2545, præmis 34, samt dommen i sagen BAT og Reynolds mod Kommissionen, præmis 62).

280 For så vidt angår de regelmæssige udvekslinger forkastede Retten i den appellerede doms præmis 1628-1630 udtrykkeligt de argumenter som ugrundede, hvormed det var gjort gældende, at de udvekslede prisoplysninger var lovlige, idet Retten fandt, at disse oplysninger ikke var helt så neutrale, som de berørte virksomheder foregav.

281 Det bemærkes, således som Retten anførte i den appellerede doms præmis 1510, 1511 og 1634, at selv om de oplysninger, der var genstand for de nævnte udvekslinger, var offentlige oplysninger eller vedrørte historiske og rent statistiske priser, er udvekslingen heraf i strid med traktatens artikel 85, stk. 1, såfremt den støtter en anden konkurrencebegrænsende foranstaltning. Denne fortolkning hviler på den betragtning, at en udveksling af prisoplysninger, der er begrænset til medlemmerne af et konkurrencestridigt kartel, forøger gennemsigtigheden på et marked, hvor konkurrencen allerede er stærkt svækket, og gør det lettere at overvåge, at kartellet overholdes af dets medlemmer.

282 Det er i nærværende sag af mindre betydning, at de omhandlede prisoplysninger blev meddelt to uger før mødet den 14. januar 1983, da de blev anvendt som diskussionsgrundlag på det nævnte møde. Aalborgs argumentation om, at en brancheforening såsom Cembureau lovligt kan formidle sådanne oplysninger, kan heller ikke tiltrædes.

283 I den appellerede doms præmis 1648-1653 undersøgte Retten også det forhold — og lod det ude af betragtning som irrelevant — at de danske priser havde været underkastet priskontrol fra de danske konkurrencemyndigheders side indtil 1989. Retten begik ingen retlig fejl, da den dels afslog at undersøge, hvorvidt de udvekslede oplysninger efter selve deres kendetegn kunne have givet udvekslingerne karakter af en overtrædelse, dels fastslog, at såvel de lejlighedsvise som de regelmæssige udvekslinger havde til formål at lette gennemførelsen af Cembureau-aftalen og følgelig var i strid med konkurrencereglerne. Den retlige kvalifikation, som Retten foretog af de nævnte udvekslinger, kan ikke anfægtes.

284 Den omstændighed, at ordet »ikke« i præmis 1680 i den italienske version af den appellerede dom mangler foran ordet »oligopolt«, er blot en skrivefejl, der ikke findes i de andre sprogversioner. Den er dermed uden betydning, idet sammenhængen og de andre præmisser i den appellerede dom indebærer, at denne præmis må fortolkes på en måde, der afviger fra dens ordlyd. I betragtning af, at den appellerede doms præmis 1681 fjerner enhver uklarhed på dette punkt, kan den nævnte fejl ikke behæfte den appellerede dom med en mangelfuld begrundelse. Da fejlen ikke har kunnet vildlede Buzzi Unicem, har den under ingen omstændigheder berørt virksomhedens ret til kontradiktion.

285 Argumentet om den påståede forskel i behandlingen af Unicem og AITEC blev forkastet af Retten i den appellerede doms præmis 1701-1703. Under henvisning til Domstolens dom af 31. marts 1993, Ahlström Osakeyhtiö m.fl. mod Kommissionen (forenede sager C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85,

C-117/85 og C-125/85 — C-129/85, Sml. I, s. 1307, præmis 146), bemærkede Retten, at den omstændighed, at AITEC ikke blev pålagt ansvar for den pågældende overtrædelse, ikke gav grundlag for at udelukke Unicems ansvar. Der kan ikke konstateres nogen tilsidesættelse af retten til kontradiktion, da Unicem ikke blev hindret i at få adgang til dokumenter, der kunne være nyttige til støtte for virksomhedens varetagelse af sine interesser under den administrative procedure.

286 Vedrørende spørgsmålet, om Cembureau-aftalen blev gennemført ved hjælp af udvekslingerne af prisoplysninger, efterprøvede Retten, at Kommissionen havde fremlagt beviser, der i fornødent omfang kunne godtgøre dels, at de forskellige konkurrencestridige handlinger — fordi de havde det samme formål — havde bidraget til at begå overtrædelsen i dens helhed, dels, at de berørte virksomheder opfyldte den nødvendige subjektive betingelse.

287 Efter en omhyggelig undersøgelse af de fremlagte beviser fandt Retten ingen fejl i Kommissionens konklusioner. Den bekræftede dels, at formålet med de lejlighedsvise udvekslinger, der fandt sted på møderne den 14. januar 1983 og den 19. marts 1984, var at styrke den generelle aftale om hjemmemarkedsprincippet, som var blevet indgået og siden bekræftet ved disse møder (jf. den appellerede doms præmis 1518), dels, at et af formålene med de regelmæssige udvekslinger var at sikre anvendelsen af den nævnte aftale (jf. den appellerede doms præmis 1644).

288 Efter Rettens opfattelse havde disse udvekslinger således til formål at dæmme op for medlemsstaternes indbyrdes cementimport, dvs. i sidste ende at lette gennemførelsen af Cembureau-aftalen.

289 I den foreliggende sag er Cementirs argumenter vedrørende bevisværdien af udkastet til formandens indledende bemærkninger på mødet den 14. januar 1983 er uden betydning. Der henvises til Rettens konstatering i den appellerede doms

præmis 1521, der fremkom som svar på et lignende argument fra Irish Cement, nemlig at et afsnit af udkastet til de nævnte bemærkninger viste, at formålet med dette møde var at »vurdere risikoen ved at forøge en bestemt import og samtidig nedsætte visse priser markant«. Retten bemærker, at »[n]år disse oplysninger ses i deres rette sammenhæng [...] fremgår det klart, at formålet med at udveksle prisoplysninger i Cembureaus medlemslande under dette møde var at understrege forskellen mellem de forskellige priser på hjemmemarkederne, hvoraf visse var blevet nedsat markant, med henblik på 'at finde frem til løsninger, der ville kunne dæmpe udviklingen på markederne', inden 'fænomenet' med stigende import og et mærkbart fald i visse priser '[havde] haft tid til at brede sig'«. Den fandt følgelig ingen fejl ved Kommissionens konklusion om, at den pågældende udveksling af oplysninger havde til formål at bidrage til anvendelsen af Cembureau-aftalen, der blev indgået i forbindelse med dette møde. Disse bedømmelser vedrørende faktiske omstændigheder kan ikke afkræftes under en appel.

290 Vedrørende den af Cementir og Aalborg fremførte kritik i anledning af den manglende tidsmæssige forbindelse mellem de regelmæssige udvekslinger og møderne den 14. januar 1983 og den 19. marts 1984 bemærkes, at det i så henseende alene har betydning at fastslå, om udvekslingerne indgår i en »samlet plan«, fordi de har samme formål, uden at der skal tages hensyn til deres nærmere tidsmæssige rækkefølge. Retten fastslog korrekt i den appellerede doms præmis 1644, at den omstændighed, at ordningen med regelmæssige udvekslinger var blevet indført længe inden vedtagelsen af Cembureau-aftalen, ikke var til hinder for, at Kommissionen kunne lægge til grund, at efter at Cembureau-aftalen var indgået, havde denne ordning overtaget og senere fortsat det konkurrencebegrænsende formål, der blev forfulgt med drøftelserne på møderne den 14. januar 1983 og den 19. marts 1984 såvel som med de lejlighedsvise udvekslinger, der havde fundet sted under disse to møder.

291 Vedrørende beviset for det subjektive element hos hver enkelt af de berørte virksomheder påhvilede det Retten at efterprøve, at Kommissionen havde bevist, at virksomheden havde til hensigt ved sin egen adfærd at bidrage til de fælles mål, som deltagerne som helhed havde forfulgt, og at den havde kendskab til de

konkrete handlinger, som de øvrige virksomheder havde planlagt eller foretaget med de samme mål for øje, eller at den med rimelighed kunne forudse dem, og at den var indstillet på at løbe den hermed forbundne risiko (jf. dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, præmis 87).

292 Den omstændighed, at en virksomhed ikke har deltaget i samtlige de elementer, som skal være til stede, for at der er tale om et kartel, eller at den kun har spillet en mindre rolle i de elementer, som den har deltaget i, er ikke relevant i forbindelse med beviset for, at overtrædelsen er begået. Denne omstændighed skal først tages i betragtning ved vurderingen af overtrædelsens grovhed og i givet fald ved udmålingen af bøden (jf. i denne retning dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, præmis 90).

293 Da Cementir udtrykkeligt har vedgået, at virksomheden deltog i mødet den 14. januar 1983, hvorunder der blev udvekslet prisoplysninger (jf. den appellerede doms præmis 1566), er det med hensyn til beviset for, at der var begået en samlet overtrædelse, uden betydning, at virksomheden ikke var til stede på mødet den 19. marts 1984. Retten begik således ingen fejl, da den fandt, at Kommissionen med rette havde anvendt mødenotaterne og dokumentet vedrørende de nationale gennemsnitspriser, som havde relation til dette sidstnævnte møde, som bevis for, at overtrædelsen var begået, og at Cementir havde deltaget i denne.

294 Med hensyn til Buzzi Unicems argumenter, der støttes på en angivelig logisk brist i begrundelsen og på en forkert gengivelse af beviserne for Unicems deltagelse i de regelmæssige udvekslinger, står det fast, at eftersom Unicem ikke havde deltaget i møderne den 14. januar 1983 og den 19. marts 1984, indeholdt cementbeslutningen intet indicium, der kunne vise, at denne virksomhed havde tilsluttet sig Cembureau-aftalen før den 9. september 1986 via sin deltagelse i de regelmæssige udvekslinger (jf. den appellerede doms præmis 4246). I den appellerede doms præmis 1698 fastslog Retten alligevel, at Unicem fra den 9. september 1986 (datoen for oprettelsen af ETF) havde deltaget i de regelmæssige udvekslinger ud

fra et ønske om at få Cembureau-aftalen bragt i anvendelse. Retten har intetsteds i den appellerede dom hævdet, at Unicems deltagelse i disse udvekslinger beviste virksomhedens tilslutning til Cembureau-aftalen. Det er virksomhedens tilslutning fra datoen for oprettelsen af ETF den 9. september 1986, der forklarer dens deltagelse i udvekslingen af prisoplysninger. Rettens argumentation indeholder således ingen logisk brist.

295 Vedrørende varigheden af de regelmæssige udvekslinger som gennemførelsesforanstaltning til Cembureau-aftalen fastslog Retten i den appellerede doms præmis 1641, at det var ubestridt, at disse udvekslinger fortsat fandt sted efter delegationsledernes møder i 1983 og 1984, i det mindste indtil udgangen af 1988.

296 Idet de nævnte udvekslinger understøttede Cembureau-aftalen, er det fuldt ud logisk at antage — når der ikke foreligger beviser i modsat retning — at denne aftale ophørte i forbindelse med den sidste af disse udvekslinger. Følgelig kan Rettens bedømmelser eller begrundelse vedrørende Cembureau-aftalens varighed ikke drages i tvivl. Med sin generelle påstand om, at Retten burde være nået til en anden konklusion, såfremt den havde tiltrådt virksomhedens argumenter, anfægter Aalborg i realiteten blot generelt Rettens bedømmelse af de faktiske omstændigheder, men anfører intet seriøst argument til støtte for, at Retten gengav beviserne forkert eller begik en retlig fejl. Argumenterne vedrørende varigheden af de regelmæssige udvekslinger må følgelig afvises.

297 Anbringenderne om påståede retlige fejl, mangelfuld begrundelse og tilsidesættelse af retten til kontradiktion for så vidt angår udvekslingerne af oplysninger om priser må følgelig afvises og/eller forkastes som ugrundede.

4) Anbringenderne om påståede retlige fejl, mangelfuld begrundelse, forkert gengivelse af beviser og tilsidesættelse af retten til kontradiktion for så vidt angår aktiviteterne inden for ETF samt aftalerne og den praksis, hvis formål var at forsvare det italienske marked

Parternes argumenter

— Deltagelsen i oprettelsen af ETF

298 Aalborg har beskyldt Retten for fejlagtigt at have pålagt virksomheden et ansvar for oprettelsen af ETF (overtrædelse, som omhandlet i cementbeslutningens artikel 4, stk. 1). Retten har udelukkende baseret sig på O. Stevens Larsens passive tilstedeværelse under den meget korte præsentation af ETF, der blev givet til slut på mødet den 9. september 1986.

299 Ifølge Aalborg baserer Retten sig udelukkende på den omstændighed, at virksomheden ikke udtrykkeligt sagde fra under denne præsentation af ETF. Under henvisning til, at virksomheden kun var til stede på det nævnte møde af lovlige grunde, nemlig med henblik på lobbying, har Aalborg gjort gældende, at et sådant ansvar ikke kan støttes på oplysninger, der blev meddelt »i randen« af et møde, vedrørende forhold, som virksomheden ikke havde noget kendskab til, og som den så meget mindre kunne udøve indflydelse på.

300 Retten begik således en retlig fejl, fordi den udstrakte Aalborgs ansvar for »ikke at sige fra« langt videre end det, der følger af kriterierne for en »kontinuerlig aftale« som fastslået i Fællesskabets retsinstansers praksis. Oprettelsen af og oprethol-

delsen af ETF helt frem til maj 1987, såvel som de aktiviteter, der blev sat i værk af hovedaktørerne i ETF, kan efter Aalborgs opfattelse ikke anses for aktiviteter, der indgår som led i en samlet plan, som virksomheden skulle have indvilliget i, og som omfatter de elementer, der udgør et kartel.

301 Dette gælder så meget mere, som Retten erkendte, at virksomheden ikke havde deltaget i noget andet møde, ikke var blevet underrettet om senere initiativer, og ikke havde deltaget i stokke- og gulerodsaktionerne eller i andre foranstaltninger iværksat af ETF. Virksomhedens ansvar kan derfor ikke støttes på dens helt passive tilstedeværelse under redegørelsen for ETF den 9. september 1986 og kan heller ikke fastslås efter denne dato.

— Kvalifikationen af oprettelsen af ETF som en samlet aftale vedrørende ETF og som en gennemførelsesforanstaltning til Cembureau-aftalen

302 Aalborg har anført, at den tidsmæssige sammenhæng mellem på den ene side mødet den 9. september 1986 og på den anden side møderne den 14. januar 1983 samt den 19. marts og den 7. november 1984, hvorunder Cembureau-aftalen efter Kommissionens og Rettens opfattelse blev indgået og bekræftet, ikke er tilstrækkelig til, at oprettelsen af ETF i forhold til Aalborg kan betragtes som en foranstaltning til gennemførelse af den nævnte aftale.

303 Buzzi Unicem har anført, at Retten fejlagtigt støttede sin bedømmelse på de »grundlæggende elementer«i ETF og på Alberts »forslag« som grundlag for den konklusion, at Unicem nødvendigvis var vidende om, at Cembureau-aftalen og de former for samordnet praksis, som virksomheden havde deltaget i, var en del af en samlet strategi med henblik på at udelukke indførsler.

— Varigheden af overtrædelsen vedrørende oprettelsen af ETF

304 Aalborg har bestridt det forhold, at virksomhedens ansvar for oprettelsen af ETF er blevet udstrakt til den 31. maj 1987, fordi de aktive deltagere i denne gruppe holdt møder indtil den nævnte dato. Retten erkendte imidlertid, at Aalborg ikke havde deltaget i noget andet møde end mødet den 9. september 1986, ikke var blevet underrettet om senere initiativer, og ikke havde deltaget i stokke- og gulerodsaktioner eller i andre foranstaltninger iværksat af ETF. Der kan følgelig ikke fastslås et ansvar for virksomheden efter datoen for det nævnte møde, som den deltog i på en helt passiv måde.

— Deltagelsen i overtrædelsen vedrørende oprettelsen af ETF

305 Aalborg har kritiseret Retten for under henvisning til virksomhedens deltagelse i ETF fejlagtigt at have anset den for ansvarlig for den samordnede praksis, der gik ud på, at græske producenter og navnlig Titan skulle fratages Calcestruzzi som kunde, især i det omfang virksomheden er anset for ansvarlig for denne overtrædelse efter den 9. september 1986.

306 Aalborg har i den forbindelse fremført de samme argumenter som dem, der allerede blev gjort gældende for at bestride en overtrædelse i forbindelse med oprettelsen af ETF, nemlig at Retten udelukkende baserede sig på den passive tilstedeværelse af en af Aalborgs repræsentanter på mødet den 9. september 1986 og på det forhold, at virksomheden ikke udtrykkeligt sagde fra under den korte underretning, som ved den lejlighed blev givet vedrørende møderne mellem de italienske cementproducenter og Ferruzzi.

307 Denne praksis blev anvendt på det italienske marked, som på grundlag af transportomkostningerne for cement er langt fra virksomhedens naturlige

nærmarked, og blev tilsyneladende hovedsagelig anvendt af italienske virksomheder. Der findes hverken i cementbeslutningen eller i den appellerede dom nogen som helst forklaring, og så meget mindre en overbevisende forklaring på, at virksomheden kunne have haft kendskab til, interesse i eller indflydelse på den nævnte samordnede praksis.

308 Cementir har anført, at den opfattelse, at Cementir deltog i denne samordnede praksis, ikke finder støtte i nogen af de omstændigheder, som Retten henviste til som grundlag for antagelsen om, at der forelå en samordnet praksis for hele Europa med det formål at fratage de græske producenter Calcestruzzi som kunde:

— Referatet af mødet den 9. september 1986 er ikke relevant i forhold til virksomheden, da den ikke deltog i dette møde.

— Titans skrivelse af 2. september 1988 til virksomhedens advokater i London (dok. nr. 33.126/19196) kan på ingen måde godtgøre, at Cementirs adfærd i forhold til Calcestruzzi havde sammenhæng med en samordnet praksis med andre europæiske producenter inden for rammerne af ETF, et organ, som Cementir ikke var medlem af, hvilket Retten har anerkendt.

— Hverken mødet den 11. februar 1987 eller den 17. marts 1987 vedrørte Cementir, eftersom denne ikke havde deltaget i nogen af møderne i ETF.

— De to telex-skrivelser, der blev sendt til Titan for at bekræfte afbrydelsen af de cementleverancer, der var aftalt mellem denne virksomhed og Calcestruzzi, angiver ikke, at Cementir eller andre selskaber havde indgået en handelsaftale med Calcestruzzi som led i gennemførelsen af en konkurrencestridig plan, der var fastlagt på europæisk plan.

309 Rettens bedømmelser vedrørende dette punkt savner derfor tilstrækkelig begrundelse. Retten baserede sig på en simpel formodning, der hverken er underbygget af direkte eller indirekte beviser. Hertil kommer, at en sådan formodning pålægger Cementir at føre et probatio diabolica, nemlig at bevise, at der ikke foreligger en forbindelse, hvilket er i strid med de principper, der gælder for bevisførelsen med henblik på at sikre uskyldsformodningen.

310 Cementir har yderligere anført, at virksomheden aldrig har bestridt, at Calcestruzzi havde været kunde siden 1979, og at den i betragtning af de betydelige mængder, der var leveret til denne kunde, betragtede den som en kunde, der ikke måtte tabes. På denne baggrund burde Cementirs adfærd i relation til konkurrencereglerne have været betegnet som fuldstændig selvstændig og konkurrencepræget og absolut ikke som en adfærd vedrørende hemmeligt samarbejde, som strakte sig over flere år og derfor skulle pålægges en meget stor bøde.

— Kvalifikationen af aftalerne med Calcestruzzi som en samlet aftale vedrørende ETF og som gennemførelsesforanstaltninger til Cembureau-aftalen

311 Ifølge Cementir foretog Retten en klart urigtig kvalifikation, da den konstaterede en sammenhæng mellem Cementirs tilslutning til aftalerne med Calcestruzzi og de konkurrencebegrænsende karteller, der eventuelt måtte være etableret af andre producenter inden for rammerne af ETF. For det første nævner den appellerede dom intet direkte bevis for en sådan sammenhæng. For det andet undersøgte Retten ikke, hvorvidt der forelå indirekte beviser for denne sammenhæng. Ifølge Cementir fandtes sådanne beviser ikke, da virksomheden alene havde deltaget i aftalerne med Calcestruzzi af forretningsmæssige grunde, der intet havde at gøre med ETF's tiltag. Den deltog således i mødet i Luxembourg med det ene formål at sikre gennemførelsen af sin egen aftale med Calcestruzzi og ikke — som det med urette hævdes i den appellerede dom — gennemførelsen af aftalen mellem Calcestruzzi og Titan. Rettens gennemgang i den appellerede doms præmis 3359 fordrejede virksomhedens argument.

— Den påståede urigtige retsopfattelse med hensyn til den ulovlige karakter af aftalerne med Calcestruzzi

312 Ifølge Italcementi begik Retten en fejl, da den fandt, at opfyldelsen af leveringskontrakterne mellem de italienske cementvirksomheder og Calcestruzzi var relevant og burde pålægges en bøde dels, fordi disse kontrakter ikke var genstand for et klagepunkt, dels, fordi formålet at beskytte det italienske marked mod import var blevet nået, da kontrakten mellem Titan og Calcestruzzi blev opsagt.

313 Italcementi forstår ikke, med hvilken begrundelse Retten som konklusion på sin gennemgang af aftalerne med Calcestruzzi fastslog, at Italcementi, Unicem og Cementir havde tilsidesat bestemmelserne i traktatens artikel 85, stk. 1, mellem den 3. april 1987 og den 3. april 1992, eftersom dette indebærer, at den ulovlige handling også bestod i, at kontrakterne med Calcestruzzi blev opfyldt. Der er efter virksomhedens opfattelse tale om en grundlæggende selvmodsigelse og en urigtig retsopfattelse.

314 Efter Italcementis opfattelse er det klart, at når den horisontale aftale, der var indgået mellem de tre italienske cementvirksomheder, samt det pres, der var blevet lagt på Calcestruzzi, havde resulteret i, at leverancerne mellem sidstnævnte og Titan var blevet afbrudt, havde de også udtømt deres konkurrencebegrænsende virkninger, der kunne henføres til Cembureau-aftalen. Derimod synes Retten at have antaget — uden at anføre nogen begrundelse herfor — at de med Calcestruzzi indgåede kontrakter også var et udslag af denne aftale.

315 Italcementi har gjort gældende, at den uden at blive underkendt af Retten på dette punkt påviste, at indførslerne af græsk cement i Italien var steget eksponentielt fra

1986. Faktisk tegnede Calcestruzzi sig kun for 5 % af efterspørgslen efter cement i Italien, og den græske cement kunne således uden vanskelighed have været leveret til andre købere. Ifølge Italcementi kunne Calcestruzzi ved at købe fra andre dække en betydelig del (20 %) af sine behov. Formålet med aftalen var følgelig ikke at dæmme op for strømmen af græske indførsler til Italien, men at udelukke, at disse fandt sted i henhold til en kontrakt af længere varighed som indgået mellem Calcestruzzi og Titan. Indgåelsen af kontrakterne med Calcestruzzi markerede dermed afslutningen på den i cementbeslutningens artikel 4, stk. 3, litra b), omhandlede ulovlige handling og ikke dennes begyndelse.

— Anbringendet vedrørende princippet om ne bis in idem

316 Både Buzzi Unicem og Italcementi har gjort gældende, at pålæggelsen af bøder såvel for de kontrakter, de havde indgået med Calcestruzzi, som for aftalerne mellem de tre italienske cementvirksomheder, er uforenelig med beslutningen om at frafalde de nationale klagepunkter og uforenelig med den italienske konkurrencemyndigheds afgørelse. Med gentagelsen af klagepunkterne, der støttedes på disse kontrakter og disse aftaler i cementbeslutningens artikel 4, stk. 3, indtrådte der for deres vedkommende en dobbelt ansvarspålæggelse — på fællesskabsplan såvel som på nationalt plan — for en og samme handling, hvilket er i strid med princippet om ne bis in idem.

317 Buzzi Unicem har fastholdt, at beslutningen om at frafalde de nationale klagepunkter var et klart indicium for, at de nationale aftaler, der måtte være indgået mellem de italienske cementvirksomheder, ikke udgjorde et led i ETF og i Cembureau-aftalen. Alligevel havde Kommissionen anset de nævnte aftaler for et bevis for, at disse cementvirksomheder deltog i Cembureau-aftalen med det formål at hindre Calcestruzzi i eventuelt at indføre græsk cement.

318 Ifølge Buzzi Unicem er den begrundelse, hvormed Retten i den appellerede doms præmis 3386 legitimerede, at de nationale handlinger var blevet undersøgt to gange, ikke overbevisende, men virker tværtimod indviklet og vildledende. Retten lagde således fejlagtigt til grund, at genstanden for de to procedurer — på nationalt plan og på fællesskabsplan — var forskellig, idet den for det første anførte, at den italienske konkurrencemyndigheds undersøgelse havde til formål at undersøge lovligheden af de kontrakter, der var indgået mellem Calcestruzzi og de italienske producenter, og for det andet, at den af Kommissionen og af Retten foretagne undersøgelse vedrørte den mellem de samme producenter indgåede aftale, der var blevet udmøntet i disse kontrakter, og hvis formål havde været at hindre Calcestruzzi i at indføre cement fra Grækenland. Det fremgår imidlertid faktisk af den appellerede doms præmis 3356 og 3396, at denne sidstnævnte undersøgelse også vedrørte de nævnte kontrakter.

319 Italcementi har gjort lignende argumenter gældende. Den har anført, at efter deres indhold regulerede kontrakterne med Calcestruzzi de rent nationale salg, hvis konkurrencestridige bestanddele allerede var blevet sanktioneret på nationalt plan ved en afgørelse fra den nationale konkurrencemyndighed i marts 1996. Opfyldelsen af disse havde ikke haft nogen forbindelse med ETF og Cembureau-aftalen.

— Den påståede forkerte gengivelse af beviserne

320 Buzzi Unicem kritiserer Retten for at have gengivet indholdet af referaterne af møderne den 17. juni og den 4. september 1987 forkert samt for i den appellerede doms præmis 2683 at have givet en utilstrækkelig og selvmodsigende begrundelse for antagelsen om, at Unicem deltog i former for samordnet praksis. Efter virksomhedens opfattelse har de direkte dokumentbeviser ikke den karakter af uigendrivelige beviser, som Retten har tillagt dem.

— Varigheden af overtrædelsen omhandlet i cementbeslutningens artikel 4, stk. 3, litra b)

321 Italcementi og Buzzi Unicem har bestridt Rettens bedømmelse af varigheden af den overtrædelse, som Cembureau-aftalen udgør. Den appellerede dom har ændret sluttidspunktet for denne overtrædelse, hvilket fører til den konklusion, at fra den 19. maj 1989 til den 3. april 1992 var de italienske cementvirksomheder de eneste deltagere i Cembureau-aftalen.

Domstolens bemærkninger

322 Aalborgs argumenter vedrørende virksomhedens deltagelse i ETF gentager til dels dens version af, hvad der passerede på mødet den 9. september 1986. Disse argumenter — som skal påvise, at det nævnte møde havde lovlige formål — er imidlertid allerede blevet afvist som ikke overbevisende i den appellerede doms præmis 2600, 2656 og 2891. Aalborg kan ikke anfægte Rettens bedømmelse af disse faktiske omstændigheder.

323 Det er ubestrideligt, at O. Stevens Larsen fra Aalborg var til stede på mødet den 9. september 1986, som blev åbnet med en henvisning til ETF's formål samt en omtale af de stokke- og gulerodsaktioner, der kunne iværksættes af denne gruppe for at imødegå lavprisimport af cement på de europæiske markeder. Da Aalborg ikke havde bevist, at virksomheden havde taget afstand fra drøftelserne vedrørende ETF, var Retten berettiget til at bekræfte Kommissionens konklusioner om, at Aalborg ved sin deltagelse uden forbehold på mødet den 9. september

1986, hvorunder formålet med ETF var blevet nævnt, havde deltaget i den enighed, som førte til oprettelsen af denne gruppe. Retten begik ingen fejl, da den afviste det som irrelevante omstændigheder, at Aalborg havde forholdt sig passiv på det nævnte møde, og at virksomheden ikke havde deltaget i de efterfølgende møder og i gennemførelsen af de nævnte tiltag (den appellerede doms præmis 2891).

324 Med hensyn til Buzzi Unicems argumenter angående oprettelsen af ETF skal der mindes om, at anbringenderne, der bygger på fejl vedrørende Unicems deltagelse i ETF, allerede er blevet forkastet af Domstolen som åbenbart ugrundede (jf. kendelsen i sagen Buzzi Unicem mod Kommissionen, præmis 133-165).

325 For så vidt angår kvalifikationen af oprettelsen af ETF som en samlet aftale bemærkes, at Retten i den appellerede doms præmis 2537 og 2538 samt 3701 fastslog, at formålet med oprettelsen af denne gruppe var at undersøge stokke- og gulerodsaktioner, der kunne udelukke indførsler til Vesteuropa, navnlig indførsler fra Grækenland. ETF havde således det samme konkurrencebegrænsende formål af økonomisk karakter som de øvrige aftaler og former for samordnet praksis, der omhandles i cementbeslutningens artikel 4. Retten anså dette sammenfald med hensyn til formålet for at være styrket ved den omstændighed, at de nævnte ulovlige foranstaltninger blev vedtaget eller i det mindste drøftet på en række møder i ETF eller vedrørende ETF, der blev holdt mellem den 28. maj 1986 og udgangen af maj 1987 (jf. den appellerede doms præmis 3705).

326 For så vidt angår ETF's gennemførelse af Cembureau-aftalen bemærkede Retten i den appellerede doms præmis 2560 og 3701, at ETF havde et videre formål end at forhindre lavprisimport fra Grækenland, nemlig at forhindre enhver lavprisimport af cement, der kunne destabilisere de europæiske markeder.

327 Med hensyn til overtrædelsernes varighed fremgår det af den appellerede doms præmis 2795, at ETF's skæbne blev drøftet for sidste gang på mødet i Luxembourg, der fandt sted i slutningen af maj 1987. I den appellerede doms præmis 3309 begrundede Retten klart, hvorfor den 15. marts 1987 var blevet lagt til grund som den dato, hvor overtrædelsen vedrørende beskyttelsesforanstaltningerne ophørte. Begrundelsen hang sammen med mødet den 17. marts 1987, hvorunder forhandlingerne mellem de italienske cementproducenter og Ferruzzikoncernen blev omtalt for sidste gang.

328 Det er korrekt, at Kommissionen ikke har påvist, at Aalborg deltog i disse møder. Det følger imidlertid af Domstolens praksis, at den omstændighed, at en virksomhed eventuelt ikke har deltaget i samtlige de elementer, som skal være til stede, for at der er tale om et kartel, eller at den eventuelt kun har spillet en mindre rolle i de elementer, som den har deltaget i, ikke er relevant for så vidt angår beviset for, at der foreligger en overtrædelse (jf. i denne retning dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, præmis 90). Når der er ført bevis for, at en virksomhed var bekendt med de øvrige deltageres ulovlige adfærd eller med rimelighed kunne forudse den, og at den var indstillet på at løbe den dermed forbundne risiko, anses den, for så vidt angår hele det tidsrum, hvor den har deltaget i overtrædelsen, også for ansvarlig for de handlinger, som andre virksomheder har foretaget som led i den samme overtrædelse (jf. dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, præmis 83). Aalborg har imidlertid ikke fremført noget afgørende forhold, der kan bevise, at virksomheden skulle have trukket sin støtte til ETF eller til beskyttelsesforanstaltningerne tilbage før de sidste drøftelser herom.

329 Hvad angår Aalborgs ansvar for foranstaltningerne til beskyttelse af det italienske marked skal det nævnes, at Retten i den appellerede doms præmis 3200-3202 i enkeltheder redegjorde for, at Aalborg havde deltaget i mødet den 9. september 1986, hvorunder Ferruzzis indførsler af grøsk cement var blevet behandlet, og det var blevet taget til efterretning, at forhandlingerne mellem de italienske cementproducenter og Ferruzzi tilsyneladende kunne føre til resultater. Som det fremgår af den appellerede doms præmis 3196, har Aalborg på intet tidspunkt benægtet disse faktiske omstændigheder.

330 Endvidere bemærkes, at som det fremgår af den appellerede doms præmis 3203, har Aalborg ikke godtgjort, at virksomheden under dette møde åbent havde givet udtryk for sin misbilligelse over for den ulovlige praksis, eller at den havde meddelt de øvrige deltagere, at den deltog i mødet med et andet sigte end deres.

331 Retten begik ingen fejl, da den i samme præmis konkluderede, at Kommissionen havde haft grundlag for at antage, at blandt andre Aalborg havde tilsluttet sig denne praksis — eller i det mindste havde givet de andre deltagere dette indtryk — som solidarisk reaktion mod den græske cementindustris beslutning om at eksportere sin overskudsproduktion til de vesteuropæiske markeder, hvilken beslutning blev anset for en stor trussel for stabiliteten på samtlige disse markeder.

332 For så vidt angår de af Cementir fremførte argumenter, hvormed der søges rejst tvivl om Rettens bevisbedømmelse, står det fast, at denne virksomhed, som fastslået af Retten i den appellerede doms præmis 2768, ikke deltog i møderne i ETF. Retten fandt imidlertid, at cementbeslutningen indeholdt flere indicier, der kunne vise, at Cementir ved sin egen adfærd havde ønsket at bidrage til de fælles mål, der blev forfulgt af samtlige deltagere i ETF (den appellerede doms præmis 3153-3155 og 3284-3287).

333 Cementirs argumenter indeholder ingen tungtvejende elementer, der kan vise, at Retten gengav disse beviser forkert. Den omstændighed, at Cementir ikke deltog i møderne i ETF, er mindre væsentlig, når det klart fremgår af dokumenterne vedrørende de nævnte møder, at virksomheden ved sin egen adfærd bidrog til de fælles mål, som samtlige deltagere forfulgte. Ifølge den appellerede doms præmis 3288 var Retten på dette punkt af den opfattelse, at disse dokumenter tilsammen viste, at Cementir var en af de italienske cementproducenter, der havde henvendt sig til Ferruzzi-koncernen for at få Calcestruzzi til at suspendere opfyldelsen af den leveringskontrakt, som selskabet havde indgået med Titan.

334 Det fremgår endvidere af Rettens fastlæggelse af de faktiske omstændigheder i den appellerede doms præmis 3155, at de italienske cementvirksomheder, der var repræsenteret af Italcementi, havde opfordret »deres europæiske kolleger til at advisere deres repræsentanter ved EØF, således at de ikke går imod denne anmodning« om at anvende den italienske lov om forhåndsindberetning om enhver cementimport. Disse cementvirksomheder, herunder Cementir, havde således kendskab til de aktioner, der konkret var planlagt eller gennemført af andre virksomheder som led i forfølgelsen af konkurrencestridige formål.

335 Den omstændighed, at forretningsmæssige overvejelser kunne foranledige Cementir til at deltage i det konkurrencebegrænsende kartel, har i øvrigt ingen betydning, eftersom kartellet havde konkurrencebegrænsende virkning. Når virksomhedens deltagelse i kartellet er bevist, er det ikke nødvendigt at undersøge, om den havde en interesse i at deltage i det.

336 Med hensyn til kvalificeringen af aftalerne med Calcestruzzi kan Rettens konklusion om, at Cementir var bevidst om, at virksomheden deltog i et generelt kartel vedrørende opdeling af markederne, ikke betragtes som vilkårlig eller fejlagtig, idet Cementir medvirkede i aktionerne og aftalerne vedrørende Calcestruzzi, hvis formål var at imødegå indførslerne fra Grækenland.

337 Retten begik ingen fejl, da den i den appellerede doms præmis 3289 konkluderede, at Kommissionen havde grundlag for i cementbeslutningens artikel 4, stk. 3, litra a), at fastslå, at Cementir havde deltaget i den samordnede praksis, der gik ud på, at græske producenter og navnlig Titan skulle fratages Calcestruzzi som kunde.

338 Vedrørende overholdelsen af princippet om ne bis in idem bør det bemærkes, at anvendelsen af dette princip afhænger af, at tre betingelser er opfyldt, nemlig at de faktiske omstændigheder er identiske, at lovovertræderen er den samme person, og at den retsbeskyttede interesse er den samme. Efter dette princip er det således forbudt at straffe den samme person mere end en gang for samme ulovlige adfærd for at beskytte det samme retsgode.

339 Retten begrænsede sig til at fastslå, at der i henseende til deres genstand var forskel mellem på den ene side forsyningskontrakterne og samarbejdsaftalerne, der var indgået mellem Calcestruzzi og de tre italienske cementvirksomheder, og på den anden side den del af aftalen mellem disse cementvirksomheder, hvis formål var at forhindre Calcestruzzis indførsler af cement fra Grækenland. Deltagelsen i Cembureau-aftalen om beskyttelse af hjemmemarkederne udgør den overtrædelse, der blev straffet ved cementbeslutningen, og Retten fandt, at denne overtrædelse havde en anden genstand end den, som den italienske konkurrencemyndighed behandlede i forbindelse med forsyningskontrakterne og samarbejdsaftalerne mellem Calcestruzzi og de nævnte cementvirksomheder.

340 Da de faktiske omstændigheder ikke er identiske, er princippet om ne bis in idem ikke blevet tilsidesat.

341 Med hensyn til Buzzi Unicems argument om, at Retten fordrejede den betydning, der måtte tillægges referaterne af møderne den 17. juni og den 4. september 1987, skal det bemærkes, at Retten hverken forvanskede beviserne eller fremførte selvmodsigende begrundelser. Buzzi Unicem har blot givet udtryk for virksomhedens uenighed i den bedømmelse af de relevante dokumenter, som Retten foretog, og har blot gentaget virksomhedens version af de faktiske omstændigheder, der allerede er forkastet af Retten.

342 Vedrørende overtrædelsens varighed bemærkes, at denne blev fastsat på grundlag af varigheden af forsyningskontrakterne og samarbejdsaftalerne, der var indgået

mellem de italienske cementvirksomheder og Calcestruzzi. Den omstændighed, at disse virksomheder overholdt Cembureau-aftalen indtil den 3. april 1992, mens de andre cementproducenter var holdt op med at anvende den, viser, at disse virksomheder opretholdt aftalen længere end de nævnte producenter. For så vidt angår den samordnede praksis, der gik ud på, at de græske producenter og navnlig Titan skulle fratages Calcestruzzi som kunde, bemærkes, at den blev forlænget frem til det sidste møde, der blev afholdt om dette spørgsmål inden for ETF (jf. den appellerede doms præmis 3301-3310).

343 Anbringenderne om påståede retlige mangler, mangelfuld begrundelse, forkert gengivelse af beviser og tilsidesættelse af retten til kontradiktion for så vidt angår aktiviteterne inden for ETF samt de aftaler og former for praksis, hvis formål var at beskytte det italienske marked, må følgelig afvises og/eller forkastes som ugrundede.

C — *Pålæggelsen af ansvar*

344 Det fremgår af den appellerede dom, at Aalborg blev stiftet den 26. juni 1990, og at selskabet med tilbagevirkende kraft fra den 1. januar 1990 overtog aktieselskabet Aalborg Portland Cement Fabriks cementvirksomhed. Sidstnævnte selskab er nu et holdingselskab, der ligesom Blue Circle ejer 50 % af aktierne i Aalborg.

Parternes argumenter

345 Aalborg har gjort gældende, at det var med urette, at Retten i den appellerede dom opretholdt Kommissionens beslutning om at pålægge dette selskab ansvaret for de overtrædelser, der var begået af aktieselskabet Aalborg Portland Cement Fabrik.

346 Aalborg har anført, at Retten i den appellerede doms præmis 1336 synes at basere Aalborgs ansvar på, at der i forbindelse med de ovenfor i præmis 344 nævnte omstændigheder var tale om en omorganisering inden for den samme juridiske enhed. Aalborg har bemærket, at selskabet under retsmøderne ved Retten forklarede, at det ikke var rigtigt, at det var blevet stiftet som led i en omorganisering af den koncern, som det tilhørte. Forholdet var det, at en anden juridisk enhed, Blue Circle, havde overtaget den økonomiske ejendomsret til halvdelen af de aktiviteter, der tidligere var blevet udøvet af aktieselskabet Aalborg Portland Cement Fabrik.

347 Aalborg har gjort gældende, at Domstolens praksis om overførsel af ansvar (dommene i sagerne Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, CRAM og Rheinzink mod Kommissionen samt Kommissionen mod Anic Partecipazioni) alene vedrører tilfælde, hvor den ansvarlige virksomhed var ophørt med at eksistere, og en anden virksomhed havde overtaget samtlige materielle og menneskelige ressourcer. Domstolen fastslog i denne retspraksis, at kriteriet om »økonomisk succession« kun kan finde anvendelse, hvis den juridiske person, der var ansvarlig for virksomhedens drift, er ophørt med at eksistere i retlig forstand efter at have begået overtrædelsen.

348 I den foreliggende sag er den juridiske person, der bærer ansvaret for de i cementbeslutningen konstaterede overtrædelser, aktieselskabet Aalborg Portland Cement Fabrik, ikke ophørt med at eksistere, hvilket Kommissionen i øvrigt ikke synes at have benægtet. Efter Aalborgs opfattelse kan dette ansvar følgelig ikke pålægges Aalborg, således som det er sket ved den nævnte beslutning og ved den appellerede dom.

349 Aalborg har yderligere gjort gældende, at den appellerede dom bør ophæves som følge af en mangelfuld begrundelse i relation til den juridiske person, der er ansvarlig for overtrædelsen. Den omstændighed, at Aalborg ikke under den administrative procedure særligt gjorde opmærksom på en eventuel uklarhed

vedrørende spørgsmålet om den ansvarlige juridiske person, kan ikke have til følge, at det ikke påhvilede Kommissionen nærmere at angive den ansvarlige person og angive en begrundelse for sit valg.

350 Aalborg har i den forbindelse understreget, at virksomheden ikke havde nogen særlig anledning til at berigtige Kommissionens angivelse af adressaten for meddelelsen af klagepunkter, fordi denne meddelelse var baseret på en anden antagelse, nemlig at der angiveligt fortsat fandtes et kartel.

351 Denne antagelse blev imidlertid ændret i cementbeslutningen, og spørgsmålet om, hvem adressaten for beslutningen var, blev dermed afgørende. Aalborg kunne ikke drages til ansvar for aktiviteterne i et kartel i den tidligere periode, hvorunder denne overtrædelse ifølge cementbeslutningen, modsat meddelelsen af klagepunkter, fandt sted. Da Aalborg endnu ikke var blevet stiftet på tidspunktet for de i sagen omhandlede møder, var selskabets repræsentanter ubestrideligt ikke til stede på de møder, der blev betragtet som afgørende for det i cementbeslutningen konstaterede kartel.

352 Kommissionen har gjort gældende, at der er tale om den samme økonomiske enhed, når samtlige de produktionsmidler, der anvendes til cementfremstilling, overføres fra en virksomhed til en anden, der fortsætter denne industrielle aktivitet. Et kapitalindskud fra en ny virksomhed, der tilfører kapital, ændrer efter Kommissionens opfattelse intet ved den kendsgerning, at der produktionsmæssigt stadig er tale om den samme økonomiske enhed.

353 Ifølge Kommissionen begik Retten ingen rettergangsfejl, da den tog hensyn til, at Aalborg under retsmøderne havde erkendt, at selskabet i sit svar på meddelelsen af klagepunkter ikke havde gjort gældende, at det ikke kunne gøres ansvarlig for aktieselskabet Aalborg Portland Cement Fabriks handlinger.

Domstolens bemærkninger

354 Under den af Aalborg iværksatte appelsag påhviler det Domstolen at undersøge, om Retten begik en retlig fejl, da den fandt, at Kommissionen med rette kunne indlede en sag mod dette selskab og anse det for ansvarligt for de konkurrencestridige handlinger, som aktieselskabet Aalborg Portland Cement Fabrik havde begået før stiftelsen af Aalborg.

355 Det skal nærmere bestemt fastslås, hvorvidt den omstændighed, at aktieselskabet Aalborg Portland Cement Fabrik endnu eksisterer, fuldstændigt og nødvendigvis er til hinder for, at Kommissionen kan forfølge sagen mod Aalborg som den, der ud fra et økonomisk og organisatorisk synspunkt har begået overtrædelsen.

356 Det er uomtvistet, at aktieselskabet Aalborg Portland Cement Fabriks erhvervsmæssige aktiviteter inden for cementsektoren i 1990 blev overført til Aalborg.

357 Da Retten i den appellerede doms præmis 1335 konkluderede, at Aalborg og aktieselskabet Aalborg Portland Cement Fabrik udgør den samme økonomiske enhed i henseende til anvendelsen af traktatens artikel 85, stk. 1, må denne konstatering forstås således, at den virksomhed, som Aalborg har drevet fra 1990, er den samme som den, der før blev drevet af aktieselskabet Aalborg Portland Cement Fabrik (jf. i den forbindelse nærværende doms præmis 59).

358 Den omstændighed, at aktieselskabet Aalborg Portland Cement Fabrik stadig eksisterer som juridisk enhed, afkræfter ikke denne konklusion og udgør derfor ikke i sig selv et grundlag for at annullere cementbeslutningen i forhold til Aalborg.

359 I den forbindelse bemærkes, at Domstolen ganske vist i dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni (præmis 145) fastslog, at der kun kan være tale om økonomisk succession, hvis den juridiske person, der var ansvarlig for virksomhedens drift, er ophørt med at eksistere i retlig forstand, efter at overtrædelsen er blevet begået. Den nævnte sag vedrørte imidlertid to eksisterende og aktive virksomheder, hvoraf den ene blot havde afstået en vis del af sine aktiviteter til den anden, og som ikke havde nogen indbyrdes strukturel forbindelse. Som det fremgår af præmis 344 ovenfor, forholder det sig anderledes i den foreliggende sag.

360 Vedrørende den påståede mangelfulde begrundelse bemærkes, at Retten i den appellerede doms præmis 1336 med føje kunne antage, at eftersom Aalborg ikke over for Kommissionen havde gjort gældende, at selskabet ikke kunne anses for ansvarligt for aktieselskabet Aalborg Portland Cement Fabriks handlinger, var Kommissionen ikke forpligtet til i cementbeslutningen yderligere at redegøre for grundene til, at den pålagde Aalborg dette ansvar.

361 Dette appelanbringende må følgelig forkastes som ugrundet.

D — *Bøderne*

1) Bødeudmålingen i cementbeslutningen

362 Cementbeslutningen sondrede mellem to kategorier eller grupper af virksomheder og sammenslutninger, på den ene side dem, der deltog i Cembureau-aftalen, og på den anden side de øvrige virksomheder, hvis indgriben var mindre afgørende, og som følgelig bar et mindre ansvar. De i cementbeslutningens artikel 2-4 beskrevne handlinger blev af Kommissionen betragtet som alvorligere end dem, der er beskrevet i beslutningens artikel 5 og 6, og som havde mindre direkte indvirkning på opdelingen af hjemmemarkederne.

363 Virksomhederne og sammenslutningerne i den første kategori, der alle havde gjort en lige stor indsats for at sikre overholdelsen af hjemmemarkedsprincippet, og som alle direkte havde medvirket til at opdele disse markeder, blev pålagt en bøde, der udgjorde 4 % af den omsætning, som hver enkelt havde opnået på markedet for grå cement i 1992. Virksomhederne og sammenslutningerne i den anden kategori blev pålagt bøder, der udgjorde 2,8 % af omsætningen.

364 Bedømmelsen af, hvorvidt de pålagte bøder er forholdsmæssige set ud fra overtrædelsens grovhed og varighed, henhører under den fulde prøvelsesret, der er tillagt Retten ved artikel 17 i forordning nr. 17. I forbindelse med udøvelsen af denne prøvelsesret gav Retten sagsøgerne i første instans delvis medhold. Kommissionen havde således med henblik på bødeudmålingen lagt til grund, at disse virksomheder havde deltaget i kartellet i 122 måneder, mens sagen for Retten havde gjort det muligt at fastslå, at den reelle varighed af deres deltagelse var kortere. Retten foretog følgelig en forholdsmæssig nedsættelse af bødebeløbene.

365 Under nærværende appelsager er Domstolens undersøgelse begrænset til spørgsmålet om, hvorvidt Retten, da den bekræftede de kriterier, som Kommissionen havde anvendt med henblik på udmålingen af bøderne, og efterprøvede anvendelsen heraf eller korrigerede denne anvendelse, begik en åbenbar fejl eller undlod at overholde proportionalitetsprincippet og lighedsprincippet, der gælder for pålæggelsen af bøder.

366 De under appelsagerne fremførte anbringender skal i nærværende dom behandles samlet med undtagelse af de anbringender, der særligt vedrører en af appellanterne.

2) Anbringenderne vedrørende kriterierne for udmåling af bøderne samt vedrørende lighedsprincippet og proportionalitetsprincippet

Parternes argumenter

367 Alle appellanterne i nærværende appelsager har fremført anbringender om, at de bøder, som de blev pålagt ved cementbeslutningen, og som derefter blev nedsat af Retten, skal ophæves eller nedsættes. Anbringenderne vedrører navnlig de af Kommissionen anvendte kriterier ved pålæggelsen af bøderne samt påståede tilsidesættelser af proportionalitetsprincippet og lighedsprincippet ved beregningen af bøderne, fordi der blev pålagt meget store bøder uden hensyntagen til den enkelte virksomheds deltagelse. Endvidere kritiseres det med anbringenderne, at bøderne ikke blev nedsat yderligere, efter at flere overtrædelser var blevet annulleret, og varigheden af andre overtrædelser var blevet nedsat, således at virksomheder, hvis indgriben havde været mindre afgørende og følgelig mindre alvorlig, var blevet pålagt den samme bøde.

368 Aalborg og Cementir har nærmere anført, at lighedsprincippet er blevet tilsidesat, for så vidt som andre virksomheder, der ligesom dem blev henregnet til undergruppen af virksomheder, der bar det største ansvar, havde deltaget mere aktivt i kartellet. Buzzi Unicem finder også, at den omstændighed, at Retten annullerede visse dele af cementbeslutningen, fordi Unicems bidrag til de deri beskrevne handlinger ikke var blevet bevist, må føre til en nedsættelse af bøden.

369 Ifølge Kommissionen er Rettens holdning den direkte følge af, at den forkastede argumentet om, at bøderne skulle være proportionale med de foranstaltninger til gennemførelse af Cembureau-aftalen, som hver enkelt af virksomhederne havde iværksat. Dermed bekræftede Retten Kommissionens opfattelse i nr. 65 i betragtningerne til cementbeslutningen, hvorefter bøderne skulle pålægges for

den samlede deltagelse i gennemførelsen af denne aftale. Det er i overensstemmelse med denne opfattelse, når det blev besluttet ikke at nedsætte bøden med den begrundelse, at visse dele af beslutningens artikel 3 og 4 var blevet annulleret, idet bøden for så vidt angår markedet for grå cement er baseret på beslutningens artikel 1. I medfør af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 foretog Retten under alle omstændigheder en tilpasning af bøden under hensyn til grovheden af den enkelte virksomheds adfærd samt varigheden af den enkelte virksomheds deltagelse i kartellet og dens rolle heri.

Domstolens bemærkninger

370 For så vidt som anbringenderne vedrørende kriterierne for udmålingen af bøderne og vedrørende grovheden af de virksomheders deltagelse, der er appellanter i nærværende sager, drejer sig om faktiske spørgsmål eller blot gengiver argumenter, der allerede blev fremført i første instans, og som Retten besvarede i den appellerede doms præmis 4964-4969, må de afvises.

371 Med hensyn til den påståede mangelfulde begrundelse i den appellerede dom i forbindelse med kriterierne for bødeudmålingen skal det bemærkes, at selv om det ikke er udelukket, at Retten ikke udtrykkeligt har besvaret det ene eller det andet enkeltstående argument i en samlet, fælles tekst, indeholder den appellerede dom en tilstrækkelig begrundelse. Retten stadfæstede således Kommissionens fremgangsmåde, hvorefter virksomhedernes samlede ansvar skulle vurderes, og bøderne pålægges for den overtrædelse, som Cembureau-aftalen udgjorde i sin helhed, og ikke for hver enkelt af de forhold, der indgik i nævnte overtrædelse. Retten forklarede, at det antal overtrædelser, som konkret var begået af en virksomhed, ikke udgjorde et relevant kriterium for vurderingen af omfanget af virksomhedens ansvar for den nævnte aftale. Den bekræftede ligeledes Kommissionens bedømmelse, hvorefter de direkte foranstaltninger til beskyttelse af hjemmemarkederne var alvorligere end foranstaltningerne til afsætning af overskudsproduktionen til tredjelande (den appellerede doms præmis 4965, 4966-4968 og 4975).

372 Det bemærkes endvidere, at det ikke i medfør af begrundelsespligten påhviler Retten i sin fremstilling udtømmende og et for et at behandle alle de argumenter, der er fremført af parterne i sagen. Begrundelsen kan således fremgå indirekte, forudsat at de berørte parter kan få kendskab til begrundelsen for, at de pågældende foranstaltninger er blevet truffet, og således at den kompetente ret kan råde over de oplysninger, der er nødvendige for, at den kan udøve sin prøvelsesret (jf. i denne retning dom af 25.10.2001, sag C-120/99, Italien mod Rådet, Sml. I, s. 7997, præmis 28).

373 Med hensyn til kriterierne for bødeudmålingen og overholdelsen af lighedsprincippet og proportionalitetsprincippet bekræftede Retten de af Kommissionen anvendte kriterier. Den bemærkede således, at Kommissionen med rette havde valgt at pålægge sanktioner for deltagelsen i Cembureau-aftalen som sådan, uafhængigt af de enkeltstående handlinger og uden hensyn til det antal gennemførelsesforanstaltninger, der var iværksat af den enkelte virksomhed. Retten fandt det endvidere berettiget, at Kommissionen havde sondret mellem direkte deltagere (første kategori) og indirekte deltagere (anden kategori), og at Kommissionen derfor ikke var forpligtet til at bedømme den særlige rolle, som hver enkelt virksomhed havde spillet i de forskellige ulovlige forhold, der var konstateret. Retten fastslog også, at det antal overtrædelser, som konkret var begået af en virksomhed i forbindelse med Cembureau-aftalen, ikke i det foreliggende tilfælde udgjorde noget relevant kriterium for vurderingen af omfanget af virksomhedens ansvar.

374 De af Retten anvendte kriterier — dvs. den fortsatte tilslutning til Cembureau-aftalen som følge af deltagelse eller samarbejde i en eller flere af foranstaltningerne til gennemførelse af denne aftale og handlingernes virkning på konkurrencen og på opdelingen af hjemmemarkederne — er i overensstemmelse med principperne for pålæggelse af bøder, som er omtalt i nærværende doms præmis 89-92.

375 Anbringenderne om kriterierne for bødeudmålingen samt om lighedsprincippet og proportionalitetsprincippet skal følgelig afvises og/eller forkastes som ugrundede.

3) Det i Cementirs sjette anbringende fremførte led vedrørende beregningen af omsætningen

Cementirs argumenter

376 Cementir har gjort gældende, at der foreligger en regnefejl i Kommissionens beregning af omsætningen, idet prisen for transport af cement eller for transport af de sække, den leveres i, er blevet medregnet i salgsprisen. Eftersom omsætningstallet for de andre virksomheder, der omhandles i cementbeslutningen, ikke omfattede disse omkostningselementer, er virksomheden blevet behandlet ulige.

Domstolens bemærkninger

377 Dette led af Cementirs sjette anbringende må afvises, idet virksomheden blot gentager argumenter, som den allerede fremførte i første instans, og som Retten besvarede i den appellerede doms præmis 5030-5032. Hvad angår den del af dette led af anbringendet, der vedrører ligebehandlingsprincippet, er det tilstrækkeligt at bemærke, at Cementir ikke har fremført nogen omstændighed, der kunne bevise, at den appellerede dom i forhold til virksomheden indebærer en tilsidesættelse af det nævnte princip.

378 Det i Cementirs sjette anbringende fremførte led vedrørende beregningen af omsætningen må følgelig delvis afvises, delvis forkastes som ugrundet.

4) Ciments français' andet anbringende vedrørende virksomhedens belgiske datterselskab

Parternes argumenter

379 Ved beregningen af de bøder, som den pålagde Ciments français, medregnede Kommissionen omsætningen, der var opnået i dette selskabs spanske, græske og belgiske datterselskaber. Ved sin egen beregning opretholdt Retten det belgiske datterselskabs omsætning med den begrundelse, at Ciments français ikke havde bestridt, at virksomheden kontrollerede dette datterselskab på det tidspunkt, da overtrædelserne var blevet begået. Ifølge Ciments français indeholder den appellerede dom på dette punkt en åbenbart urigtig bedømmelse, idet det fremgår af sagsakterne i første instans, at virksomheden overtog kontrollen med Compagnie des ciments belges SA (herefter »CCB«) fra oktober 1990. Rettens bedømmelse indeholder endvidere en retlig fejl, idet den er i strid med princippet om forbud mod forskelsbehandling, da Retten som følge af denne bedømmelse gjorde forskel i behandlingen af virksomheder, der befandt sig i identiske situationer: Ciments français' datterselskaber blev pålagt strengere bøder end de øvrige selskabers datterselskaber, og Ciments français' belgiske datterselskab blev behandlet strengere end virksomhedens spanske og græske datterselskaber. Ciments français påstår følgelig, at den appellerede dom ophæves delvis, og at beløbet for bøden, der er pålagt for den begående overtrædelse på markedet for grå cement, nedsættes fra 12,52 mio. EUR til 9,62 mio. EUR.

380 Kommissionen har gjort gældende, at anbringendet rejser et rent faktisk spørgsmål og følgelig må afvises. Retten angav, at den omstændighed, at bøden beregnes på grundlag af koncernens samlede omsætning, ikke betyder, at det er datterselskaberne, der skal betale denne bøde. Anbringendet er i øvrigt ugrundet, idet Ciments français i første instans kun havde henvist til virksomhedens egen skrivelse af 28. februar 1994, hvori den ikke havde nævnt, hvornår den havde overtaget kontrollen med virksomhedens belgiske datterselskab. Dokumenterne, der indeholdt beviset for dette tidspunkt, blev først fremlagt i forbindelse med replikken, og forhandlingerne for Retten havde ikke berørt spørgsmålet om,

hvilken betydning datoen for overtagelsen af kontrollen med dette datterselskab havde for bødeberegningen, hvorfor den fejl, som Retten eventuelt måtte have begået på dette punkt, ikke kan betegnes som åbenbar. I øvrigt er Rettens opfattelse ikke fuldstændig sammenhængende, for hvis bøden skal beregnes på grundlag af den ansvarlige virksomheds samlede omsætning, måtte der tages hensyn til omsætningen i de datterselskaber, der hørte til koncernen på det tidspunkt, der er blevet valgt med henblik på beregningen af denne samlede omsætning. Der er ingen grund til at udelukke virksomheder, der ikke hørte til koncernen på tidspunktet for overtrædelsen.

Domstolens bemærkninger

381 Det fremgår af de administrative sagsakter, af cementbeslutningen selv [nr. 5, punkt 7, litra g), tredje led, andet afsnit, i betragtningerne] og af sagsakterne i første instans, heriblandt en skrivelse af 22. september 1998, som besvarede et spørgsmål fra den refererende dommer, at Ciments français flere gange havde oplyst, at virksomheden først havde overtaget kontrollen med CCB i oktober 1990.

382 Retten fandt, at der ved beregningen af bøderne, som Ciments français var blevet pålagt, skulle ses bort fra omsætningen i dette selskabs spanske og græske datterselskaber, fordi det var blevet bevist, at selskabet endnu ikke kontrollerede dem på det tidspunkt, da det gjorde sig skyldig i de handlinger, der udgør overtrædelsen. Retten anerkendte i øvrigt, at Ciments français i 1990 var ophørt med enhver form for ulovlig adfærd.

383 Det fremgår imidlertid af cementbeslutningen selv, at Ciments français havde overtaget kontrollen med CCB i 1990, dvs. samme år hvor virksomheden havde overtaget kontrollen med sine spanske og græske datterselskaber. I modsætning til hvad Kommissionen har gjort gældende, har Retten dermed begået en åbenbar fejl, der kunne opdages ved læsningen af et dokument som cementbeslutningen, der fra begyndelsen naturligvis havde en central placering i forhandlingerne.

384 Der skal følgelig gives Ciments français medhold i det andet anbringende, og denne fejl fra Rettens side bør tillægges samme retsvirkning som den, Retten anvendte i forhold til dette selskabs spanske og græske datterselskaber, således at den omsætning, som CCB havde opnået i 1992, skal udgå af beregningsgrundlaget for bøderne. Den appellerede dom ophæves herefter, for så vidt som den fastsatte bøden, der blev pålagt for de af Ciments français begåede overtrædelser på markedet for grå cement, til 12 519 000 EUR.

385 Da Domstolen råder over alle de oplysninger, der er nødvendige for, at den i medfør af artikel 61, stk. 1, i Domstolens statut selv kan træffe endelig afgørelse i sagen, nedsættes bøden, der er pålagt Ciments français ved beslutningens artikel 9, til 9 620 000 EUR, idet denne beregning er baseret på oplysninger, som denne virksomhed har fremlagt for Retten og derefter for Domstolen, og som Kommissionen ikke har anfægtet.

5) Andre anbringender

386 Italcementi har anført, at Retten ikke har holdt de perioder, hvorunder virksomhedens tilslutning til Cembureau-aftalen havde været mindre markant, adskilt fra de perioder, hvorunder den havde deltaget mere aktivt. Italcementi kritiserer Retten for ikke at have nedsat bøden, uanset at cementbeslutningens artikel 2, stk. 1 og 2, blev annulleret, og uanset konstateringen af, at den i beslutningens artikel 5 beskrevne adfærd ikke var i strid med traktatens artikel 85, stk. 1.

387 Det skal hertil bemærkes, at Retten foretog en forholdsmæssig nedsættelse af bøden under hensyn til, hvor længe Italcementis deltagelse i Cembureau-aftalen havde varet, og i forhold til virksomheden fik annullationen af artikel 2 følgelig

virkning for bødens størrelse (jf. den appellerede doms præmis 4381). Hvad angår annullationen af artikel 5 bemærkes, at denne hverken formindsker grovheden eller varigheden af Italcementis adfærd og derfor ikke kan have betydning for bødens størrelse. Retten tilsidesatte ikke proportionalitetsprincippet, da den fandt, at det antal konkrete overtrædelser, som en virksomhed har begået, ikke er afgørende for vurderingen af omfanget af dens ansvar for en aftale. Argumentet vedrørende sondringen mellem de forskellige perioder på grundlag af omfanget af Italcementis deltagelse vedrører de faktiske omstændigheder og kan ikke undersøges under en appel. Dette anbringende må følgelig delvis afvises, delvis forkastes som ugrundet.

388 Irish Cement gør i øvrigt gældende, at Retten ikke besvarede virksomhedens argument om, at dens adfærd ikke kunne have nogen virkning på opdelingen af hjemmemarkederne, og at den kun marginalt havde deltaget i de af Kommissionen påtalte forhold.

389 Dette anbringende må forkastes, for så vidt som Retten besvarede dette argument indirekte i den appellerede doms præmis 4966 og 4975, hvor den henviser til de faktiske omstændigheder uden at rejse et retsspørgsmål.

Sagsomkostningerne

390 I medfør af procesreglementets artikel 69, stk. 2, første afsnit, som i henhold til procesreglementets artikel 118 finder anvendelse i appelsager, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Kommissionen har påstået appellanterne i nærværende appelsager tilpligtet at betale sagsomkostningerne. Da Aalborg, Irish Cement, Italcementi, Buzzi Unicem og Cementir har tabt sagen, bør det pålægges dem at betale sagsomkostningerne henholdsvis i sag C-204/00 P, sag C-205/00 P, sag C-213/00 P, sag C-217/00 P og sag C-219/00 P.

391 Procesreglementets artikel 122, stk. 1, bestemmer, at såfremt der gives appellanten medhold, og Domstolen selv endeligt afgør sagen, træffer den afgørelse om sagens omkostninger. Ifølge procesreglementets artikel 69, stk. 3, første afsnit, som ifølge procesreglementets artikel 118 finder anvendelse i appelsager, kan Domstolen bestemme, at hver part skal bære sine egne omkostninger, hvis hver af parterne henholdsvis taber eller vinder på et eller flere punkter. Da Ciments français og Kommissionen delvis har tabt sagen i sag C-211/00 P, bør det pålægges dem hver at bære deres egne omkostninger i denne sag.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

DOMSTOLEN (Femte Afdeling)

1) **Punkt 12, syvende led, i konklusionen til dom afsagt af Retten i Første Instans den 15. marts 2000, Cimenteries CBR m.fl. mod Kommissionen (forenede sager T-25/95, T-26/95, T-30/95 — T-32/95, T-34/95 — T-39/95, T-42/95 — T-46/95, T-48/95, T-50/95 — T-65/95, T-68/95 — T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 og T-104/95), ophæves.**

2) Bøden, der er pålagt Ciments français SA for den overtrædelse, der er fastslået i artikel 1 i Kommissionens beslutning 94/815/EF af 30. november 1994 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (sag IV/33.126 og 33.322 — Cement), fastsættes til 9 620 000 EUR.

3) Appellerne forkastes i øvrigt.

4) Aalborg Portland A/S, Irish Cement Ltd, Italcementi-Fabbriche Riunite Cemento SpA, Buzzi Unicem SpA og Cementir-Cementerie del Tirreno SpA betaler sagsomkostningerne i henholdsvis sag C-204/00 P, sag C-205/00 P, sag C-213/00 P, sag C-217/00 P og sag C-219/00 P.

5) Ciments français SA og Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber bærer hver deres egne omkostninger i sag C-211/00 P.

Jann Edward La Pergola

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 7. januar 2004.

R. Grass V. Skouris

Justitssekretær Præsident